

**Sosyal Bilimler
Enstitüsü**

T.C. MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI BİLİM DALI

**TBMM Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk
Grubu’nun Sivil Toplum ve Kamu Diplomasisi Açısından
Değerlendirilmesi**

Yüksek Lisans

ÖZNUR KINAY

İSTANBUL, 2024

T.C. MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÖNETİŞİM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI BİLİM DALI

**TBMM Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk
Grubu’nun Sivil Toplum ve Kamu Diplomasisi
Açısından Değerlendirilmesi**

Yüksek Lisans

ÖZNUR KINAY

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nail Yılmaz
2. Üye: Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Erdal Okutan
3. Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mesut Malik Yavuz

İSTANBUL, 2024

T.C. MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TEZ ONAY
BELGESİ**

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yönetişim ve Sivil Toplum Kuruluşları Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Öznur Kınay'ın TBMM Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu'nun Sivil Toplum ve Kamu Diplomasisi Açısından Değerlendirilmesi adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 10/06/2024 tarih ve.....sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 10/06/2024

Öğretim üyesi Adı Soyadı

İmzası

1	Tez Danışmanı		
2	Jüri Üyesi		
3	Jüri Üyesi		
4	Jüri Üyesi		
5	Jüri Üyesi		

ÖZET

TBMM TÜRK – ALMAN PARLAMENTOLAR ARASI DOSTLUK GRUBU’NUN SİVİL TOPLUM VE KAMU DİPLOMASİSİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışma, parlamentolar arası dostluk gruplarının sivil toplum ve kamu diplomasisindeki rolünü ve etkisini incelemektedir. Tez, Türkiye – Almanya ilişkileri üzerinden özel bir vaka çalışması olarak bu konuyu detaylı bir şekilde ele almaktadır. Çalışmanın temel problemi, parlamentolar arası dostluk gruplarının sivil topluma katkıları ve kamu diplomasisindeki rolünün net bir şekilde anlaşılmamış olmasıdır. Bu bağlamda, çalışmanın amacı, bu grupların sivil topluma ve kamu diplomasisine katkılarını ve etkilerini araştırmak ve analiz etmektir.

Tez, nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Türkiye – Almanya parlamentolar arası dostluk grubu üzerinde yapılan derinlemesine bir kaynak inceleme çalışması yoluyla, dostluk gruplarının sivil toplumla etkileşimini ve kamu diplomasisine olan katkılarını analiz etmiştir. Bulgular, dostluk gruplarının farklı alanlarda (lobicilik, sosyal, eğitim, kültürel, ekonomik ve sağlık diplomasisi) etkili olduğunu ve sivil toplumun devletler arası ilişkilerde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Çalışmanın sonucunda, sivil toplum kuruluşlarının ve dostluk gruplarının kamu diplomasisindeki öneminin altı çizilmiş ve bu kuruluşların devletler arası ilişkilerde köprü görevi gördüğü vurgulanmıştır. Ayrıca, dostluk gruplarının karşılaştığı zorluklar ve olumsuzluklar da ele alınmıştır. Sonuç olarak, dostluk gruplarının sivil toplum ve kamu diplomasisindeki rolünün daha da güçlendirilmesi ve etkinleştirilmesi için çeşitli öneriler sunulmuştur. Bu öneriler, dostluk gruplarının ve sivil toplum kuruluşlarının etkili bir şekilde organize olmalarını, daha fazla kaynak sağlanmasını ve kamu diplomasisinin bir parçası olarak daha aktif bir şekilde çalışmalarını içermektedir. Bu çalışma, sivil toplumun ve parlamentolar arası dostluk gruplarının kamu diplomasisi ve sivil toplumdaki önemini vurgulamakta ve bu alanda daha fazla araştırma ve çalışmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sivil toplum, kamu diplomasisi, parlamentolar arası dostluk grubu, Türkiye-Almanya ilişkileri, demokratik yönetim, lobicilik

ABSTRACT

THE EVALUATION OF THE TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY TURKISH-GERMAN INTER- PARLIAMENTARY FRIENDSHIP GROUP IN TERMS OF CIVIL SOCIETY AND PUBLIC DIPLOMACY

This study aims to investigate the role and impact of Inter-Parliamentary Friendship Groups in civil society and public diplomacy. Focusing on the specific case of Turkey-Germany relations, the thesis delves deeply into this subject matter. The main issue addressed in the study revolves around the unclear understanding of the contributions of Inter-Parliamentary Friendship Groups to civil society and their significance in public diplomacy. Consequently, the study seeks to explore and analyze the contributions and effects of these groups on civil society and public diplomacy within this context.

The thesis employed a qualitative research approach. Through an in-depth examination of sources concerning the Turkey-Germany Inter-Parliamentary Friendship Group, it analyzed the interaction between Friendship Groups and civil society, as well as their contributions to public diplomacy. The findings indicate that Friendship Groups are effective in various areas (lobbying, social, educational, cultural, economic, and health diplomacy) and highlight the significant role of civil society in interstate relations.

As a result of the study, the significance of Civil Society Organizations and Friendship Groups in public diplomacy has been underscored, emphasizing their role as bridges in intergovernmental relations. Furthermore, the challenges and adversities encountered by Friendship Groups have been addressed. Consequently, various recommendations have been proposed to further strengthen and activate the role of civil society and Friendship Groups in public diplomacy. These recommendations entail effective organization of Friendship Groups and Civil Society Organizations, increased resource allocation, and more proactive engagement within the framework of public diplomacy. This study highlights the importance of civil society and Inter-Parliamentary Friendship Groups in public diplomacy and underscores the necessity for further research and initiatives in this field.

Keywords: Civil society, public diplomacy, parliamentary friendship group, Turkey-Germany relations, democratic governance, lobbying

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması, TBMM Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu’nun sivil toplum ve kamu diplomasisi açısından değerlendirilmesine odaklanmaktadır. Bu seçimi yapmamızın temel nedeni, günümüzde sivil toplumun ve kamu diplomasisinin önemli bir aracı olan parlamentolar arası ilişkilerin derinlemesine incelenmesi gerekliliğidir. Bu önemli konu, danışman hocamız Prof. Dr. Nail Yılmaz’ın önerisi üzerine belirlenmiştir. Kendisine değerli önerileri, eleştirel geri bildirimleri ve sabrı için minnettarız.

Çalışma sürecinde, literatürdeki kısıtlı kaynaklar ve milletvekilleri ile gerçekleştirilmesi hedeflenen röportajlardan geri dönüş alınamaması gibi zorluklarla karşılaşmıştır. Ancak, bu engellerin aşılmasında eldeki verileri en etkili şekilde kullanılması önemli bir rol oynamıştır.

Bu çalışmanın tamamlanmasına katkı sağlayan herkese içten teşekkürlerimizi sunarız.

Öznur KINAY

İstanbul, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE	1
1.1. Dostluk Grubu, Sivil Toplum ve Kamu Diplomasisi.....	1
1.2. Kuramsal Yaklaşımlar Bağlamında Sivil Toplum Olgusu	10
1.3. Sivil Toplum Devlet İlişkisinin Temel Dinamikleri ve Bu İlişkinin Demokratik Yönetişim Açısından Rolü	14
1.4. Sivil Toplum ve Kamu Diplomasisi İlişkisi	16
1.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Devletle Olan İlişkileri	19
2. BÖLÜM: KAMU DİPLOMASİSİ VE DOSTLUK GRUPLARI	24
2.1. Bir Sivil İnisiyatif Olarak TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları: Amaç ve Oluşum Dinamikleri	24
2.2. Dostluk Gruplarının Kategorik Sınıflandırılması: Grup Üyeleri ve Temsil Edilen Ülkeler	26
2.3. Dostluk Gruplarının Görev ve Sorumlulukları: Farklı Parti Temsilcileri Arasındaki Diyaloga Katkıları	30
2.4. Dostluk Grupları ve Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki Etkileşim.....	32
2.5. Dostluk Gruplarının Sivil Toplum ve Kamu Diplomasisine Katkıları	34
2.6. Sosyo Kültürel ve Ekonomik İlişkilerde Dostluk Gruplarının Rolü	39
2.7. Dostluk Gruplarının Karşılaşacağı Zorluklar ve Neden Olabileceği Olumsuzluklar: Eleştirel Bir Bakış	43
3. BÖLÜM TÜRKİYE ALMANYA İLİŞKİLERİ: TBMM PARLAMENTOLAR ARASI TÜRK – ALMAN DOSTLUK GRUBU	48
3.1. Türk Alman İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi.....	48
3.2. TBMM Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Kuruluşu	56
3.3. Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu İncelemesi.....	57
3.3.1. Lobicilik	57
3.3.2. Sosyal	59
3.3.3. Eğitim	61
3.3.4. Kültürel.....	63
3.3.5. Ekonomik	66
3.3.6. Sağlık Diplomasisi	69
3.4. Almanya’da Faaliyet Gösteren Türk STK’lar	70
3.5. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Alman STK’lar	74
SONUÇ	79
KAYNAKLAR.....	84

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AHK, Türkiye	: Alman-Türk Ticaret ve Sanayi Odası
ATİB	: Avrupa Türk – İslam Birliği
ATO	: Ankara Ticaret Odası
CEBIT	: Ofis Otomasyonu, Bilgi Teknolojisi ve Telekomünikasyon Merkezi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DAI	: Alman Arkeoloji Enstitüsü
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DİTİB	: Diyanet İşleri Türk İslam Birliği
DOĞADER	: Doğayı ve Çevreyi Koruma Derneği
FNF	: Friedrich Naumann Vakfı
FöTEV Nds	: Atatürkçü Düşünce Derneği, Türk Veli Dernekleri Federasyonu
Hür-Türk	: Hürriyetçi Türk – Alman Dostluk Cemiyeti
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
İKSV	: İstanbul Kültür Sanat Vakfı
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
LAMER	: Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OII	: Orient-Institut İstanbul
SETA	: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TADEV	: Türk – Alman Dayanışma ve Eğitim Vakfı
TASAM	: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TAÜ	: Türk Alman Üniversitesi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEM	: Türk Eğitim Merkezi
TD-IHK	: Türk – Alman Ticaret ve Sanayi Odası
TGD	: Almanya Türk Toplumu
TGMP	: Türkiye Grameen Mikrofinans Programı

TGN	: Aşağı Saksonya Türk Toplumu
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜÇEV	: Türkiye Çevre Koruma Vakfı
TÜRÇEP	: Türkiye Çevre Eğitim Vakfı
TÜSEV	: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği
UID	: Uluslararası Demokratlar Birliği
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
YTB	: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

Bu çalışma, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki (TBMM) parlamentolar arası dostluk gruplarının oluşum süreci, hedefleri, işleyiş yöntemleri ve ortaya koyduğu etkileri ayrıntılı bir biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, dostluk gruplarının sivil toplum örgütleriyle iş birliği, toplumsal çeşitlilik üzerindeki etkisi ve demokratikleşme sürecindeki rolü ele alınarak, kamu diplomasisinin bu çerçevedeki konumu ve etkileşimi incelenmektedir. Çalışmada, dostluk gruplarının kamusal ilişkiler ve toplumlar arası etkileşimdeki fonksiyonlarına vurgu yapılarak, kamu diplomasisinin TBMM'deki parlamentolar arası dostluk grupları aracılığıyla nasıl daha etkin bir biçimde gerçekleştirilebileceği tartışılmaktadır. Ayrıca, politika yapım sürecindeki etkileri ve bu grupların faaliyetleri aracılığıyla sivil toplumun yasama sürecine daha etkin bir biçimde katılımının nasıl sağlanabileceği konularına odaklanılmaktadır. Bu çalışma, sivil toplumun güçlenmesine yönelik stratejik bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır, bu bağlamda kamu diplomasisi ve dostluk gruplarının akademik ve politika oluşturma düzleminde stratejik önemini vurgulamak ve kamu diplomasisinin etkin bir aracı olarak, farklı ülkelerden gelen milletvekillerini bir araya getiren TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Gruplarının Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini güçlendirebilme potansiyelini incelemektir.

Bu bağlamda, dostluk gruplarının farklı etnik, dini ve kültürel grupları bir araya getirme kapasitesi üzerinde durularak, kültürel diplomasiye sağlayabileceği önemli katkılar vurgulanmaktadır. Ayrıca, bu grupların siyasi partiler arası iş birliğini ve uyumu teşvik ederek Türkiye'nin uluslararası alandaki imajını güçlendirebileceği, farklı siyasi görüşlere sahip milletvekillerinin bir araya gelmesinin ülkedeki siyasi istikrarın vurgulanmasına katkı sağlayabileceği üzerinde durulmaktadır. Son olarak, dostluk gruplarının uluslararası ilişkilerde şeffaflığı artırarak Türkiye'nin demokratik süreçlerini uluslararası düzeyde tanıtmaya potansiyeline yönelik bir perspektif sunulmaktadır.

Bu çalışmanın özgünlüğü, TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları üzerine daha önce yapılan çalışmalara nazaran, konunun kamu diplomasisi ve sivil toplum perspektifinden ele alınmasıyla belirginleşmektedir. Mevcut literatürde, TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Gruplarının sivil toplumla etkileşimi ve bu etkileşimin demokratik süreçlere olan potansiyel katkıları üzerine detaylı bir analiz bulunmamaktadır. Bu bağlamda, sivil toplumun TBMM içindeki rolü, etkinliğinin artırılması, siyasi partiler arası iş birliğinin toplumsal uzlaşma ve demokratikleşme sürecine olan etkileri gibi konuların incelenmesi, çalışmanın özgün katkılarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Gruplarına dair yapılan mevcut çalışmaların sayıca sınırlı olması, bu çalışmanın literatürde daha kapsamlı ve derinlemesine bir analize olan ihtiyacı vurgulamaktadır. Bu nedenle, TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları üzerine yapılan bu çalışmanın, konunun farklı

boyutlarını ele alarak daha kapsamlı ve özgün bir perspektif sunma potansiyeline sahip olduğu söylenebilir.

Tez konusunun belirlenmesi süreci, çok yönlü bir literatür taraması ve çeşitli disiplinlerden teorik çerçevelerin değerlendirilmesini içermektedir. İlgili kaynaklar arasında yer alan makaleler, kitaplar, raporlar ve resmi kurum belgeleri, tezin temel argümanlarını desteklemek ve güçlendirmek amacıyla seçilmiştir. Kamu diplomasisi ve sivil toplum perspektifinden J. Locke'un devlet teorisi ve Amitai Etzioni'nin "The New Golden Rule" adlı eseri, tezin teorik çerçevesini desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Bu kaynaklar, tezimizin kuramsal temellerini sağlamlaştırmak ve sivil toplumun kamu diplomasisi süreçlerindeki rolünü daha derinlemesine anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Resmî belgeler arasında yer alan "T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı" tarafından yayınlanan "Kamu Diplomasisi Nedir?" adlı kitapçık, Türkiye'nin resmi kamu diplomasisi stratejilerini anlamamıza ve değerlendirmemize yardımcı olmaktadır. T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın çeşitli yayınları, tezin temelini oluşturan dış politika ve diplomatik ilişkiler bağlamında önemli birer kaynaktır. Ayrıca, dış politika faaliyet raporları, Türkiye'nin dış ilişkilerini kronolojik bir perspektiften değerlendirmek üzere kullanılmıştır. Bu kaynakların analizi, Türkiye'nin kamu diplomasisi stratejileri, sivil toplum ilişkileri ve diaspora etkileşimlerini daha kapsamlı bir şekilde anlamamıza olanak tanıyacaktır. Tez çalışmasının ilerleyen bölümlerinde, bu kaynakların çeşitli boyutlarına odaklanarak daha detaylı bir değerlendirme sunulacaktır.

Baskın Oran'ın editörlüğünü yaptığı Türk Dış Politikası adlı eser Türk dış politikasının evrimi ve Türkiye – Almanya ilişkilerinin geçmişine ışık tutma açısından önemli bir referans olarak kullanılmaktadır. Mustafa Aydın, "1941-1943: Türkiye Üzerinde Alman Baskıları" adlı çalışmada, Türkiye'nin 1941-1943 yılları arasındaki dönemde Almanya tarafından uygulanan baskıları detaylı bir şekilde ele almaktadır. Öte yandan, İlhan Uzgel'in "Almanya'yla İlişkiler" başlıklı bölümünde, Türk – Alman ilişkilerini geniş bir perspektiften değerlendirmekte ve bu ilişkilerin tarih içindeki gelişimine odaklanmaktadır. Bu kaynaklar, Türk dış politikasının evrimi ve Türkiye – Almanya ilişkilerinin geçmişine ışık tutma açısından önemli birer referans olarak kullanılmaktadır.

Tez sürecimizin başlangıcında, alanında uzmanlaşmış araştırma enstitülerinin yayınlarına ve diğer akademik forumlara düzenli olarak göz atılarak, güncel bilgilere ve farklı bakış açılara ulaşılmıştır. Ayrıca, konuyla ilgili güncel haber kaynakları ve diğer dijital platformlar da düzenli olarak taranarak, tez kapsamında ele alınacak konuların güncel ve geniş bir perspektifle değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kaynaklara erişim, tezimizin zengin ve çeşitli bir perspektife sahip olmasını sağlamak adına önemli bir adım olmuştur.

Kaynaklara erişim süreci, üniversite kütüphaneleri ve dijital veri tabanları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi gibi akademik dergilere ve üniversite kütüphanelerine yapılan ziyaretler, temel kaynaklara ulaşım konusunda kritik bir rol oynamıştır. Ayrıca, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi ve diğer akademik platformlarda yayınlanan makalelere online erişim sağlanmıştır.

Son olarak bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerini temel alınmaktadır. Nitel araştırma yöntemleri, sosyal bilimlerdeki konuların anlaşılması ve açıklanması için yaygın olarak kullanılan bir yaklaşımdır. Bu yöntem, sosyal fenomenleri derinlemesine analiz etmek ve anlamak için uygundur. Literatür taraması, derinlemesine görüşmeler ve içerik analizi gibi nitel araştırma teknikleri, ilgili çalışmanın hedefleri doğrultusunda kullanılmaktadır.

Bu kapsamda, derinlemesine bir literatür taraması gerçekleştirilerek, TBMM kayıtları ve medya haberleri gibi yardımcı kaynaklardan veri toplanmıştır. Toplanan veriler, içerik analizi yöntemiyle ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu araştırma için kullanılan araştırma teknikleri arasında belge analizi, karşılaştırmalı analiz bulunmaktadır. Belge analizi ve karşılaştırmalı analiz teknikleri, dostluk gruplarının sivil toplumla ilişkilerini daha detaylı bir şekilde anlamak, siyasi iş birliği süreçlerini incelemek ve demokratik süreçlere katkılarını değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca, kamu diplomasisi perspektifi eklenerek, dostluk gruplarının uluslararası ilişkilerde ve Türkiye'nin dış politikasında nasıl bir rol oynadığı, bu grupların kamu diplomasisine etkisi ve Türkiye'nin uluslararası alandaki imajına katkıları da incelenmektedir. Bu şekilde, araştırma daha geniş bir perspektife sahip olacak ve dostluk gruplarının sivil toplumla olan ilişkilerinin ötesinde, uluslararası düzeydeki etkileşimleri de kapsayacaktır. Bunu yaparken Türkiye'deki Alman sivil toplum kuruluşlarının ve Almanya'daki Türk sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları ve devlet ile olan rolleri de incelenerek hem Türkiye'nin iç politikası hem devlet-STK ilişkisinin uygulama süreçlerine etkisi hem de Türk – Alman ilişkilerinin daha geniş bir anlayış açısından değerlendirilecektir. Bu çalışma, devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkinin karmaşıklığını anlamanın yanı sıra, kültürel ve toplumsal etkileşimlerin uluslararası düzeydeki yansımalarını da ele almaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'deki Alman STK'ları ve Almanya'daki Türk STK'larına odaklanmak, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde ve uluslararası ilişkilerindeki dinamikleri anlamak için önemli bir perspektif sunmaktadır.

TBMM Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu üzerine yapılan tez çalışması, önemli bir alana odaklanmaktadır. Ancak, bu grubun faaliyetlerini daha derinlemesine anlamak ve çeşitli perspektifleri ele almak amacıyla grubun üyeleriyle röportaj yapma girişimi sonuçsuz kalmıştır. Çalışmanın ekler bölümünde yer alan soruların tezin içeriğini zenginleştireceği ve daha kapsamlı bir analiz yapılmasına olanak sağlanacağı düşünülmüştür. Ancak, milletvekillerinin geri dönüş yapmaması, çalışmamızı belirli bir noktada sınırlamıştır. Bu durum, röportaj yapmanın pratik

zorluklarını ve akademik araştırmalarda karşılaşılan engelleri göstermektedir. Röportajlar, katılımcıların meşguliyeti, erişilebilirlik sorunları veya güvenlik endişeleri gibi nedenlerle gerçekleşmeyebilir. Bu bağlamda, çalışma, röportaj yapılamama engeliyle karşılaşılmına rağmen, eldeki verileri en etkin şekilde kullanarak bilgi üretmeye devam etmiş, dostluk gruplarının sivil toplum ve kamu diplomasisine katkıları ve etkileri analiz edilmiş, çalışmamızı zenginleştirmek adına sivil toplum kuruluşlarının bu gruplarla etkileşimi değerlendirilmiştir.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Dostluk Grubu, Sivil Toplum ve Kamu Diplomasisi

Parlamente diplomasisi çerçevesinde “dostluk grupları”; parlamenterlerin ülkeler arasındaki karşılıklı anlayışı geliştirme, çeşitli konularda iş birliği ve görüş alışverişinin sağlanması, iki dost ülke parlamentoları arasında yakınlaşma, Parlamento üyelerinin tanışması ve ülkelerin tanıtımı için karşılıklı resmi ziyaretler düzenleyerek uluslararası dostluğun geliştirilmesine yardımcı olmak amacıyla oluşturulan karşılıklı diplomatik münasebetleri kapsamaktadır (TBMM Türk-Alman Dostluk Grubu Genel Bilgiler, 2023).

TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları, Türkiye'nin küresel ilişkilerini güçlendirmek, kültürel alışverişi ve ortaklığı artırmak üzere oluşturulan önemli bir mekanizma olarak karşımıza çıkar. Bu gruplar, Türkiye'nin farklı ülkelerle dostça ilişkiler kurmasına aracılık eden platformlardır. Genel Kurul tarafından onaylanan bu Gruplar, diplomatik bağları güçlendirmek, kültürel alışverişi artırmak ve iş birliği olanaklarını değerlendirmek amacıyla düzenlenen ziyaretlere ve etkinliklere aktif olarak katılırlar. Bu kapsamda, siyasi parti sınırlarını aşan bir birlik oluşturarak farklı politik görüşlere sahip milletvekillerini bir araya getirir ve Türkiye'nin dış politikasında etkili rol oynarlar. Dostluk grupları, düzenledikleri ülke ziyaretleri, toplantılar ve seminerlerle Türkiye'nin diğer ülkelerle iş birliği alanlarını genişletir; ticaret, ekonomik ve siyasi iş birliğini güçlendirir. TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları, ülkeler arasında köprüler kurarak küresel düzeyde daha kapsayıcı ve etkili bir diyalog ve ortaklık ortamının oluşturulmasına katkıda bulunur.

Parlamentolar arası dostluk grupları, sivil toplumun parlamentolarla daha etkin bir temasta bulunmasına olanak tanır. Bu Gruplar, milletvekillerini farklı ülkelerden bir araya getirerek, sivil toplumun görüşlerini ve önerilerini duyma fırsatı sunar. Sivil toplum kuruluşları, parlamentolar arası dostluk grupları aracılığıyla yürütülen faaliyetlere katılım sağlayabilir ve böylece politika oluşturma süreçlerine doğrudan etki edebilir. Bu sayede, sivil toplumun demokratik süreçlere daha fazla katılımı teşvik edilir.

Köken olarak eskiye dayanan "Sivil toplum" kavramı çalışmamız açısından önemli olan bir diğer kavramdır. Bu kavram toplumsal ilişkiler ve yapılar içinde farklı perspektif sunan bir görüş olmakta ve geleneksel devlet-merkezli bakış açısından ayrılmaktadır. Bu nedenle, sivil toplum kavramı birçok farklı disiplin tarafından incelenmektedir. Bu disiplinleri sırasıyla sosyoloji, siyaset bilimi, hukuk, felsefe, iktisat vb. bilimler oluşturmaktadır. Sivil toplumun ne olduğu, nasıl olduğu, nasıl işlediği ve nasıl güçlendirilebileceği gibi konular, sivil toplum araştırmalarının temel sorularını

oluşturmaktadır. Fakat temel anlamında sivil toplum kavramı ile toplum olarak nasıl bir arada yaşanabileceğine cevap arandığını belirtebiliriz. Kendisine pek çok anlamlar yüklenen sivil toplum kavramı farklı kuramcılar tarafından da farklı yorumlanabilmektedir.

Öyle ki İngiltere ve Amerika’da sivil toplumun temel dinamiğini belirleyen faktör liberal gelenek iken bu dinamik Fransa da farklılaşmakta ve sivil toplumun dinamiğini kurucu aklın rehberliği oluşturmaktadır. İngiltere ve Amerika’da tarihsel ve toplumsal tecrübeler rehber edinilirken bu Fransa’da uygulanmamaktadır. Bu nedenle de sivil toplum kavramına farklı değerler yüklenmektedir. Bu bağlamda kavramın özellikle 1980’lerden sonra sağlam bir zemine oturduğunu söyleyebiliriz (Hira & Şan, Türkiye’de Sosyo-Politik Sistem ve Sivil Toplum, 2007, s. 384-389). Bodin, Hobbes, Hegel gibi kuramcılar Fransız geleneğini referans alırken Amerika-İngiltere geleneğini referans alan kuramcılar Locke, Smith, Ferguson gibi isimlerden oluşmaktadır (Çaha, 2007, s. 17-18). Kapsamlı bir şekilde açıklamak adına, düşünürlerin sivil topluma bakış açıları ve yorumları bölümün ilerleyen kısımlarında özenle ve geniş bir perspektifle ele alınacaktır, böylece konunun derinlikleri daha detaylı bir şekilde incelenebilecektir.

Sivil toplumun uluslararası platformlarda daha etkili bir şekilde temsil edilmesine kamu diplomasisi yardımcı olabilir. Sivil toplumun sesinin uluslararası ilişkilerde duyulması, ülkeler arası anlayışın derinleşmesine ve barışın sağlanmasına katkıda bulunabilir. Sivil toplum kuruluşları, kamu diplomasisi aracılığıyla ülkeler arasında köprü vazifesi görerek, kültürel alışverişi ve diyalogu teşvik eder. Bu organizasyonlar, devlet dışı aktörler olarak, insanların farklı kültürleri anlamasına ve dostane ilişkiler kurmasına katkıda bulunabilir.

“Kamu diplomasisi” ülke kültür, değer ve politikalarının diğer ülkelere tanıtılması ve karşılıklı dostane ilişkiler kurulmasının sağlanması olarak ifade edilebilir. Kamu diplomasisi ile devletlerin dış politika imajı ve ilişkileri kuvvetlenebilmektedir. Kamu diplomasisi yalnızca devlet temsilcileri tarafından diplomatik ilişkilerle değil eğitim, kültür, dijitalleşme, gastronomi, sağlık, spor, basın yayın ilişkileriyle çeşitli paydaşların katılımı ile de sağlanmaktadır. Devletlerin bu faaliyetler ile diğer ülkeleri etkileyebilme yetenekleri *yumuşak güç* kavramıyla da ifade edilmektedir.

Keyman’a göre *yumuşak güç* ülkelerin kendi stratejik iletişim becerileri ile diplomasi, kültür, politika, ekonomi ve insani yardım dinamiklerini kullanarak diğer ülkelerin politikalarını etkileyebilme yeteneklerini içermektedir (Keyman, 2022). Bu anlamda, bir ülkenin *yumuşak güç* kullanımı, sadece askeri güç değil, aynı zamanda bu alanlardaki etkinlikleriyle de şekillenir. Diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesi, kültürel etkileşimlerin artırılması, ekonomik iş birliği olanaklarının değerlendirilmesi ve insani yardım projeleri aracılığıyla oluşturulan bağlar, ülkeler arasında olumlu bir etki yaratma potansiyeline sahiptir.

Bu noktada, yumuşak gücün etkili bir şekilde kullanılabilmesi için stratejik bir iletişim çerçevesi oluşturmanın önemli olduğunu belirtmek gerekir. Keyman'a göre, bir ülkenin yumuşak güç potansiyeli, ulusal değerleri ve kültürel zenginlikleri vurgulayarak diğer ülkelerle daha derin ve anlamlı ilişkiler kurma yeteneğine dayanmaktadır. Dolayısıyla, yumuşak gücün sadece bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda ulusal stratejilerin bir parçası olarak anlaşılması önemlidir.

Uluslararası düzende ülkeler arası karşılıklı etkileşime dayanan ilişkileri ifade eden kamu diplomasisi kavramı ilk kez 1965 yılında Tufts Üniversitesi'nde Fletcher School of Law and Diplomacy'nin Dekanı olan Edmund Gullion tarafından kullanılmıştır (Cull, 2009, s. 17). Kavramın ilk kullanılışı geleneksel kamu diplomasi olarak ifade edilen; devlet otoritesini içeren ve aktör olarak yalnızca devleti ve devlet kurumlarını baz alan resmi bir yapıyı kapsarken; kavramın ilk kez farklı aktörleri de kapsayacak şekilde kullanılması Amerika Birleşik Devletleri Kennedy Hükümeti gibi yakın bir zamana dayanmaktadır. O dönem başkan yardımcılığı görevini üstlenen Murrow tarafından kullanılan yeni kamu diplomasisi kavramı, yalnızca diğer ülkelerle olan ilişkileri içeren çalışmaları değil sivil toplum örgütleri ve vatandaşları hedef alan bir yapıyı kapsamaktadır (Nye, 2023, s. 153). Bu bağlamda kamu diplomasisi yalnızca devletlerin resmi ilişkilerini kapsamadığı, sadece resmi temsilciler tarafından değil sivil toplum kuruluşları, bireyler, baskı grupları, uluslararası örgütler vb. çeşitli paydaşlar tarafından da yürütülebildiği şeklinde yorumlanabilmektedir.

Kamu diplomasisi ile devletlerin amacı diğer ülke vatandaşlarının zihinlerinde imaj yenileme ve güçlendirme açısından etkili bir katma değer sağlamaktır. Böylece kamu diplomasisi sürecinde kurulan diyaloglar ile iki ülke vatandaşları arasındaki yakınlıklar artmakta, olumlu bakış açıları çoğalmakta, eğitim, değişim programları ile ilişkiler kuvvetlendirilmektedir. Bunun için de spor, kültür, sanat gibi etkinlikler yoğunlukla tercih edilmektedir. Bu noktada kamu diplomasisine devlet dışındaki diğer aktörlerin de dahil olduğunu görmekteyiz. Yeni kamu diplomasisi anlayışı ile sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, medya ve haber ajansları da kamu diplomasisi paydaşları haline gelmişlerdir (Özkan, 2015, s. 7-8). Geleneksel kamu diplomasisinin temel amacı hedef kitlelerde davranış değişikliği yaratma gayreti iken yeni kamu diplomasisinde ülke ekonomik ve siyasi çıkarlarını yükseltmek için pozitif izlenimin yaratılması rol oynamaktadır. Bu nedenle tek aktörden oluşan geleneksel kamu diplomasisinin aksine iki yönlü bir diyaloga dayanmaktadır (İletişim Başkanlığı, 2022, s. 13-15) .

Görüldüğü üzere geleneksel kamu diplomasisinden farklı olarak yeni kamu diplomasisinde hükümet dışı uluslararası aktörler de kamu diplomasisinin paydaşları haline gelmektedir. Böylece sadece devlet değil vatandaşlar, uluslararası örgütler ve sivil toplum örgütleri de kamu diplomasisinde etkin rol oynamaya başlamaktadırlar (İletişim Başkanlığı, 2022, s. 13-15). Türkiye açısından yorumlayacak olursak kamu diplomasisinin bir paydaşı olarak sivil toplum örgütlerinin kabul edilmesi

aslında yeni bir yaklaşımdır. Sivil toplum kuruluşlarının toplumlarda gelişebilmesi için demokrasi ayrılmaz bir dinamiktir. Ancak demokrasi yapısında yaşanan eksiklikler henüz sivil toplum kuruluşlarının gelişmesi önünde engel teşkil etmektedir. Ülkemizde TÜSİAD, TOBB, İKSV ve Kızılay gibi kuruluşlar Türkiye'nin kamu diplomasisindeki hedeflerinin ilgili kitlelere ulaştırılmasında önemli görevler üstlenmektedirler. Demokrasi kültürü ve sivil toplum anlayışı ülkemizde ilerledikçe kamu diplomasisindeki paydaşların rolü de pozitif yönde gelişme göstermeye devam edecektir (Özkan, 2015, s. 9). TÜSİAD, TOBB, İKSV ve Kızılay gibi kuruluşlar, Türkiye'nin kamu diplomasisinde etkin rol oynayarak hedeflerini ilgili kitlelere ulaştırmakta önemli görevler üstleniyorlar. Bu bağlamda, lobcilik, bu sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'nin çeşitli konulardaki çıkarlarını savunmak ve desteklemek amacıyla etkinlik gösterme olasılığını içeriyor. Lobcilik, sivil toplumun ve özel sektörün devlet politikalarına etkileşimde bulunma ve bu politikalara şekil verme süreçlerinde önemli bir araç olarak öne çıkıyor. Bu nedenle, kamu diplomasisi, sivil toplum ve lobcilik arasında bir etkileşim ve iş birliği görülebilmektedir.

“Lobicilik”, karar alma süreçleri üzerinde etki kurma ve politik kararları bir topluluğun veya bir ülkenin menfaatleri doğrultusunda değiştirebilme yeteneğini ifade eder. Hükümet kararlarını etkilemeyi amaçlayan çeşitli çıkar grupları tarafından yürütülen faaliyetler olarak tanımlanan lobcilik, özel girişimler aracılığıyla siyasi kararları etkileme amacını taşır. Bu etkileme süreci, doğduğu yer olarak kabul edilen ABD'de özel bir iletişim tekniği olarak ortaya çıkar. Lobciler, çalıştıkları konuda sağlam ve net bilgiye sahip olup, herhangi bir yoruma yer bırakmamaya özen gösterirler. Kanun yapıcıları etkileme çabalarını sürdürürler. Lobcilik, demokratik sistemin yasal bir tamamlayıcısı olarak görülür ve lobcilik yapan organizasyonlar genellikle özel çıkarları savunur. Lobcilerin güvenilirlik kazanması genellikle yıllar süren bir süreçtir ve karar vericilere rehberlik edebilecek yetenekte olmaları önemlidir (Sezgin, 2012, s. 752;754).

Lobicilik faaliyetleri çoğunlukla, bu tür etkinliklerin genelde kabul gördüğü yerlerde bile hem kamunun hem de siyasal sistemlerin şüpheyile karşılandığı bir durumdur. Bu şüphe, yetenekli grupların kamusal kaynaklardan hak etmedikleri ölçüde faydalanma düşüncesi ve bu grupların politikacıları ile bürokratları görev ve yetkilerini kötüye kullanma endişelerinden kaynaklanabilir. Örgütler veya bireyler, çıkarlarına ters düşen hükümet düzenlemelerini etkileyebilmek veya kendilerine ekonomik avantaj sağlamak amacıyla lobi faaliyetlerine başvururlar. Lobciliğin Amerika'da diğer ülkelere kıyasla daha fazla gelişmiş olmasının nedeni, ekonomik ve siyasi sistemlerin bu tür etkinliklere daha açık olmasıdır (Aslan, 2015, s. 1). Lobcilik, sadece baskı gruplarının hükümeti etkileme pratiği olarak değerlendirilmemelidir. Hükümetler kendi aralarında da lobi faaliyetleri yürütürler. Mesela, New York, transit taşıma yasalarının değişmesi için yasamaya karşı lobiler oluştururken, Wisconsin eyaleti daha fazla finansal kaynak elde etmek amacıyla federal hükümete yönelir. Kanada ise asit yağmurları

konusunda Amerika'yı harekete geçirebilmek için lobi faaliyetleri yapar. Ayrıca, İsrail ve Mısır, diğer ülkelerle yeni silahlar satma konusunda lobi faaliyetleri yürütürler (Aslan, 2015, s. 5). Ek olarak diaspora grupları da lobicilik aracılığıyla hükümet kararlarını etkilemeye çalışabilir, kendilerine destek çıkması için politikacılarla iletişim kurabilir veya kendi kültürel miraslarını tanıtmak ve korumak amacıyla çeşitli etkinlikler düzenleyebilirler. Dolayısıyla, diaspora ve lobicilik arasındaki ilişki, diaspora gruplarının kendi topluluklarına yönelik çıkarlarını savunma ve tanıtmaya çabalarını içerir.

Dağılma ya da kopma gibi anlamlara gelen "diaspora" terimi, bir milletin veya inanç grubunun asıl vatanları dışında, ancak bu vatanlarıyla olan bağlarını sürdürerek yaşayan toplulukları tanımlamaktadır (Hopyar, Topal, & Tauscher, 2022, s. 49). En fazla etkili ve öne çıkan lobi grupları arasında, Musevi lobisi ve Ermeni lobisi öne çıkmaktadır. ABD'deki lobicilik faaliyetleri kapsamında, bu gruplar, Amerika'daki uluslararası çıkarlarını koruma amacıyla son derece başarılı çalışmaktadır. Lobicilik faaliyetlerini en etkin şekilde kullanan ülkeler arasında ise özellikle İsrail ve Ermenistan öne çıkmaktadır. Lobicilik faaliyetleri, dünya genelinde nüfusu yaklaşık 8 milyon olarak tahmin edilen Ermeniler için siyasetin her evresinde etkin bir aktör haline gelmiştir. Bu etkinliğin arkasında, Ermeni diasporasının örgütlü ve etkili bir şekilde lobicilik yapması ve kamu diplomasisi stratejilerini başarılı bir şekilde uygulaması yatmaktadır. Ermenilerin nüfusunun görece küçük olmasına rağmen, etkin lobicilik yapabilmelerinin birkaç nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, Ermeni diasporasının dünya genelinde örgütlü olması ve çeşitli ülkelerde güçlü bir şekilde temsil edilmesi, lobicilik faaliyetlerini destekleyen önemli bir faktördür. Ayrıca, Ermenilerin tarih boyunca yaşadığı olaylar, özellikle 1915 olaylarına ilişkin soykırım iddiaları, uluslararası toplumda duyarlılık yaratmış ve Ermeni diasporasının bu konuda lobi yapma konusundaki kararlılığını artırmıştır. Ermeni diasporasının başarılı lobicilik ve kamu diplomasisi faaliyetlerindeki diğer etkenler arasında, medya, kültürel etkinlikler, kitaplar ve filmler gibi propaganda araçlarını etkili bir şekilde kullanmaları da yer almaktadır. Sözde soykırım iddialarını anlatan kitapların sayısının 26 bin olduğu belirtilmiş ve bu durum, Ermeni diasporasının bu konuda geniş bir bilgi tabanı oluşturduğunu göstermektedir. Ayrıca, özellikle 19. yüzyıl boyunca Amerika'ya göç etmeleriyle Ermenilerin Amerika'da Türkiye karşıtı bir Ermeni topluluğu oluşturmuş olmaları, Amerika'da etkili olabilmelerine zemin hazırlamıştır. Bu durumu gösteren bir örnek olarak, Obama'nın seçim kampanyaları sırasında Ermeni soykırımını tanıma vaadi gösterilebilir (Yılmaz T. , 2009). Böylece, lobicilik ve diaspora ilişkisi, etkili bir kamu diplomasisi stratejisi oluşturmak adına birleştiğinde, kültürel ve etnik grupların uluslararası alanda etkin bir ses olmasına olanak tanır. Özellikle Ermeni diasporasının başarılı lobicilik faaliyetleri, dünya genelindeki çeşitli ülkelere soykırım iddialarını tanıtmak ve destek almak konusundaki kararlılığını göstermektedir. Örgütlü lobicilik çalışmalarıyla bir araya gelen diaspora toplulukları, medya, kitaplar, filmler gibi araçları kullanarak uluslararası toplumda duyarlılık yaratmakta ve politik çabalarını desteklemektedir. Bu

bağlamda, diaspora ve lobcilik birbirini tamamlayan stratejileri birleştirerek, kültürel ve etnik grupların sesini duyurmasını sağlamaktadır.

Lobicilik, demokratik süreçlerde etkili bir araç olabilir ancak bu güç, görüldüğü üzere zaman zaman kötüye kullanılabilen ve olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Özellikle Ermeni soykırım iddiaları bağlamında lobcilik, tarihî olayların yorumlanması üzerinde etkili olabilir. Bu iddiaların politik arenada lobcilikle desteklenmesi, tarihî gerçeklerin çarpıtılmasına ve taraflı bir perspektifin güç kazanmasına sebep olabilir. Bu durumda, lobcilik sadece demokratik süreçlere katkı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda sistemi suistimal ederek tarihî olayların yanlış bir şekilde sunulmasına sebep olabilmektedir.

Sonuç olarak, lobcilik, kamu diplomasisi ve yumuşak güç, uluslararası ilişkilerde etkileme stratejilerini temsil eden birbirleri ile ilintili kavramdır. Lobcilik, genellikle çıkar grupları veya devletler arasında politika değişiklikleri veya kaynak sağlama amacıyla kullanılan etkileme ve ikna yöntemlerini içerir. Bu, daha belirgin, somut ve çoğu zaman önceden belirlenmiş hedeflere odaklanan bir stratejidir. Kamu diplomasisi, bir ülkenin kültürel, eğitimsel ve bilgi alışverişi gibi alanlarda etkileme ve anlayış yaratma çabalarını içerir. Bu genellikle bir ülkenin imajını güçlendirmek ve karşılıklı anlayışı artırmak amacıyla kullanılır. Kamu diplomasisi, daha geniş kitlelere ulaşmayı hedefler ve genellikle yumuşak güç unsurlarını içerir. Yumuşak güç, bir aktörün çekiciliği, değerleri ve kültürü aracılığıyla başkalarını etkileme yeteneğini ifade eder. Bu genellikle bir ülkenin kültürel, ekonomik ve eğitimsel değerlerinin diğerleri üzerinde etkili olmasını içerir. Yumuşak güç, uzun vadeli ilişkilerin kurulmasına ve sürdürülmesine odaklanarak, genellikle dolaysız veya agresif bir şekilde değil, daha dolaylı ve çekici bir biçimde kullanılır. Her üç kavram da etkileme stratejileri olarak işlev görse de lobcilik daha spesifik ve politika odaklı bir yaklaşım sunarken, kamu diplomasisi daha geniş kapsamlı ve toplumlar arası ilişkileri güçlendirmeye yönelik bir çaba sunar. Yumuşak güç ise daha genel bir çekicilik ve etki sağlama amacına odaklanır. Bu kavramlar birbirini tamamlayıcı şekillerde kullanılabilir ve ülkelerin uluslararası ilişkilerde çeşitli araçları entegre etmelerine yardımcı olabilir.

Kamu diplomasisi, çeşitli unsurları içeren bir çoklu disiplinli bir alan olduğu için eğitim diplomasisi, kültürel diplomasi, dijital diplomasi, gastrodiplomasi, insani diplomasi, sağlık diplomasisi, vatandaş diplomasisi, spor diplomasisi, uluslararası yayıncılık gibi farklı türlere ayrılır. Birkaçını detaylandıracak olursak; ilk olarak eğitim diplomasisi, ülkeler arasında, bölgesel ve küresel düzeyde uygulanabilir ve genellikle yumuşak güç unsurlarından biridir. Eğitim diplomasisinin temel araçları arasında yurt dışında açılan okullar, enstitüler, burslar, değişim programları, dil öğretimi bulunmaktadır. Kültürel diplomasi, bir devletin dış politika veya diplomasi amaçlarına ulaşmak için kültürünü tanıtmak ve yabancı kitleleri olumlu bir şekilde etkileme stratejisidir. Yunus Emre Enstitüsü, kültürel diplomasi örnekleri arasında yer almaktadır, çünkü kültürel etkinlikleri ve dil öğretimi ile

Türk kültürünü dünya genelinde yayma amacını taşımaktadır. Uluslararası sportif etkinliklerde sporcuların kazandığı madalyalar, sporcunun bireysel başarısının ötesinde, aynı zamanda o ülkenin sporcularını yetiştirebilecek ekonomik ve toplumsal bir sistem olduğunu gösterir. Bu bağlamda, elde edilen başarılar aynı zamanda bir tür spor diplomasisi olarak değerlendirilir, çünkü sporcular ve başarıları, ülkenin uluslararası alanda tanıtılmasına, ilişkilerin güçlenmesine ve kültürel etkileşimlere katkı sağlar. Son olarak gastrodiplomasiye değinecek olursak uluslararası ilişkilerin geliştirilmesinde yemek kültürünün kullanılmasına odaklanan bir kamu diplomasisi pratiğidir. Temel amacı, farklı kültürler arasında mutfak kültürü vasıtasıyla iletişim kurmaktır. Gastrodiplomasi kampanyaları, klasik diplomasiye göre daha etkili kültürel temaslar oluşturabilir ve sonuç olarak ekonomik dönüş sağlayabilir. Bugün, ülkeler bu stratejiyi ekonomik ilişkilerin ilerletilmesinde stratejik bir araç olarak kullanmaktadırlar (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2022, s. 19-26). Yunus Emre Enstitüsü, Kültürel Diplomasi Akademisi'nin düzenlediği "Kültürel Diplomasi Uygulamalı Eğitim Programı" çerçevesinde, İletişim Uzmanı Ali Saydam'a göre gastrodiplomasi faaliyetlerinin dünya genelinde birçok ülkenin diplomasi çalışmalarına entegre edilmiştir. Ona göre yemek kültürünün diplomasi açısından önemli bir araçtır ve birçok ülke bu alanda milyonlarca dolarlık yatırımlar yapmaya başlamıştır (Yunus Emre Enstitüsü, 2019).

Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye'nin önde gelen kültürel diplomasi kurumu olarak, kültürel ve akademik projeler aracılığıyla Türk kültürünü tanıtmaya görevini üstlenmiş ve Türkiye'nin kültürel diplomatik çabalarını yurt dışında başarıyla temsil etmektedir. Enstitü, Türkçe öğrenimi ve Türkoloji çalışmalarına verdiği desteklerle birlikte çeşitli kültür programları düzenleyerek kültürel diplomasinin önemli bir örneği haline gelmiştir (İşçimen, 2021, s. 79). Kültürün diplomasi içinde giderek daha fazla yer bulduğu bu süreçte, Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Maarif Vakfı ve TİKA gibi kurumlar, diplomasi faaliyetlerinin kültürel boyutunu besleyerek ve güçlendirerek önemli rol oynuyorlar. Bu kurumlar, kültürün diplomasi alanında etkili bir şekilde desteklenmesine ve güçlenmesine katkıda bulunuyorlar (Yunus Emre Enstitüsü, 2019).

Türkiye'nin uluslararası alandaki etki ve prestijini artırmak için kurulan Yunus Emre Enstitüsü, kültürel diplomasi araçları arasında öne çıkan bir kurumdur. Yunus Emre Enstitüsü, gerçekleştirdiği projeler ve düzenlediği etkinliklerle Türkiye'nin imajını olumlu bir şekilde güçlendirmeyi ve Türkiye'ye yönelik önyargıları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Yunus Emre Enstitüsü, sadece ülkelerle ortaklığı artırmakla kalmayıp aynı zamanda Türkiye'ye yönelik halkların duyduğu olumlu düşünceleri arttırmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, kurulan Yunus Emre Enstitüsü Türk kültürünün evrensel çerçevedeki pozisyonunu kuvvetlendirmeye ve genel kültür etkileşimlerindeki etkinliğini artırmaya dönük Türk dış politikasına paralel çalışmalarını sürdürmektedir (İşçimen, 2021, s. 81).

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı da Yunus Emre Enstitüsü gibi Türkiye'nin kültürel ve eğitim alanlarındaki faaliyetlerini yurtdışında sürdürmeyi amaç edinen kuruluşlardır. Her ikisi de Türkiye'nin kamu diplomasisinin önemli unsurlarını temsil eder. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Türkiye'nin anavatanla bağlarını güçlendirmek ve Türk diasporası ile daha yakın ilişkiler kurmak adına faaliyet gösterir.

Yurtdışında yaşayan ve bulunduğu ülkenin vatandaşlığını alan kişilerin süreç içerisinde devlet desteğine ihtiyaçları oluşmuş ve bu doğrultuda yurtdışındaki vatandaşlara yönelik hizmetlerde önemli artışlar yaşanmıştır. Yurtdışı Vatandaşlar Daire Başkanlığı, Türkiye ile hukuki, sosyal ve ekonomik bağları güçlü olan vatandaşların yanlarında olma ve diasporanın anavatanla bağlarını sürdürme misyonuyla faaliyet göstermektedir. Başkanlık, her yıl yeni projeleri hayata geçirerek vatandaşlara mevcut uygulamaları tanıtmaya çaba sarf etmektedir. Bu doğrultuda özellikle yurtdışında yaşayan çocuk ve gençlerin rehberlik, mesleki ve kişisel gelişimlerine katkı sağlanması hedeflenmektedir (YTB, 2024).

Her iki kuruluş da Türk kültürünü yurtdışında tanıtmak ve Türk kültürü ile diğer kültürler arasında bir köprü kurmak amacıyla faaliyet gösterir. Yunus Emre Enstitüsü, dil, sanat, müzik, edebiyat gibi kültürel alanlarda etkinlikler düzenleyerek Türk kültürünü yaymaya çalışırken, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı da kültürel etkinlikler ve projeler aracılığıyla Türk diasporası ile ilişkileri güçlendirmeyi hedefler. Yunus Emre Enstitüsü, dil kursları ve eğitim programları aracılığıyla Türkçe öğretimini teşvik eder. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ise Türk diasporası ile eğitim bağlarını güçlendirir, eğitim projeleri yürütür ve eğitim alanında destek sağlar. Her iki kurum da Türk dilini yurtdışında yaygınlaştırmayı ve öğretmeyi amaçlar. Yunus Emre Enstitüsü dil kursları ve Türkçe öğretim programları düzenlerken, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı da dil bağlarını güçlendirmek için çeşitli projeler yürütür.

Her iki kurum da Türk diasporası ile daha yakın ilişkiler kurmak adına faaliyet gösterir. Bu ortak noktalar, her iki kurumun da Türkiye'nin kültürel, eğitim ve dil alanlarında uluslararası alanda etkili bir şekilde varlık göstermeyi amaçladığını gösterir.

Bu bilgilerden yola çıkarak toparlayacak olursak kamu diplomasisinin bir dizi potansiyel faydası olduğunu iddia edebiliriz. İşte bu diplomasi türünün bazı olası avantajları şunlar olabilir:

Kamu diplomasisi, bir ülkenin diğer ülkelerle olan ilişkilerini güçlendirme potansiyeline sahiptir. Olumlu bir ülke imajı, daha sağlam diplomatik bağlantılar kurmaya ve uluslararası iş birliğini teşvik etmeye ve uluslararası ilişkilerin güçlendirilmesine yardımcı olabilir. Karşılıklı anlayış ve iletişim yoluyla dünya genelinde barış ve istikrarı artırabilir. Kültürler arası diyalog ve iş birliği, çatışma önleme ve çözme konusunda bir araç olabilir. Olumlu bir ülke imajı, yabancı yatırımcıların

ilgisini çekebilir ve ticaret fırsatlarını artırabilir. Güçlü bir kamu diplomasisi, bir ülkenin ekonomik büyümesini destekleyebilir. Bir ülkenin turistik cazibesini artırabilir. Kültürel etkinlikler, festivaller ve tanıtım faaliyetleri, turistleri çekerek ülkenin ekonomisine katkıda bulunabilir. Kültürler arası diyalog ve etkileşim yoluyla insanlar arasında anlayışı artırabilir. Bu, stereotipleri kırabilir, önyargıları azaltabilir ve global bir toplumda daha olumlu bir atmosfer yaratabilir (Roper, 2009, s. 2-3). Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine odaklanarak, çevresel ve sosyal sorumlulukları vurgulayabilir. Bu, uluslararası toplum içinde olumlu bir rol oynayabilir. Demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler gibi evrensel değerleri teşvik ederek, uluslararası topluluğun bu konulardaki çabalarını güçlendirebilir. Bu avantajlar, kamu diplomasisinin geniş bir perspektifte toplumlar arası etkileşim ve iş birliği sağlayarak bir ülkenin çıkarlarını destekleme potansiyelini yansıtmaktadır.

Ancak kamu diplomasisinin pozitif değerlerinin yanında negatif değerleri olabileceğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Yapısı ve imkanları göz önünde bulundurulduğunda kamu diplomasisi propaganda ve manipülasyona oldukça açık bir oluşumdur. Bir ülke, kendi görüşlerini başka ülkelere empoze edebilmek ve yayabilmek için bilgiyi manipüle edebilir. Bu durum, gerçekleri çarpıtarak veya eksik bilgi vererek yanıltıcı bir etki yaratabilir. Manipülatif eylemlerle diğer ülkeleri zayıflatmak için propaganda kampanyaları gibi faaliyetler içerisine girebilir. Aynı şekilde yine kamu diplomasisi ülkelerin kendi çıkarlarını vurgulamak için kullanılabilir ve bu da diğer ülkelerle iş birliği süreçlerini zorlayıcı hale getirebilir. Bu doğrultuda hareket eden bir ülkenin kendi değerlerini zorla empoze etme çabası uluslararası ilişkilerde çatışmalara neden olabilir.

Örneğin Soğuk Savaş Döneminde kamu diplomasisi yıllarca ABD tarafından diğer ülke vatandaşlarını etki altına alabilme amacıyla suistimal edilmiş, Sovyetler Birliği kamu diplomasisi aracılığıyla Sovyetler Birliği insan haklarına karşı uygulamalar yapan, kötü ve olumsuz bir yapı olarak gösterilmiştir. Sert güç olarak ifade edilen ekonomik ve askeri stratejilerin yerini alan yumuşak güç olarak ifade edilen kamu diplomasisi insanların hem zihinlerine hem de vicdanlarına seslenen amacı dışında bir aygıtla dönüştürülmüştür (Köksoy, 2014, s. 213).

Türkiye üzerinden örnek vererek konuyu değerlendirecek olursak Türkiye’de kamu diplomasisi çalışmaları daha yeni olmakla beraber vaktinde konuya önem vermemesinden kaynaklı kamu diplomasisinin olumsuz etkileri ile de mücadele etmektedir Türkiye’nin bu noktada boğuştuğu en önemli sorun dünya kamuoyunda tanınmamak değil, yanlış tanınmaktır (Akçadağ, 2010, s. 18). Bu konu ile ilgili İbrahim Kalın’ın ifade ettiği şekilde (Kalın, 2011, s. 155):

Bugün Türkiye’nin yaşadığı olumsuz süreçler Türkiye aleyhine gerçekleştirilen provokasyonlar, geçmişte yürütülen yanlış politikalar, yaşanan askeri darbe ve kalkışmalar, faili meçhul cinayetler, din ve vicdan serbestisi konularında yaşanan sorunlar dış politikada Türkiye’nin baskıcı bir devlet olarak görülmesine sebebiyet vermiş, diğer ülkeler tarafından Kıbrıs’ı işgal eden, Ermenileri

katleden ve komşu ülke topraklarına askeri operasyonlar gerçekleştiren bir ülke olarak takdir edilmesine ortam yaratmıştır.

Bunlar kamu diplomasisi sürecinde karşılaşılabilecek en önemli krizler olarak değerlendirilebilir. Bunlar dışında istenmedik bir şekilde ortaya çıkan, etkisi bir öncekiler kadar riskli olmayan başka negatif değerlerden de söz edilebilir. Örneğin kamu diplomasisi bazen samimi ilişkiler içerisinde giremeden, yüzeysel bir düzlemde ilerleyebilir. Burada dostane bir ilişkinin varlığından söz edilebilir ancak derinlemesine geliştirilmeyen ilişkiler kamu diplomasisinin hedeflerine ulaşması anlamında zayıf kalabilir ve stratejik hedeflere ulaşılmasında zorlukların yaşanmasına sebebiyet verebilir. Hatta bunun tam tersi, kamu diplomasisinde gösterilebilecek çabalar bazen hedeflenen etkiyi yaratmayabilir, istenmeyen sonuçların oluşmasına neden olabilir. Bir ülkenin yapacağı faaliyet veya açıklama kendi vatandaşları üzerinde olumsuz etki yaratılmasına sebebiyet verebilir. Son olarak farklı kültürler ile iletişimde ortaya çıkabilecek dil engelleri kamu diplomasisinin amaç ve hedeflerine ulaşmasında zorluklar ortaya çıkarabilir. Örneğin dilden kaynaklı yanlış anlaşılmalara veya çeviri de yapılabilecek olası hatalar diplomatik ilişkilerde sorunlara yol açabilir. İyi yönetildiği sürece kamu diplomasisi uluslararası ilişkilerde olumlu rolleri ve ülke prestijinin kalkındırılmasını üstlenmektedir. Lakin bu tür negatif yanların olabileceğini de göz ardı edilmemelidir. Diplomatik çalışmaların adalet, şeffaflık ve dürüstlük prensiplerinden yürütülmesi önemlidir.

Sonuç olarak sivil toplum, kamu diplomasisi ve parlamentolar arası dostluk grupları arasındaki ilişki karmaşık ve etkileşimli bir dinamik içerir. Bu unsurlar arasındaki ilişkiler, demokratik süreçlerin güçlendirilmesi, kültürel alışverişin teşvik edilmesi ve uluslararası iş birliğinin artırılması amacını taşır. Bu ilişkiler, demokratik bir toplumda katılımı artırmak, kültürel alışverişini teşvik etmek ve ülkeler arası iş birliğini güçlendirmek için önemlidir. Ancak, bu ilişkilerin etkin ve sağlıklı olabilmesi için şeffaf, adil ve demokratik prensiplere dayalı bir çerçeve gereklidir.

1.2. Kuramsal Yaklaşımlar Bağlamında Sivil Toplum Olgusu

Konuyu biraz daha detaylandırıp sivil toplum kavramını kuramcılarının perspektifinden ele alacak olursak; Öncelikle *Sivil toplum*, devlet ve özel sektör gibi diğer toplumsal faktörlerin dışında kalarak bireyler ve toplumsal gruplar tarafından oluşturulan örgütlenmelerin tümüdür. Bu örgütlenmeler de genellikle toplumsal sorunların çözümüne odaklanılmaktadır. Toplumsal refahın arttırılması, insan haklarının korunması, demokrasinin güçlendirilmesi, çevre, iklim, kültür ve sosyal adaletin sağlanması gibi konular üzerinde iyileştirme çalışmalarının yapılması başlıca hedeflerindendir. İnsanların bir arada bulunması toplumu oluştururken, insanların bir görüşü, düşüncesi, hareketi savunmak için bir arada bulunması ve bir eylemde bulunması sivil toplumu oluşturmaktadır.

Genellikle kâr amacı gütmeyen, gönüllü olarak çalışan insanlar tarafından yönetilen sivil toplum örgütleri, güçler ayrılığının olduğu, hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı, muhalefetin de varlığı ve katılımcılık prensibi ile çoğunluk ilkesinin gözetildiği demokratik devletlerde karşımıza çıkan bir faktördür. Sivil toplum yapısı, üzerinde devlet denetiminin baskın olmadığı yönetim şekillerinde görülmektedir. Baskıcı yönetim şekillerinde, örneğin totaliter rejimde, devlet otoritesi ağır bastığından ve vatandaşların özgürlüğünden bahsedemeyeceğimizden sivil toplum yapısının gelişiminden de söz edemeyiz.

Bu durumda sivil toplumu devletten bağımsız bir faktör olarak değerlendirmemek gerekmektedir. Devlet hem sivil toplumu gözetip sivil toplumun varlığını güvence altına almalı hem de onu baskılamayarak demokrasinin gelişmesini sağlamalıdır. Sivil toplum ne kadar güçlü olursa devlet de o kadar demokratik bir yapıya sahip olur, devlet hukuki anlamda ne kadar güçlü olursa sivil toplum da o kadar gelişir.

Bazı durumlarda demokrasi de sivil toplumdan beslenebilmektedir. Örneğin ABD’de hem Cumhuriyetçiler’in hem de Demokratlar’ın görüşüne göre sivil toplum devlete itiraz ederek demokrasiyi zenginleştirecekti, öyle ki bu inançla 2008 yılında Başkan Barack Obama’nın iktidara gelmesi sivil toplumun gerçekten de demokrasiyi yeniden canlandıracağı inancını aşılamaktaydı (Ehrenberg, 2022, s. 15). Fakat bu görüşlerin aksine Hegel düşüncesine göre devlet sivil toplumu şekillendirirken, Karl Marx’a göre sivil toplum devleti şekillendirmektedir (Ehrenberg, 2022, s. 154).

Machiavelli’nin demokrasi anlayışını yorumlamadan önce Machiavelli’nin devleti nasıl bir yapıdır öncelikle ondan bahsedeceğiz. Onun Cumhuriyeti otoriter özellikler taşımaktadır. Ancak despotizmden farklı olarak güç tek bir yöneticinin elinde değildir ve dağılmış durumdadır. Bununla beraber rejim kanunla yönetilmek zorundadır. Ancak Machiavelli’nin belirttiği bu yasalar evrensel doğal hukuk ilkeleri olmaktan ziyade toplumun kendi ihtiyaçlarına göre geliştirdiği kalıcılığı olmayan yasalardan oluşmaktadır. Bu nedenle de bunların insan haklarını güvence altına alacaklarına dair bir garanti de bulunmamaktadır. Ona göre otoriter devlet altındaki toplum homojen olmalıdır ve bununla birlikte her türlü siyasi ve sosyal farklılaşmaya da karşı olmaktadır (Ehrenberg, 2022, s. 75-83). Açıkça görülmektedir ki Machiavelli’nin devletinde ne demokrasiden ne de sivil toplum yapısından bahsedebiliriz, ideal yönetim için hem toplumsal farklılaşmaya karşı olması hem de güvenlik ve mülkiyetin korunması gerekçesi ile hükümdara sınırsız yetki vermesi bu durumun gerekçelerini oluşturmaktadır.

Hobbes da tıpkı Machiavelli gibi hukuku yöneticinin/egemenin inisiyatifine bırakmaktadır. Mutlakiyetçiliği savunan Hobbes’a göre toplumla devlet arasında bir ayrım bulunmamaktadır. Bodin’de olduğu gibi onda da egemenlik bölünemez. Ona göre insanlar kargaşa ortamından kurtulmak

için toplum sözleşmesi ile demokratik bir şekilde egemen gücü bir kişide toplarlar daha sonrasında demokratik bir şekilde aldıkları kararlar bu demokrasiden uzaklaşırlar, artık egemenlik bölünmez, sınırlandırılmaz ve devredilemez hale gelir. Zaten Hobbes demokrasiyi iki nedenle eleştirmektedir. İlki demokrasinin yapısı ile ilgiliyken diğeri istikrarı ile ilgilidir. Ona göre demokrasi varlığını uzunca bir süre devam ettiremez, çünkü halk düzenli olarak toplanıp kararlar almalıdır ve bu sürekli toplanma halinden sıkılan halk doğa durumuna geri dönebilir. Bir diğeri ise demokrasi ortamında güvensizlik ve herkesin kendi çıkarı için müdahale etmesi de rekabeti yeniden üretecek ve demokrasinin istikrarı sağlanamadığı için doğa durumuna geri dönelecektir (İspir, 2003, s. 146-147). Ancak Hobbes'un bu konuda getirdiği apolitikleşme fikri, güvenliği için doğa durumunu terk eden insanlar için kolayca gerçekleştirilecek bir faktör müdür, eleştirilebilir. Bizce insanlar doğa durumuna dönmektense belli bir sistematige oturtulmuş seçim süreci ile bu durumun üstesinden gelebilirler.

Locke'da doğa durumundan yola çıkarak sivil toplum analizi yapmaktadır. Ancak onun devlet ve sivil topluma bakışı diğer düşünürlerden farklıdır. Ona göre devlet topluma karşı sorumludur ve toplumun hizmetinde bir kurum olarak ortaya çıkmakta, onun ürettiği ahlaki değerlerle sınırlandırılmalıdır. Devletin sınırlandırılması ilkesi sistemli bir öğreti olarak modern dünyada ilk kez Locke tarafından geliştirilmiştir ve onun yönetim anlayışı çoğulcu demokrasiden oluşmaktadır. Temsilciler seçim ile seçilir ve artık demokrasi uygulanmaya başlanır. Kararı çoğunluk alırken aynı zamanda azınlığın temel hak ve özgürlükleri de korunmalıdır (Eroğlu, 2010, s. 1-15). Her ne kadar yönetim anlayışı olarak çoğunluğun kararı gözetilerek azınlığın hak ve özgürlükleri riske atılsa da Hobbes, Machiavelli ve Bodin de olduğunun aksine Locke devleti sınırlandırarak demokrasi şansı yaratmakta, devleti topluma karşı sorumlu bir pozisyona koymaktadır. Bu nokta da demokrasi ve sivil toplum arasında paralel bir ilişkiden söz edebiliriz.

Rousseau'da devlet otoritesine bağlılık oldukça güçlü görülmektedir. Öyle ki sivil toplum kuruluşu olarak ortaya çıkan kurumlara dahi karşıdır ve aristokratik bir yönetimin genel iradeyi yansıtabileceğini ve Bodin ve Hobbes'un yolundan giderek genel iradeyi temsil eden egemenliğin bölünemeyeceğini ve demokrasinin uygulanamayacağını düşünür (Rousseau, 2012). 19.yy demokrasisinde önemli yere sahip olan milli irade ve egemenlik anlayışında önemli bir referans olan Rousseau'nun bu görüşü günümüz demokrasisi ile de çatışmaktadır. Çünkü demokrasinin bugünkü temel değeri çoğunluk iradesi anlamında milli irade değil, insan hak ve hürriyetleridir. Âdem-i merkeziyetçi yapıyı savunan Tocqueville'ye göre ise sivil toplumun gelişmesi hukuki anlamda gelişmiş bir devletin varlığına bağlıdır. Devlet hem sivil toplum unsurlarına eşit uzaklıkta olmalı hem de hiçbir şekilde onları yönlendirmeye çalışmamalıdır. Çünkü böylesi bir durum sivil toplumun kendini gerçekleştirmesine engel olacak bir durumdur. Tocqueville'ye göre devletin sınırlarını devlete

hatırlatmak gerekmektedir. Ancak bazen sivil toplumda yozlaşabilmektedir, bu duruma karşı demokratik devletin varlığına ihtiyaç da devam etmektedir (Ehrenberg, 2022, s. 165-181).

Tıpkı Rousseau'da olduğu gibi Hegel'de de devlet otoritesine bağlılık oldukça güçlü görülmektedir. Hegel'e göre sivil toplum doğası gereği olumsuzlukları barındırmakta ve insanları tikelliğe sürükleyerek sefalet üretmektedir. Devlet de toplumu bu sefaletten kurtarıp onu özgürlüğüne kavuşturabilecek tek yegâne kuvvet olmaktadır (Erken, 2022, s. 50). Yani buradan devlet otoritesinin toplum üzerindeki denetiminin sivil toplumu yücelteceği anlaşılmaktadır. Montesquieu'yü referans alan Hegel için erdem yoksa demokrasinin de işlevi bulunmamakta, devletin kaderi liberal demokrasi adı altında seçim sonuçlarına teslim edilmemelidir (Erken, 2022, s. 47). Aslında burada ciddi anlamda bir dengenin sağlanabilmesi önem arz etmektedir. Şöyle ki Hegel burada aslında baskıcı bir devleti güzellemekten ziyade devlet yeterli bir güce sahip değilse sivil toplumunda kötülükler üreteceği ve bu sivil toplumda bulunan insanların burjuvalardan oluşacağıdır. Aslında sivil toplumun devleti beslediğini düşünen Marx, Hegel'i hem eleştirirken hem de bu düşüncesinden de beslenmektedir.

Marx'a göre sivil toplum için gerekli olan faktör demokratikleşmeydi. Sivil toplumda bireyleri bir arada tutan şey doğal zorunluluklar olan temel ihtiyaçlar, mülkiyetin korunması ve kişisel çıkarlardır. Fransız devrimiyle de özgürleşen burjuva toplumu Hegel'in devlet otoritesine dayanan yönetim anlayışını da zedelemiştir. Marx ve Hegel'in devlete olan bağlılıkları soruna çözüm getirmezken Marx'ın hukukun üstünlüğünün tek çare olmadığını keşfetmesi, piyasa süreçlerinin sivil toplumda eşitsizliği oluşturmasının engellenemediğini fark etmesi onu diğerlerinden farklı bir konuma yerleştirmektedir. O bunlardan yola çıkarak sivil toplumu demokrasinin bir nesnesi haline getirmektedir (Ehrenberg, 2022, s. 147-151).

Toparlayacak olursak; ele almış olduğum düşünürlerin fikirlerinden yola çıktığımızda sivil topluma kötü değerler atfedilirken; istikrarlı bir yönetim için güçlü devlet yapısından, egemenliğin tek bir yöneticinin elinde toplanmasından bahsedilmektedir. Yalnızca Marx ve Tocqueville'nin sivil topluma öncelik verdiği ve demokrasinin olduğu yönetim şekillerinde sivil toplum yapısının gelişeceği anlaşılmaktadır. Fakat Marx'ın komünizmin savunucusu olduğunu ele aldığımızda Gramsci'nin "komünizm sivil toplumu öldürmektedir" (Gramsci, 1986) iddiasını da göz ardı etmemek gerekmektedir. Bununla beraber sivil toplumun her zaman demokrasiyi beslediğini de iddia edemeyiz, öyle ki sivil toplum yapısı totalitarizmi de besleyebilir. Bunun en güzel örneğini Mısır'daki Müslüman Kardeşler oluşturmaktadır. Aslında tarihte yaşanan olaylar da referans alındığında sivil toplum ve demokratikleşme arasında her zaman doğrusal bir ilişkiden bahsedemeyiz.

1.3. Sivil Toplum Devlet İlişkisinin Temel Dinamikleri ve Bu İlişkinin Demokratik Yönetişim Açısından Rolü

Sivil toplum ve devlet arasındaki ilişki, siyasi, sosyal ve ekonomik açılardan oldukça karmaşık bir konudur. Bu ilişkinin doğası, her ülkede ve toplumda farklı olabilmektedir. Ancak, genel olarak sivil toplum ve devlet arasındaki ilişki, ülkelerin demokratik yapılarına ve yönetim tarzlarına bağlı olarak değişebilmektedir. Sivil toplum, devletin dışında kalan ve insanlar tarafından oluşturulan bir yapıdan oluşmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, gönüllüler, sendikalar, dernekler, vakıflar, topluluklar ve diğer benzeri gruplar olarak tanımlanabilmektedir. Sivil toplum kuruluşları, genellikle toplumun çeşitli alanlarında aktif olarak faaliyet göstererek, sosyal, ekonomik ve politik sorunlarla mücadele etmektedirler.

Devlet, sivil toplumun aksine, bir ülkenin resmi yönetim organını oluşturmaktadır. Devlet, bir ülkenin yasalarını yapar, uygular ve denetler. Devletin temel görevleri arasında, vatandaşların güvenliğini sağlamak, kamu hizmetlerini sunmak, vergileri toplamak ve yasaları uygulamak yer almaktadır. Sivil toplum kuruluşları ve devlet arasındaki ilişki, daha öncesinde de belirttiğimiz gibi demokratik bir ülkede çoğunlukla iş birliği temelinde yürütülmektedir. Sivil toplum kuruluşları, devletin politikalarını etkilemek için aktif olarak çalışırken, devlet de sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine destek olmaktadır. Bu destek, finansal kaynaklar, mevzuat düzenlemeleri, kamuoyu desteği ve diğer benzeri yollarla sağlanabilmektedir.

Fukuyama *Social Capital and Civil Society* isimli makalesinde, toplumsal sermayenin önemini ve sivil toplumun sağlığı ile bağlantısını ele alırken sivil toplumun güçlendirilmesinin, demokratik süreçlere katılımı artırmak ve toplumda daha fazla adalet ve eşitliği teşvik etmek için önemli olduğunu savunmaktadır (Fukuyama, 2000, s. 1-19). ABD'deki sivil toplumun gerilemesi ve bireyselleşmenin artmasıyla birlikte toplumsal sermayenin azaldığını belirten Putnam'a göre bu durum toplumun genelinde demokratik katılım ve etkinlikleri azaltmaktadır (Putnam, 2015, s. 230). Etzioni ise toplumsal sermayenin yanı sıra, etik değerlerin ve toplumsal bağların önemini ele almaktadır. Ona göre sivil toplum, ahlaki değerlerin ve toplumsal bağların korunmasında ve toplumsal uyumun sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Etzioni, *The New Golden Rule: Community and Morality in a Democratic Society*, 1996).

Chambers ise sivil toplum ve devlet ilişkisini "düşünce" ve "eylem" düzeyinde ele almaktadır. Ona göre sivil toplum, bireylerin siyasi kararlar üzerinde doğrudan etkide bulunma fırsatlarını artırarak demokratik süreçte katılımı arttırmaktadır (Chambers, 2003, s. 307-326). Sivil toplum kuruluşlarının, devletin politikalarına karşı çıkması durumunda ise, ilişkiler gerilimli hale gelebilmektedir. Bu tür durumlarda, sivil toplum kuruluşları, devletin politikalarını eleştirebilmeli,

hükümet karşıtı gösteriler düzenlemeli ve diğer protesto eylemlerini gerçekleştirebilmelidirler. Ancak bu tür protesto eylemleri, bazen şiddet içerdiği için, sivil toplum kuruluşları ve devlet arasındaki ilişkiyi olumsuz etkileyebilmektedirler. Bu durumlarda, sivil toplum kuruluşlarının devletle anlaşmazlığı yasal yollarla çözülebilmelidir.

Yargı sistemi, sivil toplum kuruluşları ve devlet arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için bir araç olmalıdır. Sivil toplum kuruluşları, mahkemelere başvurarak sivil toplum haklarına ve çıkarlarına zarar veren hükümet politikalarına karşı dava açabilmeli, mahkemeler de devletin politikalarını yeniden değerlendirme ve değiştirme kararı verebilmelidirler.

Daha önceden de belirttiğimiz gibi sivil toplum kuruluşları, devletle iş birliği yaparak da politikaları değiştirebilmelidir. Sivil toplum kuruluşları, devletin politikalarını ve programlarını eleştirirken aynı zamanda alternatif öneriler de sunabilmeli, bu öneriler de devletin politikalarını değiştirmesi için bir itici güç oluşturabilmelidir. Ancak bu yetenekle sivil toplum kuruluşları, demokrasinin temel unsurlarından biri olarak kabul edilebilir ve bir ülkenin demokratik bir yapıya sahip olması için önemli bir unsur haline gelebilir. Sivil toplum kuruluşları, insan hakları, çevre koruma, kadın hakları, eğitim, sağlık ve yoksullukla mücadele gibi konularda faaliyet göstererek, toplumun farklı kesimlerinin ihtiyaçlarını ve taleplerini temsil edebilmelidir.

Bu noktada devletlerin sivil toplum kuruluşlarına karşı tutumu, ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bazı ülkelerde devlet, sivil toplum kuruluşlarına karşı düşmanca bir tutum sergileyip, onları engellemeye çalışabilmektedir. Bu tür ülkelerde, sivil toplum kuruluşları, hükümet baskısı, şiddet ve yasal engellerle karşı karşıya kalabilmektedir. Alexander'e göre sivil toplum, toplumun kendi kendini yönetme yeteneğini arttırabilmektedir. İlgili makalesinde sivil toplumun, toplumsal bağların güçlendirilmesi ve toplumsal adaletin sağlanması için önemli olduğunu savunmaktadır (Alexander, 2006).

Devletin sivil topluma baskı yapması üzerine de pek çok örnek bulunmaktadır. Güncel bir konuyu referans alıp örnek verecek olursak Abramowitz, pandemi döneminde birçok ülkede devletlerin sivil toplum üzerindeki baskısını ele almaktadır. *How Authoritarians Are Exploiting the COVID-19 Crisis to Grab Power* başlıklı makalesinde devletlerin pandemi bahanesiyle sivil toplum örgütlerine yönelik baskılarını artırdığına dikkat çekmektedir. Bu makalesinde COVID-19 sırasında bazı otoriter liderlerin krizi kullanarak güçlerini artırdığını ve demokratik kurumları zayıflattığını ele almaktadır. Makale, COVID-19 krizinin başlangıcından itibaren, birçok otoriter liderin halkın sağlığı için atılan adımları bahane ederek daha fazla güç kazanmaya çalıştığını belirtmektedir. Bu otoriter liderler, krizin erken dönemlerinde acil durum ilan ederek yasama organlarını ve yargı sistemini devre dışı bırakarak, yönetsel yetkilerini genişletme fırsatı bulmuşlardır. Bu yetkiler, sadece pandemiyle

mücadele ederken değil, aynı zamanda muhalefeti bastırmak ve eleştirilere karşı önlem almak için de kullanılmıştır. Makalede ayrıca, otoriter liderlerin pandemiyle mücadele etmek için aldıkları tedbirlerin, demokrasi ve insan hakları için endişe verici sonuçlar doğurduğu vurgulanmaktadır. Örneğin, bazı ülkelerde seyahat kısıtlamaları ve toplantı yasakları gibi önlemler, ifade özgürlüğü ve toplumsal örgütlenme özgürlüğü gibi temel haklarını kullanmak isteyen sivil toplum örgütlerini etkilemiştir. Ayrıca, bu süreçte yolsuzlukla mücadele, adalet sistemi ve medya özgürlüğü de olumsuz etkilenmiştir (Abramowitz, 2020). Sadece Freedom House değil Human Rights Watch'da pandemi döneminde dünya genelindeki insan hakları ihlallerini ele almaktadır. World Report 2021: Rights Trends in the Time of COVID-19 raporunda devletlerin pandemi bahanesiyle sivil toplum örgütlerine yönelik baskılarını artırdığına ve insan hakları savunucularının hedef alındığına dikkat çekilmektedir (World Report 2021: Rights Trends in the Time of COVID-19, 2021). Bu makaleler, devletlerin sivil toplum örgütlerine yönelik baskıları ve insan hakları ihlallerini ele almaktadırlar.

İnsel'e göre, sivil toplumun varlığı, demokrasinin sağlıklı işleyişi için önemlidir. Sivil toplum, devlet ve piyasa arasında bir alanı temsil etmektedir ve vatandaşların ihtiyaçlarını dile getirerek, siyasi karar alma sürecine katılımını sağlamaktadır. İnsel, sivil toplumun demokratikleşmeye nasıl katkıda bulunabileceğini açıklamaktadır. Ona göre, sivil toplum örgütleri, vatandaşların taleplerini toplayarak, hükümet politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu nedenle, demokrasinin sağlıklı işleyişi için sivil toplumun özgürce faaliyet göstermesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, sivil toplumun gelişmesi için bazı koşullar da gerekli olmaktadır. Bunlar arasında, sivil toplumun özgürce faaliyet gösterebileceği hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, toplantı ve örgütlenme özgürlüğü, bağımsız medya ve serbest piyasa ekonomisi gibi unsurlar yer almaktadır (İnsel, 2004, s. 1-31).

Sonuç olarak, sivil toplum ve devlet arasındaki ilişki, demokratik bir ülkede iş birliği temelinde yürütülürken, otoriter bir ülkede çatışma ve baskılarla dolu olabilir. Sivil toplum kuruluşları, demokrasinin sağlıklı işlemesi için önemlidir ve devletin politikalarını etkilemek için önemli bir araçtır. Sivil toplum kuruluşları ve devlet arasındaki ilişkinin sağlıklı işlemesi için, her iki tarafın da karşılıklı saygı, diyalog ve iş birliği içinde olması gerekmektedir.

1.4. Sivil Toplum ve Kamu Diplomasi İlişkisi

Bu başlık, sivil toplumun dinamik yapısını ve dostluk gruplarının bu yapıdaki rolünü anlamak üzere kavramsal bir yapı oluşturmaktadır. Böylece sivil toplumun evrimi, sosyal bağlarda dostluk gruplarının rolü ve bu grupların toplumsal ilişkiler üzerindeki etkileri, bu çalışmanın temel inceleme alanını oluşturarak, temel kavramları daha derinlemesine anlamak için bir çerçeve sunacaktır. Bu kavramsal çerçeve ile sivil toplum ve dostluk grupları arasındaki karşılıklı etkileşimleri ve bu

etkileşimlerin toplumsal dokuda yarattığı izlerin anlaşılmasını hedeflemektedir. Bu kavramlar sırasıyla:

Toplumsal Katılım: Sivil toplum, bireylerin toplumsal olaylara katılımını sağlayan bir yapıdır. Bireyler, sivil toplum örgütleri aracılığıyla toplumsal görevlere katılım gösterebilir ve politik süreçlere dahil olabilirler böylece bireylerin toplumsal sorunlara karşı çözüm üretebilmesi olarak ifade edilebilir.

Ancak Hegel ve Adam Smith, toplumsal katılımı farklı perspektiflerden ele alırlar. Hegel, toplumsal katılımı, bireyin kendisini toplumsal bir bütünün parçası olarak görmesi ve bu bütüne aktif katılımı (Hegel, 1991) olarak tanımlarken Smith ise, toplumsal katılımı, bireylerin ekonomik faaliyetlerinde serbestçe rekabet etmesi ve böylece toplumsal refahın artması yoluyla gerçekleşeceğini öne sürer (Smith, 2007) .

Dayanışma: Sivil toplum, bireylerin bir araya gelerek ortak bir amaca yönelik çalışmalarını sağlar. Bu sayede, bireyler arasında dayanışma ve iş birliği sağlanarak toplumsal sorunlar çözülebilir.

Weber'e göre dayanışma, farklı kültürlerde ve toplumlarda mevcut olan ortak değerlerin ve normların bir sonucu olarak ele alınmaktadır. Ona göre, dayanışma, bir toplumun ortak değerlerine ve normlarına uyum sağlamakla ilişkilidir ve dayanışmayı, insanların bir arada var olmak için ortak bir kültür, dil, inanç ve değerlerle birbirlerine bağlı oldukları bir kavram olarak tanımlamaktadır (Weber, 1978) .

İş birliği: Sivil toplum örgütlerinin, birbirleriyle ve diğer paydaşlarla iş birliği yaparak ortak amaçlara ulaşmayı hedeflemesidir.

Eşitlik: Sivil toplum örgütleri, insanlar arasında eşitlik ilkesini savunur ve toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf, cinsiyet kimliği gibi konularda eşitliği sağlamayı hedeflemektedir.

Çoğulculuk: Sivil toplum, farklı görüşlere, kültürel yapı ve değerlere saygı duyarak çoğulculuğu benimsemektedir. Bu şekilde, farklı grupların bir arada yaşayabilmesi ve toplumsal çatışmaların önlenmesi mümkün olabilmektedir.

Sürdürülebilirlik: Sivil toplum, sürdürülebilir kalkınma için önemli bir role sahip olmaktadır. Sivil toplum örgütleri, çevre ve doğal kaynakların korunması, ekonomik ve sosyal gelişme gibi sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik çalışmalar yapabilmektedir.

Toplumsal Değişim: Sivil toplum örgütlerinin, toplumsal sorunların çözümü için toplumsal değişim hedeflerine yönelik çalışmalar yapmasıdır.

Gönüllülük: Sivil toplum örgütlerinde çalışanların büyük çoğunluğu gönüllülerden oluşmaktadır. Gönüllülük, sivil toplumun özgürlükçü, demokratik, katılımcı, dayanışmacı ve çoğulculuk niteliklerini pekiştirmektedir.

Ağ Yapıları: Sivil toplum örgütleri arasında ilişki ve iş birliği ağları kurularak toplumsal sorunların çözümüne yönelik ortak çalışmalar yapılır.

Kamusal Alan: Sivil toplum, kamusal alanda toplumsal sorunların konuşulması ve çözüme kavuşturulması için önemli bir platform sağlar. Kamusal alan, sivil toplumun demokratik işleyişinde önemli bir rol oynamaktadır.

Sosyal Girişimcilik: Sivil toplum örgütleri, toplumsal sorunlara çözüm üretmek için sosyal girişimcilik faaliyetlerinde bulunabilmektedir. Sosyal girişimcilik, sosyal ve çevresel fayda sağlamayı amaçlayan inovatif iş modellerinin kullanımını ifade etmektedir.

Demokrasi: Sivil toplum, demokrasinin işleyişinde önemli bir role sahip olmaktadır. Sivil toplum örgütleri, insan hakları, özgürlükler ve adalet gibi demokratik değerleri savunur ve toplumsal sorunlara demokratik bir şekilde çözüm üretirler.

Kamu diplomasisi: Devletlerin yumuşak güçlerini diğer ülke vatandaş ve yetkililerine aktarabilmek için kullandığı bir dış politika aracıdır. Devletlerin düşüncelerini, hedef ve değerlerini başka ülkelere aktararak onları etkilemeye ve pozitif ilişkiler kurmasını içermektedir (Eren, 2023, s. 253).

Yumuşak güç: Keyman'a göre ülkelerin kendi stratejik iletişim becerileri ile diplomasi, kültür, politika, ekonomi ve insani yardım dinamiklerini kullanarak diğer ülkelerin politikalarını etkileyebilme yeteneklerini içermektedir (Keyman, 2022). Yumuşak güç kavramı ilk kez Josef Nye tarafından kullanılmıştır. Ona göre bu kavram ülkelerin uluslararası siyasette istediği sonuca, ona hayran olan ve kılavuz edinen ülkelerin varlığıyla ulaşabilmesidir (Nye, 2023, s. 14).

Görüldüğü üzere bu kavramlar, sivil toplumun dinamik yapısını ve dostluk gruplarının rolünü anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve içerisinde, sivil toplumun değişimi, sosyal bağlarda dostluk gruplarının rolü ve bu grupların toplumsal ilişkiler üzerindeki etkileri daha derinlemesine incelenebilir. Bu çalışma, toplumsal katılım, dayanışma, iş birliği, eşitlik, çoğulculuk ve yukarıda bahsi geçen diğer kavramları ele alarak dostluk gruplarının sivil toplum kuruluşları ile entegre edilerek sivil toplum yapısı içerisindeki rolünü açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır.

1.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Devletle Olan İlişkileri

Sivil toplum kuruluşları, sosyal, ekonomik, kültürel veya çevresel alanda faaliyet gösteren, kâr amacı gütmeyen örgütlerdir. Genellikle toplumun belli bir kesimini veya konuyu ilgilendiren bir sorunun çözümüne yönelik çalışmalar yürütürler. Sivil toplum kuruluşları, demokratik katılım ve toplumsal refah için önemli bir rol oynarlar ve çeşitli ülkelerde önemli bir etkiye sahiptirler.

Öncelikle demokratik bir toplumun olmazsa olmazı sivil toplum kuruluşlarının varlığından oluşmaktadır. Devlet ve piyasa arasında yer alan sivil toplum kuruluşları; özerk, gönüllü, katılımcı ve demokratik bir yapıdan oluşmaktadır. Katılımı artırarak demokratik süreci güçlendirir, insan haklarını korur, toplumsal adaleti sağlar ve sosyal refahı artırır. Özellikle sivil toplum kuruluşları, hükümetin politikalarını eleştirel bir şekilde takip ederek demokratik süreci denetleyebilir ve toplumun sesini duyurabilirler. Sivil toplum kuruluşları, aynı zamanda, seçimlerde adayları ve parti programlarını değerlendirmek, seçmenleri bilgilendirmek ve oy kullanımını artırmak gibi konularda da etkin rol oynayabilirler. Ancak sivil toplum kuruluşlarının demokrasiye katkılarına karşın, bazı engeller ve zorluklardan da bahsetmek gerekmektedir. Özellikle, sivil toplum kuruluşlarının finansman sorunu ve hükümetlerin sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine yönelik baskısı gibi konular, sivil toplum kuruluşlarının demokrasiye katkısını sınırlayabilecek faktörler olarak ele alınmaktadır.

Dünya Bankası'nın raporuna göre, Türkiye'de devlet ile sivil toplum kuruluşları arasındaki etkileşim ve dayanışma mekanizmaları kısıtlıdır. Rapor, devletin STK'larla ilişki kurma konusunda istekli olmasına rağmen, aşırıcılığı destekleme endişesi nedeniyle bu ilişkiyi kurmada çekimser davrandığını belirtmektedir (Dünya Bankası, 2002, s. 86). STK'ların en temel özelliği devletten bağımsız bir yapıya dayalı olmalarıdır. Ancak STK'ların temel finansman kaynaklarından birisini de devletten aldıkları yardım oluşturmaktadır. Bu durumun gereklilikleri olduğu gibi olumsuz yanları da eleştirilmesi gereken başka bir pencereyi oluşturmaktadır. Johns Hopkins Üniversitesi Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi tarafından yapılan bir araştırmaya göre genellikle gelişmiş ülkelerde STK'ların en önemli gelir kaynağını devletten sağlanan finansman oluşturmaktadır (Salamon, 2003, s. 32). Ancak en önemli işlevi toplum adına devleti denetlemek olan STK'ların böylesi bir finansman ile fonlanması riskleri beraberinde getirmektedir. Bu nedenle STK'ların bağımsızlığı ve denetim mekanizması olarak görevlerini yerine getirebilmeleri için kendi fon kaynaklarını oluşturmaları önem arz etmektedir. Çünkü bu tür STK'lar devlet eleştirisi yaptıkları durumda finansman kaynaklarının kesilmesi riski ile karşılaşabilirler.

Türkiye'de Sivil Toplum Araştırması anketine katılanların %88,3'ü devletten destek almadıklarını beyan etmeleri, belediyelerin dışlandığı durumlarda devletin yardımında önemli bir düşüş olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, Türkiye'de Bölgesel Düzeyde Sivil Toplum

Değerlendirmesi raporu da devlet – sivil toplum ilişkilerinde destek ve dayanışma eksikliğine vurgu yaparak, devletin sivil toplum kuruluşlarına yeterli kaynak ayırmadığını belirtmektedir. Ankete katılanlar aynı zamanda devletin STK'lar arasında ayrımcılık yaptığını, vergi mevzuatının yeterince teşvik edici olmadığını ve devlet – STK iş birliği tanımının netleştirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu bulgular, Türkiye'de sivil toplum kuruluşları ile devlet arasındaki ortaklık ve destek mekanizmalarının geliştirilmesi için önemli ipuçları sunmaktadır (TÜSEV, 2006, s. 77).

Türkiye’de sivil toplum kuruluşları ile devlet arasındaki ilişkiyi düzenleyen bir yasal çerçeve bulunmadığından ikisi arasındaki politika yapım aşamalarına katılımı da düzenleyen bir yapı bulunmamaktadır. Burada katılım şekli kamu kurumları tarafından STK’lara götürülen davetlerden oluşmaktadır. Bu nedenle karar alma süreçlerine davet edilen STK’ların katılabilmesi sebebiyle ortak kabule dayanan kararlar alındığından söz edememekteyiz (Bullain & Bikmen, 2006). Bu sebeple Türkiye koşullarında devlet ve sivil toplum kuruluşları arasında gerçekleşmesi hedeflenen ilişkinin yasalarda belirlenmesi yerine kamu kurum yöneticilerinin şahsi davetleri üzerine rol oynayabilmesi sürece olan güvene gölge düşürmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının devlete katkıları ve eleştirileri konusu, oldukça geniş bir perspektife sahiptir ve birçok farklı boyutu içermektedir. Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşlarının devletle olan etkileşimleri hem olumlu hem de eleştirel açılardan değerlendirilebilir. Öncelikle, sivil toplum kuruluşlarının sağlık, eğitim, çevre gibi alanlarda yürüttükleri projeler ve sosyal hizmetler, devletin sunduğu hizmetlerin kapsamını genişletebilir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşları, demokratik süreçlere katılımı teşvik ederek toplumun sesini daha etkili bir şekilde duyurmasına yardımcı olabilir.

Diğer yandan, sivil toplum kuruluşlarının devlete yönelik eleştirileri de göz ardı edilemez bir öneme sahiptir. Bu eleştiriler, devletin politika ve uygulamalarını daha şeffaf, hesap verebilir ve katılımcı hale getirmek amacıyla dile getirilebilir. Ancak, bu eleştirilerin bilinçli bir şekilde yapılmış olması ve yapıcı bir yaklaşıma sahip olması, etkili bir diyalogun önemli bir parçasıdır.

Bu karmaşık ilişki, sivil toplum kuruluşları ile devlet arasındaki iş birliğinin ve çatışmaların anlaşılması için daha derinlemesine bir analiz gerektirir. Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşlarının rolü ve etkisi üzerine yapılan çalışmalar, toplumun genel refahına yönelik daha etkili stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Sivil toplum kuruluşlarının devlete olan katkıları:

- Sivil toplum kuruluşları toplumsal sorunlarla mücadelede devletin yanında yer alarak destekleyici bir rol oynayabilirler.

- Sivil toplum kuruluşları devletin yanı sıra toplumsal sorunların çözümünde aktif bir rol oynayarak, kamusal hizmetlerin sunulmasında ve sosyal refahın artırılmasında yardımcı olabilirler.

- Sivil toplum kuruluşları devletin uyguladığı politikaların etkileri hakkında raporlar hazırlayarak, politika yapım sürecine katkı sağlayabilirler.

- Sivil toplum kuruluşları kamuoyunun bilinçlendirilmesi ve eğitim faaliyetleri gibi konularda da devlete destek verebilirler.

Sivil Toplum Kuruluşlarının devlete eleştirileri:

- Sivil toplum kuruluşları devletin uyguladığı politikaların insan haklarına uygun olmadığına veya toplumsal adaleti sağlamadığına dair eleştirilerde bulunabilirler.

- Sivil toplum kuruluşları devletin toplumsal sorunlarla mücadelede yetersiz kaldığına veya sorunları çözmek yerine sadece sembolik çözümler sunmaya çalıştığına dair eleştirilerde bulunabilirler.

- Sivil toplum kuruluşları devletin kaynakları yanlış kullanması veya yolsuzluğa karışması gibi konularda eleştirilerde bulunabilirler.

- Sivil toplum kuruluşları devletin politikalarını etkileyen çıkar grupları tarafından yönlendirildiği veya sadece belirli bir kesime hizmet ettiği gibi eleştirilerde bulunabilirler.

Bu eleştiriler, sivil toplum kuruluşlarının devletle iş birliği yaparken bağımsızlıklarını ve tarafsızlıklarını korumalarının önemini vurgulamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının eleştirel ve yapıcı bir yaklaşımla devleti destekleyerek, toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlamaları mümkün olmaktadır.

Bununla birlikte, sivil toplum kuruluşlarının eleştirilerinin de bazen olumsuz sonuçlar doğurabileceği belirtilmelidir. Özellikle, sivil toplum kuruluşlarının siyasi amaçlar doğrultusunda kullanılmaları veya çıkar grupları tarafından yönlendirilmeleri durumunda eleştirilerinin bağımsızlığını kaybedebileceği vurgulanmalıdır. Sonuç olarak, sivil toplum kuruluşlarının devlete eleştirel bir yaklaşımla iş birliği yaparak toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlamalarının önemli olduğu, ancak bu iş birliğinin tarafsızlık ve bağımsızlık ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirilmesinin önemli olduğu belirtilmelidir.

Türkiye'deki Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın, birçok çevre STK'sıyla iş birliği yaparak çevre sorunlarına çözüm bulma çalışmaları yürüttüğü de bilinmektedir. Sivil toplum kuruluşları, çevre sorunlarına dair farkındalık yaratmak, doğal kaynakların korunması, atık yönetimi, su kaynaklarının korunması gibi konularda çalışmalar yapmakta, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı da bu çalışmaları

desteklemekte ve iş birliği yapmaktadır. Örneğin, TÜÇEV ile Bakanlık arasında geri dönüşüm çalışmaları ve atık yönetimi konusunda iş birliği protokolleri imzalanmıştır. DOĞADER ile de milli parklar ve doğal sit alanları ile ilgili çalışmalar yürütülmekte, doğal kaynakların korunması konusunda ortak projeler gerçekleştirilmektedir. Bu iş birliği çalışmaları, çevre sorunlarının çözümüne yönelik katkılar sağlamakta ve sivil toplum kuruluşlarının da sürece dahil edilerek ortak akılla hareket edilmesini sağlamaktadır (T.C. Çevre, 2023).

Ancak bu sivil toplum kuruluşları eleştirel rollerini yeterince yerine getiremeyebilir ve bakanlığın politikalarını eleştirmekte çekingen davranabilir. Bazı eleştirmenler, bu STK'ların bakanlıkla olan ilişkilerinin devlet yanlısı bir tavra dönüştüğünü yönünde bakış açıları da mevcut bulunmaktadır (Şahin & Akboğa, 2019, s. 421). Ayrıca Türkiye'de bazı sivil toplum kuruluşlarının hükümet politikalarına açıkça karşı çıkarak eleştirel bir tavır sergiledikleri de dikkat çekmektedir. Örneğin, çeşitli sivil toplum kuruluşları, hükümetin çevre, insan hakları vb. politikalarını yetersiz ve etkisiz bulduklarını açıkça dile getirmektedirler:

- Türkiye Çevre Platformu (TÜRÇEP) 09-10 Eylül 2017 Ankara Toplantısı Sonuç Bildirisi'nde devletin %100 yenilenebilir enerjiye geçiş uygulamaları konusunda yetersiz kaldığına değinerek uluslararası standartlara uygun olarak kurulması ve enerji üretiminde rüzgâr potansiyelinden yararlanılmasının önemini vurgulamaktadır. TÜRÇEP'e göre Rüzgâr enerjisi konusunda devlet teşvikleri yeterli değildir.

-Başka bir örnek olarak, Türkiye'de sivil toplum kuruluşları, insan hakları ihlalleri ve adaletsizliklere karşı mücadele eden önemli bir rol oynamaktadır. İnsan hakları ihlalleri ve yargı bağımsızlığına yönelik saldırılar, sivil toplum kuruluşlarının daha da önem kazanmasına neden olmuştur. Birçok insan hakları örgütü, hükümetin politikalarını eleştirmekte ve hukukun üstünlüğü ve insan hakları ilkelerinin korunması için mücadele etmektedir. Örneğin, Uluslararası Af Örgütü gibi kuruluşlar, ülkedeki insan hakları ihlallerini raporlamakta, hükümetin insan haklarına saygı göstermesi için çağrılar yapmaktadırlar (Griffiths, 2018) .

Bu gibi örnekler, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının çevre, insan hakları vb. politikalarıyla ilgili eleştirel bir tutum sergilendiğini göstermektedir. Bu örnekler, sivil toplum kuruluşlarının devletle iş birliği yaparken eleştirel bir tavır sergilemelerinin önemini ve tarafsızlığın korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda, sivil toplum kuruluşlarının eleştirel rolünün yeterince yerine getirilmediği durumlarda, iş birliğinin sorunlu olabileceğini de göstermektedir. Ancak, bu tür sivil toplum kuruluşları zaman zaman hükümet tarafından baskı altına alınmakta ve eleştirileri engellenmeye çalışılmaktadır. Bu durum, sivil toplumun bağımsızlığı ve eleştirel rolünün korunması gerektiğini bir kez daha vurgulamaktadır. Özetle, sivil toplum kuruluşları devletle iş birliği

yaparken eleştirel bir tavır sergilemek ve bağımsızlıklarını korumak zorundadırlar. Ancak, sivil toplum kuruluşları eleştirel rolü, toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlamak açısından oldukça önemlidir ve demokratik bir toplumun vazgeçilmez unsurlarından biridir.

Sivil toplumun etkinliği ve kamu diplomasisinin başarısı, iş birliği ve diyalogun gücüyle şekillenir. Birinci bölümde, sivil toplumun devlet ilişkilerindeki rolünü ve demokratik yönetimdeki önemli dinamikleri analiz ederek temel bir çerçeve oluşturduk. Şimdi ise odak noktamız, TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Gruplarının sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde çalışarak sivil toplumda daha etkili olabileceği tezidir. İkinci bölümde, bu tezi desteklemek için dostluk gruplarının ortaya çıkış dinamiklerini ve amaçlarını ayrıntılı bir şekilde ele alacağız. Ardından, bu grupların sivil toplum kuruluşları ile olan etkileşimini ve bu iş birliğinin sivil toplum üzerindeki etkilerini inceliyor olacağız. Dostluk gruplarının sivil toplumda daha etkili olabilmesi için karşılaşılabileceği zorlukları da titizlikle değerlendirerek, ortaklaşa çalışma ve diyalogun potansiyel olumlu sonuçlarına odaklanacağız. Bu ikinci bölüm tezin ana iddiası olan parlamentolar arası dostluk gruplarının sivil toplum ve kamu diplomasisindeki rolünün ve faaliyetlerinin anlaşılması için bir yapı taşı olarak önem taşımaktadır.

2. BÖLÜM: KAMU DİPLOMASİSİ VE DOSTLUK GRUPLARI

2.1. Bir Sivil İnisiyatif Olarak TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları: Amaç ve Oluşum Dinamikleri

TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları, Türkiye'nin farklı ülkelerle olan ilişkilerini geliştirmek, kültürel alışverişi teşvik etmek ve uluslararası iş birliğini artırmak amacıyla faaliyet gösteren, üyeleri milletvekillerinden oluşan gruplardır. TBMM Genel Kurulunca alınan karar doğrultusunda kurulur ve TBMM üyelerinin tamamına açık gruplardır. Bu gruplar genellikle Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki diplomatik ilişkileri güçlendirmek, kültürel alışverişi artırmak ve iş birliği fırsatlarını değerlendirmek üzere düzenlenen ziyaret ve etkinliklere katılırlar. Dış temsilcilik heyetleri temsili olarak oluşturulmaktadır. Dış ilişkilerde gerçekleştirilen bu etkileşimler TBMM Başkanının karşılıklılık esaslarına göre oluşturulmak ve düzenlenmektedir (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Dış İlişkilerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 1990, s. 7118 md.4).

Dostluk grupları, TBMM'deki siyasi partilerin içinde yer alan milletvekilleri tarafından oluşturulduğu için, parti çizgisinden bağımsız olarak, farklı siyasi görüşlere sahip milletvekillerinin bir araya gelerek, ülkeler arasındaki iş birliği, diyalog ve dostluğun geliştirilmesine katkıda bulunmalarını sağlarlar. Dostluk grupları, Türkiye'nin dış politikasında önemli bir rol oynarlar ve ülkeler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde aktif bir şekilde yer alabilirler.

Tüzüklerini kendileri yapan dostluk grupları tüm siyasi görüşlere açık, farklı siyasi düşünceye sahip üyelerine gerek yönetim kurulunda gerek dış ilişkilerde bulunacak temsil gruplarında adaletli davranmaları, aynı milletvekilinin birden fazla dostluk grubunu yönetim kurulunda bulundurulmaması, dış temasların yalnızca yönetim kurulu ile sınırlandırılmayıp temsil heyetlerinin de aktif rol oynamasının sağlanması, buna göre hükümlerin dostluk grupları tüzüklerinde oluşturulması önemlidir (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Dış İlişkilerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 1990, s. 7118 md.5).

Bu gruplar, düzenli olarak ülke ziyaretleri, toplantılar ve seminerler düzenleyerek, Türkiye ile ilgili ülkeler arasında dostane ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunurlar. Bu sayede, Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki iş birliği alanları genişletilir ve ülkeler arasındaki ticaret, ekonomik ve siyasi iş birliği daha da güçlendirilir.

Yabancı parlamentolara yapılacak resmi ziyaretler de yabancı parlamentolardan TBMM'ye yapılan davetlere iştirak kararı TBMM Genel Kurulunda alınmaktadır. Davete iştirak edilmesine karar verilmesi durumunda kimin dış temasta davete katılacağı seçim uyarınca belirlenmektedir. Daveti yapan ülkenin Parlamento'da dostluk grubu bulunuyorsa TBMM başkanı dostluk grubu başkası ve

ilgili siyasi parti gruplarının görüşlerini alarak bir milletvekilini dış temasta bulunacak heyete dahil edebilmektedir (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Dış İlişkilerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 1990, s. 7118-7119 md. 6). Bu davetler dışında Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların yaptıkları yurt dışı seyahat ve toplantılarına dostluk grubu üyesi olan milletvekilleri de TBMM Genel Kurulunun onayıyla iştirak edebilmektedirler (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Dış İlişkilerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 1990, s. 7119 md.8). TBMM tarafından yabancı parlamentolara yapılacak davetlerde ise bu davetin kime ve ne zaman yapılacağına Başkanlık Divanı tarafından karar verilmektedir. Alınan bu davet kararı Genel Kurulun bilgisine sunulduktan sonra TBMM Başkanı tarafından davet diplomatik yollardan davet edilene iletilmektedir (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Dış İlişkilerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 1990, s. 7119 md.7).

Özetle TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini güçlendirmek, kültürel alışverişi teşvik etmek ve iş birliğini artırmak amacıyla oluşturulan önemli bir mekanizmadır. Genel Kurul kararıyla kurulan bu gruplar, Türkiye'nin farklı ülkelerle dostane ilişkiler kurmasına aracılık ederler. Diplomatik ilişkilerin güçlenmesi, kültürel alışverişin artması ve iş birliği olanaklarının değerlendirilmesi amacıyla düzenlenen ziyaretler ve etkinliklere aktif olarak katılırlar. Bu gruplar, siyasi partilerin sınırlarını aşarak farklı siyasi görüşlere sahip milletvekillerini bir araya getirir ve Türkiye'nin dış politikasında önemli bir rol oynarlar. Ancak, tüzüklerinin adil bir şekilde oluşturulması, şeffaflık ilkesine bağlı kalınması ve temsil heyetlerinin aktif rol alması gibi önlemler alınmalıdır. Dostluk grupları, düzenledikleri ülke ziyaretleri, toplantılar ve seminerlerle Türkiye'nin diğer ülkelerle olan iş birliği alanlarını genişletir ve ticaret, ekonomik ve siyasi iş birliğini güçlendirir. Yabancı parlamentolarla yapılan resmi ziyaretler ve davetlere katılım, TBMM Genel Kurulu kararıyla belirlenir, bu da dostluk gruplarının faaliyetlerine demokratik bir çerçeve sağlar, TBMM'nin uluslararası platformlarda etkin bir şekilde temsil edilmesine olanak tanır. Yabancı parlamentoların davetlerine verilen yanıtlar, Türkiye'nin dış politika stratejilerinin şekillenmesinde ve uluslararası ilişkilerin derinleştirilmesinde önemli bir rol oynar. Bu sayede, TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları, ülkeler arasında köprüler kurarak, küresel düzeyde daha kapsayıcı ve etkili bir diyalog ve iş birliği ortamının oluşturulmasına katkıda bulunurlar.

2.2. Dostluk Gruplarının Kategorik Sınıflandırılması: Grup Üyeleri ve Temsil Edilen Ülkeler

TBMM'de çeşitli siyasi partilerin yanı sıra farklı Dostluk grupları bulunmaktadır. Bu Dostluk grupları, TBMM'deki siyasi partilerin içinde yer alan milletvekilleri tarafından kurulmakta ve genellikle belirli bir konu veya bölge ile ilgili olarak çalışılmaktadır.

28. yasama dönemine başladığımız 2023 yılında TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Gruplarının sayısı artarak 147'ye ulaşmıştır. Bir önceki yasama döneminden farklı olarak bu dönem Hollanda, El Salvador, Trinidad ve Tobago ve Filipinler ile de Dostluk Grubu kurulmuştur. En fazla Dostluk Grubunun kurulduğu kıta 50 ülkeyle Afrika iken, en az Dostluk Grubunun kurulduğu kıta ise 2 ülkeyle Okyanusya'dan oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Avrupa kıtasında 42, Asya kıtasında 32, Kuzey Amerika'da 20, Güney Amerika'da 11 ülkeyle TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları aracılığıyla parlamentolar arası yakınlaşma ve iş birliğinin geliştirilmesi, Türkiye'nin tanıtılması, resmi ziyaretlerle Türkiye'nin dış politikada etkinliğinin ve alışverişinin geliştirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir (Yılmaz A. , 2023).

Türkiye Büyük Millet Meclisi, çeşitli ülkelerle parlamentolar arası dostluk grupları kurmaktadır. Ancak, bu grupların spesifik ülkelerle nasıl organize edildiği ve hangi ülkelerle Dostluk Grubu kurulduğu zaman içinde değişebilir. Genel olarak, Türkiye'nin parlamentolar arası dostluk grupları kurduğu ülkeler arasında, stratejik, ekonomik ve kültürel ilişkilerin güçlendirilmesi hedeflenir. Özellikle komşu ülkelerle ve Türkiye'nin dış politikasında önem taşıyan bölgelerdeki ülkelerle bu tür Dostluk grupları kurulması yaygındır.

Parlamento'da Dostluk Grubu bulunan Japonya ile ilişkilerimiz 19. yy sonlarına dayanmaktadır. Sultan İkinci Abdülhamit'in Japon İmparatoru Meiji'ye hediyeler ve dostluk mesajı göndermek için 1890'da Japonya'ya gönderdiği Ertuğrul Fırkateynin, dönüş yolunda batması ve 532 denizcinin hayatını kaybetmesi ile sonuçlanan bu trajik olay da, Japon köylülerin kurtarma çabaları ve Japon halkı ile makamlarının yaralılara ve şehit ailelerine yardım çabaları iki ülke dostluğunun temellerini atmıştır. 1985 yılına gelindiğinde ise İran - Irak Savaşı sırasında mahsur kalan Japon vatandaşlarının Türk Hava Yolları tarafından Japonya'ya götürülmesi, ilişkilerde insani dönüm noktası oldu. Diplomatik ilişkiler 1924'te kuruldu, Japonya'daki ilk temsilciliğimiz 1925'te faaliyete geçti. 2013'te "Stratejik Ortaklık" düzeyine yükselen siyasi ilişkiler, karşılıklı üst düzey temaslarla gelişmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024). 1991 iki ülke arasındaki dostluğun 100. senesinde Barış Manço konseri Japonya'da 20 bin Japon tarafından izlenmiştir (Mihci, 2024).

Güney Kore ile Türkiye arasındaki siyasi ilişkiler 11 Ağustos 1949'da başlamış olup, özellikle Kore Savaşı'na Türkiye'nin katılmasıyla güçlenmiştir. Türkiye, savaşa katılan ülkeler arasında önemli

bir rol oynamış, asker sayısı bakımından dördüncü sırada yer almıştır. Güney Kore, Türk halkını "kan kardeşi" olarak nitelendirir ve bu ilişki, iki ülke arasındaki diplomatik bağların kurulmasının temelini oluşturur. Diplomatik ilişkiler, 1957 yılında başlamış olup, 2012'de Stratejik Ortaklık seviyesine yükseltilmiştir. Kore Savaşı'na katılan Türk Tugayı, savaşın etkilerini hafifletmek amacıyla Koreli çocuklar için okul inşa eden tek birlik olmasıyla hatırlanmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024). Gerçek hayattan esinlenen ve 2017 yılında vizyona giren Ayla filmi, Türk – Kore ortak yapımı bir film olup, Kore Savaşı sırasında Türk askeri Süleyman Dilbirliği ile küçük bir Kore kızı arasındaki dostluğu anlatır (IMDb, 2024). Bu film, Türkiye'nin Kore'ye olan destanını anlatarak iki ülke arasındaki güçlü bağları vurgular. Gişe rekorları kıran Ayla filmi, duygusal anlatımı, tarihsel bağlamı ve güçlü performanslarıyla izleyicileri etkilemiştir.

Parlamento'da Dostluk Grubu bulunan bir diğer ülke olan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 30 Ağustos 1991'de ilan ettiği bağımsızlığını 9 Kasım 1991'de tanıyan ilk ülke Türkiye olmuştur. Diplomatik ilişkiler 14 Ocak 1992'de kurulmuş ve Bakü'deki Başkonsolosluk, daha sonra Büyükelçilik düzeyine yükseltilmiştir. Türkiye – Azerbaycan ilişkileri çok yönlü ve stratejiktir. Her iki ülke de yetkili biri göreve geldikten sonra veya önemi olan gelişmelerden sonra öteki ülkeyi ilk olarak ziyaret etme geleneğini sürdürmektedir. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki tek kara bağlantısını temsil eder. Bu özerk cumhuriyet, Türkiye'nin Azerbaycan ile olan ikili ilişkilerinde özel bir konuma sahiptir ve Azerbaycan halkı ile direkt temas noktasını oluşturur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024). Kısacası Türkiye ve Azerbaycan arasında tarihsel, kültürel ve dilsel bağlar güçlüdür. İki ülke arasında enerji, ulaşım ve savunma gibi stratejik alanlarda iş birliği potansiyeli bulunmaktadır. Ayrıca, bölgesel güvenlik konularında birbirlerine destek olma ihtiyacı da parlamentolar arası dostluk gruplarını destekleyen faktörlerden biridir.

Türkiye ve Bosna – Hersek arasında da tarihsel ve kültürel bağlar bulunmaktadır. Ülkemiz, Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğü ve çok kimlikli yapısına saygı gösterir, AB ve NATO ile bütünleşmesini destekler. İki ülke arasındaki temaslar sadece diplomatik açıdan değil, ortaklığın sürdürülebilir olması açısından da önemlidir. Stratejik iş birliğinin güçlenmesine katkıda bulunulur. Saraybosna, Mostar ve Foynitsa'da kültürel ilişkilerin geliştirilmesi için Yunus Emre Enstitüsü de faaliyetlerde bulunmaktadır. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024). Özetle, Balkanlar'da istikrarın sağlanması, ekonomik işbirliği ve sivil toplum alanlarında birlikte çalışma ihtiyacı, parlamentolar arası dostluk grupları kurma motivasyonunu arttırmaktadır.

Avrupa ülkeleri ile Türkiye arasındaki ikili siyasi ilişkiler yoğun bir şekilde devam etmekte olup, ekonomik ve ticari ortaklığımız güçlüdür. Bu ülkeler aynı zamanda Türkiye'de yabancı yatırımlar açısından önemli bir varlığa sahiptir. Özel sektörler arasındaki sıkı ilişkiler ve Türkiye'nin Avrupalı turistlerin tercih etmesi, ilişkilerin öne çıkan başka yönlerini oluşturmaktadır. Avrupa'da yaşayan

Türkler, kendi ülkeleri ile Türkiye arasında köprü oluşturmaktadır. Türk toplumu, kimliklerini koruyarak, yaşadıkları ülkelerle adaptasyonu sürdürmekte ve yaşadıkları ülkelerin siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal hayatında giderek önemli bir rol oynamaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024). Türk toplumunun bu entegrasyonu ve etkileşimi teşvik edilerek, Avrupa ülkeleri ile Türkiye arasındaki insanlar arası ilişkiler güçlendirilmektedir. Türkiye, AB ülkeleriyle parlamentolar arası dostluk grupları kurarak, AB ile olan ilişkilerini güçlendirmek, politik diyalogu artırmak ve ortak çıkarlar doğrultusunda iş birliği yapma amacını taşımaktadır. Bu gruplar, Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde karşılıklı anlayışı artırmak için de kullanılabilir.

Bu örnekler, Türkiye'nin farklı ülkelerle kurduğu parlamentolar arası dostluk gruplarının arkasındaki bazı nedenleri yansıtmaktadır. Her durumda, bu gruplar, ülkeler arasındaki iletişimi güçlendirerek diplomatik ilişkileri daha etkili hale getirmeye yönelik bir araç olarak kullanılır.

TBMM'deki Dostluk Gruplarının bazıları şunlardır (TBMM, 2023):

1. Türkiye-AB Dostluk Grubu
2. Türkiye-Azerbaycan Dostluk Grubu
3. Türkiye-Bosna Hersek Dostluk Grubu
4. Türkiye-Güney Kore Dostluk Grubu
5. Türkiye-Japonya Dostluk Grubu
6. Türkiye-Katar Dostluk Grubu
7. Türkiye-Kırgızistan Dostluk Grubu
8. Türkiye-Pakistan Dostluk Grubu
9. Türkiye-Rusya Dostluk Grubu
10. Türkiye-Türkmenistan Dostluk Grubu

Bu dostluk grupları, farklı konularda düzenledikleri etkinlikler ve toplantılar aracılığıyla Türkiye'nin dış ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye'nin dostluk grubunun bulunmadığı veya bulunmasına rağmen ilişkilerinin ara verildiği bazı ülkeler de bulunmaktadır. Örneğin Türkiye'nin ilişkilerinin soğuk olduğu İsrail, Suriye ve Yunanistan ile dostluk grupları 28. Yasama döneminde de kurulmamıştır (Yılmaz A. , 2023). 24 Kasım 2015 tarihinde Suriye sınırında sınır ihlali yapan uçağın düşürülmesi ile Rusya ilişkilerinde başlayan gerginlik 26. Yasama döneminde Rusya ile dostluk grubu kurulmamasına sebep olurken

(OdaTV, 2016), 28. Yasama döneminde Rusya ile dostluk grubunun kurulduğu görülmektedir (Yılmaz A. , 2023).

TBMM'deki dostluk gruplarının sayısının 2023 yılı itibarıyla 147'ye ulaşması, parlamentolar arası iş birliğinin ve yakınlaşmanın artan bir önem kazandığını göstermektedir. 28. yasama döneminde oluşturulan yeni dostluk grupları, Türkiye'nin diplomatik ilişkilerini genişletme çabalarının bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Bu gruplar, farklı kıtalardan gelen ülkelerle olan ilişkileri güçlendirme amacını taşıırken, özellikle Afrika kıtasına büyük bir vurgu yapılmıştır. Ancak, Türkiye'nin Dostluk grubu bulunmayan veya ilişkileri soğuk olan ülkelerle, örneğin İsrail, Suriye ve Yunanistan gibi ülkelerle henüz bir dostluk grubu kurulmamış olması, bazı diplomatik zorluklara işaret etmektedir. Öte yandan, 28. yasama döneminde Rusya ile Dostluk grubunun kurulması, Türkiye'nin dış politikada esnek bir tutum benimsemeye ve ilişkilerini geliştirmeye yönelik çabalarının bir göstergesidir. TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları aracılığıyla yapılan bu çabalar, ülkeler arasındaki siyasi ilişkileri pekiştirerek Türkiye'nin uluslararası alandaki etkileşimini artırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, dostluk gruplarının sayısındaki artış, Türkiye'nin küresel düzeyde daha etkili bir diplomasi izleme çabalarının bir yansımasıdır.

İki ülkenin parlamentolararası Dostluk grubu oluşturabilmesi için aralarındaki ilişkilerinden ortak çıkar ve anlayışa dayanması gerekmektedir. Bu noktada kültürel, tarihi ve politik anlamda uzlaşma içerisine olamadığımız ülkeler ile dostluk grubu kurmamız da mümkün olmamaktadır. Ülkelerin tarihi, politikaları ve bölgesel dinamikleri, bu tür bir dostluk grubunun oluşturulmasını etkileyebilmektedir. Örneğin Ermenistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler, tarih boyunca çeşitli karmaşık faktörlerden etkilenmiştir.

1915 olayları ve Dağlık Karabağ sorunu gibi konular (Öztürk, 2001, s. 338), diplomatik ilişkilerin gerilmesine neden olmuş ve bu tür bir dostluk grubunun oluşturulmasını zorlaştırmıştır. Aynı şekilde Türkiye ile Yunanistan arasında resmi bir Parlamentolararası Dostluk Grubu olmamasının birkaç nedeni olmaktadır. İki ülke arasındaki tarihi anlaşmazlıklar, politik gerilimler ve bölgesel güvenlik konuları, bu tür bir dostluk grubu oluşturmayı zorlaştırmaktadır. İki ülkenin farklı görüşlere sahip olmaları, diplomatik ilişkilerin gelişmesini engelleyebilmektedir.

Özellikle Ege Denizi'ndeki adaların hakları, sınır anlaşmazlıkları (Fırat, 2013, s. 750-752) ve Kıbrıs sorunu (Fırat, 2013, s. 718-719) gibi konular, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde tarih boyunca gerilimlere neden olmuştur. Bu tür temel anlaşmazlıklar, Dostluk gruplarının oluşturulmasını engelleyebilmektedir. Ancak, diplomasi ve siyasi atmosfer zaman içinde değişebilir. İki ülke arasındaki ilişkilerde olumlu bir gelişme yaşanması durumunda, Parlamentolar Arası Dostluk Grubu

oluşturmak daha olası hale gelebilir. Bu tür bir adım, ilişkileri güçlendirmek ve ortak çıkarlara odaklanmak amacıyla atılabilir.

2.3. Dostluk Gruplarının Görev ve Sorumlulukları: Farklı Parti Temsilcileri Arasındaki Diyaloga Katkıları

Dostluk grupları, arkadaşlık, dayanışma ve ortak ilgi alanlarına sahip bireyler arasında kurulan sosyal bağları güçlendirmeyi amaçlayan topluluklardır. Bu tür gruplar genellikle belirli bir amacı paylaşan insanları bir araya getirir ve üyeler arasında güven, anlayış ve yardımlaşma ilişkileri oluşturur.

Dostluk gruplarının genel görev ve sorumlulukları grup üyeleri arasında sağlıklı iletişimi teşvik etme, ilişkileri güçlendirmek ve grup içinde samimi bağlar kurma, üyeler arasında duygusal ve pratik destek sağlama, grubun ortak ilgi alanlarına odaklanma ve bu alanlarda etkinlikler düzenleme, ortak paydada buluşmayı sağlama, üyeler arasında açık iletişimi destekleyerek sorunları çözmeye yardımcı olma, ortak projelerde birlikte çalışarak grup içinde sinerji oluşturma grup üyelerinin birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları olarak değerlendirilebilir. Dostluk gruplarının görev ve sorumlulukları genellikle grup üyelerinin ortak beklentilerine ve amacına bağlı olarak değişebilir. Bu nedenle, grup üyeleri arasında açık iletişim ve katılım, grup dinamiklerini daha etkili bir şekilde yönetmeye yardımcı olabilir.

Bunun dışında Dostluk grupların birincil görev ve sorumluluğu Türkiye imajının ve dış politikada oluşan veya oluşturulan olumsuz algının düzeltilmesi, dış temaslar ile Türkiye prestijinin yükseltilmesi ve dış politikada etkin ve sözü geçen bir konuma getirilerek saygınlığının arttırılmasında bir aygıt olarak yerine getirilmesi olarak yorumlanabilir. Bu noktada farklı partili milletvekilleri tarafından oluşturulan Dostluk gruplarında üyelerin birbirine karşı gerçekleştirebilecekleri bir grup içi çatışmasının önlenmesi, grup içerisinde yaşanacak uyumsuzlukların sağlıklı bir şekilde çözülmesi ve grubun amacına ulaşma sürecinin iyi değerlendirilmesi üyelerin ihtiyaç ve beklentileri göz önüne alınarak çözülmeli, grup dinamikleri bu doğrultuda geliştirilmelidir. Sadece aynı parti mensubu üyeler arasında değil muhalefet parti milletvekillerinin de bu dostluk grubunda etkin rol almasının sağlanması bu nedenle önemlidir. Bu ilişkiler bu sayede sadece dost ülke ile değil aynı parlamento içerisinde birbirine muhalif milletvekilleri arasında iletişimin pekiştirilmesinin sağlanması açısından da değerli olabilmekte, dost ülkeye karşı oluşturulacak imajın kuvvetlenmesinin sağlanması açısından da önem arz edebilmektedir. Bu noktada küçük bir eleştiri yapacak olursak; bazı Dostluk gruplarının yönetim kurullarını incelediğimizde partilerin orantılı dağılmadığı görülmektedir. Örneğin 28. Yasama dönemi Türk – Fransa Dostluk grubu yönetim kurulu milletvekillerinin kim olduğuna göz atacak olursak yönetim kurulu asil üyeleri ve denetleme kurulu üyeleri arasında muhalefet partilere yer verilmediği

yönetim kurulu ile denetleme kurullarının aynı partili milletvekillerinden oluştuğu gözlemlenmektedir (TBMM, 2023). Denetleme kurulunun asil üyeleriyle örtüşen bir yapıya sahip olması bağımsız denetim sürecine zarar verebilir. Denetleme kurulunun bağımsız olması, kuruluşun mali durumu ve işlemleri üzerinde daha güvenilir bir kontrol sağlayabilir. Grupların bu şekilde dağılımı diğer ülke parlamentoları tarafından etik, şeffaflık, güvenilirlik ve etkin yönetim ilkesine uygunluğunun sorgulanmasına sebebiyet verebilir. Bu gruplar oluşturulurken dengeli bir temsilin sağlanması, grup içi çatışmaların önlenmesi ve bağımsız denetim süreçlerine özen gösterilmesi önemlidir.

Bu grupların Türkiye'nin dış politikasına olumlu katkıda bulunabilmesi için partiler arası iş birliği ve açık iletişim ilkelerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, Dostluk grupları sadece siyasi ilişkileri değil, aynı zamanda ekonomik ve kültürel ilişkileri de güçlendirerek, Türkiye'nin uluslararası alanda daha etkin ve saygın bir konuma gelmesine katkıda bulunabilirler.

Sadece grup üyeleri içerisinde değil yabancı ülke dostluk grubu üyeleri arasında kurulacak bağ da dostluk faaliyetlerinin yürütülebilmesi açısından önem arz etmektedir. Örneğin sol partili Milletvekili Sevim Dağdelen'in Almanya Federal Meclisi'nde Türk – Alman Dostluk Grubu başkanlığına seçilmesi Türk parlamentosunda Milletvekili Mustafa Yeneroğlu tarafından tepki ile karşılandı. Dağdelen'in "PKK terör örgütünün herkes tarafından bilinen bir aktivisti" olduğunu belirten Yeneroğlu Dağdelen'in seçilmesiyle Dostluk Grubu'nun anlamını yitirdiğini belirtmektedir (Deutsche Welle Türkçe, 2018). Böylesi bir durumda Dostluk grubunun amacından yola çıkarak yorumlayacak olursak bir ülkenin mücadele ettiği terör örgütünün yabancı ülke parlamentosunda desteklenmesi elbette ki Dostluk grubunun amacının yitirilmesine sebebiyet vermektedir. Bu nedenle iki ülke çıkarlarının karşılıklı aynı doğrultu da ilerlemesi her zaman mümkün olmasa da büyük önem ve anlam arz etmektedir.

Dostluk grupları ile yabancı parlamentolar ile sadece siyasi ilişkiler değil, ekonomik ilişkilerin de hızlı bir şekilde kuvvetlendirilmesi de değer arz etmektedir. Dostluk gruplarının en önemli hedefi takım ruhu ile ortak bir gelecek için ortaklaşa çalışmak ve iş birliğinin derinleştirilmesidir (Ankara Üniversitesi LAMER, 2022). Dostluk ülkeleri ile eğitim ağı kurulması, doğrudan ulaşımın sağlanmasının talep edilmesi, festivallerin gerçekleştirilmesi gibi konularda iki ülke temaslarında dile getirilmesi ve bu konularda çalışmalar yapılabilmesi açısından önemlidir (Balkan Günlüğü, 2023).

2.4. Dostluk Grupları ve Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki Etkileşim

TBMM'deki Dostluk grupları, sivil topluma da önemli katkılar sağlamaktadır. Bu gruplar, Türkiye ile ilgili olan ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi ve iş birliği alanlarının genişletilmesi amacıyla faaliyet gösterdikleri için, sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği yapmaktadırlar. Özellikle Türkiye'de faaliyet gösteren uluslararası sivil toplum kuruluşları ve dernekler, TBMM'deki Dostluk grupları ile ortak çalışmalar yaparak, ülkeler arasındaki diyalog ve dostluk ilişkilerinin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Dostluk grupları, sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği etkinliklere katılarak, ülkeler arasındaki iş birliği alanlarını ele alarak, bu alanlarda neler yapılabileceği konusunda fikir alışverişinde bulunmaktadır (İHH, 2016).

Örneğin Türk – Alman Ticaret ve Sanayi Odası'nda gerçekleştirilen Türk – Alman Dostluk Grubu toplantısına Türk – Alman Dostluk Grubu başkanı Akif Çağatay Kılıç, Başkanvekili Zafer Sarıkaya, Genel Sekreter Mehmet Şükrü Erdiç, grup üyeleri ile Almanya'da bulunan pek çok sivil toplum örgütü başkanları ve Türk iş insanlarının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Dostluk grupları, sivil toplum kuruluşlarına da destek olmaktadır. Örneğin, Türkiye-AB Dostluk Grubu, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi konusunda çalışan sivil toplum kuruluşlarına maddi ve manevi destek sağlamaktadır. Bu şekilde, TBMM'deki dostluk grupları, sivil toplum kuruluşlarıyla ortaklık yaparak, ülkeler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar ve sivil toplumun da bu süreçte aktif bir şekilde yer almasını sağlamaktadırlar (TD-IHK, 2019).

2016 yılında ise İHH ile TBMM'nin Balkanlar bölgesini temsil eden Dostluk grupları arasında koordinasyonun arttırılmasına yönelik değerlendirme toplantısının gerçekleştirilmesi de bize TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları ile sivil toplum kuruluşları arasında ilişkilerin olduğunu bizlere göstermektedir. Burada sivil toplum kuruluşlarının hangi gruplar ile ilişki içerisinde olacağı ise bir tesadüf veya sıradanlığa dayanmamaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının ilgili ve temsil alanlarına göre ilişki kurmak istedikleri Dostluk grupları da farklılık göstermektedir. Örneğin Türkiye ile geçmişten günümüze güçlü bağlara sahip olan Balkanlar ile İnsani Yardım Vakfı (İHH)'nın Balkanlar'ın genel durumu hakkında yapılan toplantı da bulunması bir sıradanlık değil aksine, Balkanlar bölgesinin İnsani Yardım Vakfı'nın kuruluşuna vesile olması açısından değer arz etmektedir (İHH, 2016).

Hem sivil toplu kuruluşları hem de Dostluk grupları, farklı ülkelerle olan ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunarak diplomatik diyalogu artırabilir, her iki yapı da görevleri itibariyle karşılıklı anlayışı ve iş birliğini teşvik edebilirler. Hem Dostluk grupları hem de sivil toplum kuruluşları dış ilişkiler de Türkiye'nin imajına olumlu katkı yaparak gelişmesi yönünde katma değer sağlayabilirler.

Dostluk grupları, TBMM üyelerini diğer ülkelerin parlamentolarıyla bir araya getirerek ortak konular üzerinde birlikte çalışmalarını da sağlamaktadır. Hem sivil toplum kuruluşları hem de dostluk grupları, genellikle belirli toplulukları temsil etmektedir. Ancak sivil toplum kuruluşları genellikle belirli bir konuya odaklanır, belirli bir toplumsal sorunu çözmek, bir ihtiyaca yanıt vermek veya belirli bir amaç etrafında faaliyet göstermek amacıyla kurulurlar, çevre koruma, insan hakları, sağlık gibi alanlarda çalışabilirler, genellikle bağımsız olarak kurulurlar. Üyeleri çoğunlukla gönüllülerden oluşur ve geniş bir yelpazede faaliyet gösterebilirler. Yapıları daha esnek ve çeşitlidir (Altıntaş, 2010-2012, s. 17). Dostluk grupları ise bir ülke veya bölge ile olan ilişkilere odaklanmaktadır. Türkiye'nin dış ilişkilerini güçlendirmek, farklı ülkelerle dayanışmayı artırmak, kültürel anlayışı pekiştirmek ve parlamentolar arası iletişimi teşvik etmek gibi belirli bir diplomatik odakla TBMM üyeleri tarafından kurulmaktadır (ed. Kurdoğlu, 2021, s. 146). Yani sivil toplum kuruluşları genellikle belirli bir konuda politika oluşturma sürecine etki etmeye çalışırken, Dostluk grupları da Türkiye'nin dış politikasını etkileyebilmektedir. Bu gruplar, TBMM içinde belirli bir ülkenin veya bölgenin çıkarlarını savunabilmektedir.

Dostluk grupları ile sivil toplum kuruluşları arasında bazı temel farklılıklar da bulunmaktadır. Dostluk Grupları, genellikle resmi bir devlet organı olan bir parlamento tarafından oluşturulurken (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Dış İlişkilerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 1990, s. 7118 md.4), sivil toplum kuruluşları genellikle bağımsız ve sivil toplum temsilcileri tarafından kurulur (Altıntaş, 2010-2012, s. 12). TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları, daha resmi ve devlet kontrolünde bir yapıya sahiptir. Çünkü TBMM üyeleri tarafından yönetildiği için karar alma süreçleri daha resmi ve parlamentoya özgüdür. Dış politikayı etkileyen konularda ülke çıkarları göz önünde bulundurularak, yabancı ülke temsilcileriyle temaslar da ve fikir alışverişinde bulunulması, yabancı ülkeye heyet gönderilmesi gibi faaliyetlere Genel Kurulca karar verilmektedir (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Dış İlişkilerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 1990, s. 7119 md.10). Sivil toplum kuruluşlarında ise karar alma süreçleri genellikle demokratik ve taban odaklıdır. Üyelerin görüşleri ve katılımı genellikle önemli bir rol oynar (Simon Forrester, 2020, s. 73). Yani sivil toplum kuruluşları genellikle demokratik karar alma sürecine sahiptir, üyelerinin katılımı önemlidir. Dostluk grupları ise TBMM içinde belirli bir düzen ve hiyerarşi çerçevesinde faaliyet gösterir. Sivil toplum kuruluşları belirli bir konuda politika oluşturma sürecine doğrudan etki etmeye çalışırken Dostluk grupları genellikle dış politika konularında etki sahibi olma eğilimindedir ve TBMM'nin dış ilişkiler politikasını şekillendirebilirler.

Özetle her iki yapı da toplumun çeşitli kesimlerini temsil etme potansiyeline sahiptir. Hem sivil toplum kuruluşları hem de dostluk grupları, demokratik değerlere vurgu yaparak kamuoyunu bilinçlendirebilir ve eğitebilir. Demokratik süreçlerin anlaşılması ve desteklenmesi konusunda önemli

rol oynayabilirler. Sivil toplum kuruluşları genellikle belirli bir konuda uzmanlaşmış veya belirli bir topluluğu temsil ederken, TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları da parlamentoda farklı siyasi görüşlere sahip milletvekillerini bir araya getirerek çeşitli perspektifleri temsil edebilir. Her iki yapı da farklı görüşler arasında diyalog ve iletişimi teşvik eder. Sivil toplum kuruluşları, toplumsal meselelerde farklı paydaşlar arasında diyalog oluşturabilir. Dostluk grupları ise Türkiye'nin farklı ülkelerle ilişkilerini güçlendirme ve parlamentolar arası iletişimi artırma amacı güder. Her iki yapı da demokratik değerlere katkıda bulunabilir, fakat sivil toplum kuruluşları genellikle daha çeşitli ve toplumsal tabanlı bir yapıya sahipken, Dostluk grupları daha resmi ve devlet kontrolündedir.

Kısacası, sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Dostluk Grupları arasındaki demokratik katkıları inceledik. Buna göre sivil toplum kuruluşları genellikle bağımsız kuruluşlar olarak çeşitli toplumsal sorunlara odaklanırken, TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları, Türkiye'nin dış ilişkilerini güçlendirmek ve parlamentolar arası diyalogu artırmak amacıyla resmi bir devlet organı olarak faaliyet gösterir, Türkiye'nin dış politika hedeflerine yönelik parlamentolar arası diyalogu artırmayı amaçlar. Bu gruplar, yabancı ülkelerle güçlü diplomatik ilişkiler kurmayı, kültürel değişimleri desteklemeyi ve uluslararası iş birliğini güçlendirmeyi hedefler. Parlamentolar Arası Dostluk Grupları, demokratik değerleri vurgulayarak ve ülkeler arası ilişkileri pekiştirerek demokratik süreçlere katkı sağlarlar.

Sonuç olarak, sivil toplum kuruluşları ve TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları, demokratik katkıları bakımından farklı roller üstlenirler. Sivil toplum kuruluşları genellikle toplumsal çeşitliliği temsil eden bağımsız inisiyatifler olarak toplumsal sorunlara odaklanırken, TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları resmi devlet organları olarak Türkiye'nin dış ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlarlar. Uluslararası alanda faaliyet göstermek isteyen sivil toplum kuruluşları ise TBMM Dostluk Grubu toplantılarına hem ev sahipliği yapabilir hem de bu toplantılarda bulunarak Dostluk Grubu mensubu ülke üzerinde TBMM ile paralel şekilde faaliyetlerde bulunma gayesini gerçekleştirebilir.

2.5. Dostluk Gruplarının Sivil Toplum ve Kamu Diplomasisine Katkıları

Dostluk gruplarının sivil toplum kuruluşlarına katkısını önceki bölümde analiz etmiştik. Sivil toplum özelinde bir kuruluşa bağlı olmadan sivil topluma katkısı olarak kısaca değerlendirecek olursak; örneğin Balkanlar bölgesinde bulunan Dostluk gruplarımız hem Türkiye ile olan tarihsel uzantı nedeniyle hem bölgede yaşayan Müslüman Türk topluluklarının varlığı sebebiyle hem de Avrupa bölgesinde olması ve Almanya, ABD gibi ülkelerinde ilgisini çekmesi ve politik baskılara uğramasıyla dikkatleri üzerine çeken bir bölgeyi oluşturmaktadır. Türkiye bölgedeki etkinliğini hem parlamentolar arası dostluk grupları ile hem de bünyesinde bulunan ve uluslararası camiada faaliyet

gösteren kuruluşları ile arttırmaya çalışmaktadır. İyi niyet içeren bu etkileşim ve çabalar Balkanlar bölgesinin sivil toplum açısından da katma değer sağlamaktadır.

Örneğin 22 Aralık 2016 tarihli koordinasyon toplantısı raporunu bu anlamda inceleyecek olursak; kültürel, tarihi, sosyal çalışmalarla birlikte Türkiye'nin bölgede eğitim çalışmalarına da önem vermeye başladığı görülmektedir. Yunus Emre Enstitüsü'nün bölgedeki varlığı ve Balkanlar'dan gelecek öğrencilere Türkiye üniversitelerinin kolaylık sağlıyor olması buna örnek teşkil etmektedir. Lobcilik faaliyetler ile yetiştirilecek insan kaynağının ileri ki yıllarda Türkiye lehine Balkanlar'da faaliyet göstermeleri yönünde verilen bu eğitimler, siyasi ve ekonomik faaliyetlerin yanında önem arz etmektedir. Amerika, Rusya, Almanya vb. ülkelerin bölgede göstermeye gayret ettiği faaliyetler Türk ve Müslüman nüfus üzerinde baskı oluştururken, sivil toplum üzerinde oluşturulan bu baskı TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Gruplarının eğitim, siyaset ve ekonomi alanında yaptıkları ve yapacakları faaliyetler ile ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Bölgede Amerika büyükelçilerinin, dış ülkelerin balkan ülkelerinin seçimlerine hile karıştırabilecek ortama sahip olmaları, büyük Sırbistan projeleri vb. planların olması sivil toplumun bağımsızlığını sekteye uğrattırırken hem de üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Gruplarının bu noktada üzerine düşen; aynı baskı politikalarını sivil toplum üzerinde oluşturmaktan daha objektif bilgiler ışığında, bölgeyi ideolojik anlamda iyi bilen kişilerin yönlendirmeleri ile geniş kitleyi temsil eden siyasi aktörlerin oluşmasına olanak sağlanması, bölge ile Türkiye arasında dostluk ilişkilerinin kurulmasının sağlanması olmalıdır (İHH, 2016).

Bu bağlamda, TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Gruplarının bölgedeki etkinlikleri, sadece kültürel, tarihi ve sosyal alanlarda değil, aynı zamanda eğitim, siyaset ve ekonomi gibi stratejik sektörlerde de kendini göstermektedir. Gruplar, bölgesel iş birliği ve dayanışmayı destekleyerek Türkiye ile Balkan ülkeleri arasındaki dostluk ilişkilerini derinleştirmeye yönelik önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim alanındaki çabalar, öğrenci değişim programları ve ortak projeler aracılığıyla genç nesiller arasında anlayışı artırabilir. Siyasi iş birliği ise bölgesel istikrarı güçlendirebilir ve ortak çıkarların daha etkin bir şekilde ele alınmasına olanak tanır. Ekonomi alanındaki çabalar ise ticaretin artırılması, yatırımların teşviki ve ortak projelerin geliştirilmesi yoluyla bölge genelinde ekonomik büyümeye katkı sağlayabilir. Dolayısıyla, TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları, çok boyutlu bir yaklaşım benimseyerek bölgede sürdürülebilir kalkınma ve iş birliğine odaklanarak, Türkiye'nin Balkanlar'daki etkileşimini güçlendirmekte, bölgedeki baskıları azaltmaya yönelik önemli bir rol oynamaktadır.

Türk – KKTC Parlamentolar Arası Dostluk Grubunun varlığı da KKTC'deki sivil toplum üzerinde Yunanistan baskısının azaltılması konusunda önemli roller üstlenmektedir. 2021 yılında iki ülke arasında gerçekleştirilen ziyarette TBMM – KKTC Dostluk Grubu Başkanı Orhan Erdem, iki

ülke arasındaki ilişkilerin değerli olduğunu vurgulayarak Kıbrıs sorunu konusunda Türkiye'nin KKTC'ye olan desteği bir kez daha dile getirilmiş, Cumhurbaşkanı Tatar'a verilen destek vurgulanarak, Kıbrıs Türk halkının haklı davasının dünya tarafından yeterince anlaşılmaması eleştirilmiştir (KKTC Cumhurbaşkanlığı, 2021). Bu ziyaret, Türk – KKTC dostluğunu güçlendirmenin yanı sıra Kıbrıs meselesine dikkat çekmeyi ve çözüm sürecine katkıda bulunmayı amaçlayan önemli bir diplomatik çabaya da işaret etmektedir.

7 Ekim 2023 tarihinden bu yana yaşanan İsrail-Filistin arasındaki gelişmeler, TBMM Türkiye-Filistin Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Başkanı Hasan Turan ve AK Parti milletvekilleri tarafından İsrail'in saldırıları sonucu Filistin'de meydana gelen temel hak ve özgürlüklerin ihlali ile sivil ölümlere tepki gösterildi (Memurlar.net, 2023). Bu tepki, Türkiye'nin İsrail-Filistin çatışmasıyla ilgili tutumunu ve bölgedeki insan hakları endişelerini vurgulamaktadır. Aynı zamanda, TBMM'deki Parlamentolar Arası Dostluk Grubu'nun bu tür olaylarda Filistin halkına destek olma ve uluslararası toplumu bilgilendirme misyonunu sürdürdüğüne de işaret etmektedir. Dostluk Grubu, sivil toplumun İsrail-Filistin çatışması ve yaşanan insan hakları ihlalleri hakkında bilinçlendirilmesi ve seslerini özgürce ifade etmeleri için destek olabilir. Bu, sivil toplumun etkin bir şekilde kamuoyunu bilgilendirmesi ve görüşlerini açıklaması anlamına gelir. İnsan haklarına saygı ve bu hakların korunması konusunda çabaları destekleyebilir. Aynı zamanda, diplomatik ilişkiler aracılığıyla bu konuda uluslararası toplumun dikkatini çekmeye çalışabilir. Ayrıca iki ülke arasında yaşanan savaşta TBMM Türkiye-Filistin Dostluk Grubu, İsrail-Filistin çatışmasının çözümüne katkıda bulunacak adımları destekleyebilir. Bu, sivil toplumun yaşadığı baskıyı azaltmak ve daha adil bir barış sürecini teşvik etmek anlamına gelmektedir.

TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Gruplarının kamu diplomasisine de çok yönlü katma değer sağlayabilmektedir. Daha öncesinde yapmış olduğumuz analizlerden yola çıkarak özetleyecek olursak; Dostluk grupları kamu diplomasisi açısından, Türkiye'nin kendi halkı ve diğer ülkelerdeki halklar arasında karşılıklı anlayışı artırmaya yönelik çabaları ifade etmektedir. İki ülke halkları arasında ilişkilerini güçlendirmeye yönelik bir platform sunmaktadır. Milletvekillerinin ülkeler arası ilişkilere odaklanması, resmi diplomatik temasların ötesinde daha samimi ilişkilerin gelişmesine olanak tanımakta, ülkeler arasında sivil toplum temsilcileri, akademisyenler ve diğer paydaşlarla etkileşimde bulunma fırsatı sunmaktadır. Bu, toplumsal diyalogu artırarak, halklar arasında karşılıklı anlayış ve dostluğu güçlendirir. Gruplar, ülkeler arasında ekonomik iş birliğini ve ticareti artırmak amacıyla çalışabilirler. İlgili Dostluk grupları, iş dünyası temsilcileri ile bir araya gelerek potansiyel iş birliği fırsatlarını değerlendirebilir, kültürel etkileşim ve eğitim alanlarında iş birliği yapabilirler. Kültürel etkileşim, ülkeler arasındaki bağları güçlendirebilir ve eğitim alanındaki iş birliği, bilgi paylaşımını ve insan kaynakları alışverişini destekleyebilirler. Daha öncesinde önemle üzerinde

durduğumuz bir konu olan; ülkeler arasında demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi temel değerlerin paylaşılması için bir platform sağlamaktadırlar. Bu, demokratik standartları yükseltmeye ve insan hakları konusunda daha fazla anlayışa yol açabilir, bölgesel veya küresel kriz durumlarında iletişimi artırabilir ve barışın inşası için ortak çabaları destekleyebilir. En önemlisi Dostluk grupları olası çatışma durumlarında önleyici diplomasiye de katkıda bulunabilir ve Türkiye'nin uluslararası alandaki profilini artırabilir. Pozitif ilişkiler ve iş birliği, Türkiye'nin uluslararası platformda daha etkin ve olumlu bir rol oynamasına katkıda bulunabilir. TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları, kamu diplomasisinin bir parçası olarak, sivil toplum, akademi, iş dünyası ve diğer aktörlerle etkileşimde bulunarak Türkiye'nin dış ilişkilerini güçlendirmek ve uluslararası iş birliğini teşvik etmek için önemli bir araç olma görevini de üstelenebilmektedirler. Bu doğrultuda kamu diplomasisi ve diplomatik ilişkiler birbirini kapsamaya başlamaktadır. İki kavram birbirinden farklı olmakla birlikte birbiriyle ilişkilidir.

2018 yılında TBMM Başkanı Binali Yıldırım'ın Macaristan ziyareti öncesi yaptığı basın açıklamasından da Dostluk gruplarının kamu diplomasisine katkıları görülmektedir. Yıldırım, tarih, kültür, bilim, sanat, savunma, tarım, mimari, eğitim gibi çeşitli alanlarda Macaristan ile ilişkilerimizin 95 yıldır dostluk kapsamında sürdüğünü belirterek, iki dost ülke arasında temasların NATO ortaklığı konusunda da gelişmeye devam ettiğini dile getirmektedir. 2013 yılından beri Türkiye'nin stratejik ortağı kabul edilen Macaristan, ayrıca Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda da destek veren ülkelerden birisi olmaktadır. Basın açıklamasının sonunca Yıldırım, bu ziyarette iki ülke arasında sadece iki ülke arasındaki ilişkilerin değil, bölgesel ve uluslararası konuların da ele alınacağını dile getirerek açıklamasını sonlandırmaktadır (Anadolu Ajansı, 2018).

Diplomatik ilişkilerde kritik role sahip olan Dostluk grupları, ülkeler arasındaki güvenin artırılmasına önemli katkılarda bulunabilir. Bu gruplar, parlamentolar arası milletvekilleri arasında daha samimi ve düzenli iletişim kurulmasını sağlayarak diplomatik temasları güçlendirebilir. Resmi diplomatik kanalların ötesinde faaliyet gösteren bu gruplar, daha kişisel ve yakın ilişkiler kurma fırsatı sunarak ülkeler arasındaki ilişkilerin derinleşmesine yardımcı olabilir. Dostluk grupları, diplomatik ilişkilerde ortaya çıkan sorunlara çözüm getirmek adına etkili bir platform sağlar. Bu gruplar sayesinde, ülkeler arasındaki anlayış ve diyalogun artırılması, resmi diplomatik kanallarla karşılanamayan konularda çözüm arayışını destekleyebilir. Dış politikada meydana gelebilecek anlaşmazlıklar, Dostluk grupları aracılığıyla sağlanan karşılıklı anlayış ve diyalog ile daha hızlı ve etkili bir şekilde çözülebilir. Sonuç olarak, Dostluk grupları, diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesinde önemli bir araç olabilir ve uluslararası düzeyde daha sağlam, sürdürülebilir ilişkilerin oluşturulmasına katkıda bulunabilir.

Bu noktada Türkiye'nin Rusya-Ukrayna savaşına arabuluculuk etmesi ve Tahıl koridoru Anlaşmasını sağlaması barışı içermesi açısından ülkelerce değerli kabul edilmektedir (Tarhan, 2023). Türkiye'nin bu rolü, bölgedeki tansiyonun düşürülmesine ve taraflar arasında olumlu bir diyalogun sürdürülmesine katkı sağlamak adına önemli bir diplomatik çaba olarak algılanmaktadır. Ülkeler arasında gerçekleştirilen bu tür arabuluculuk girişimleri, sadece bölgesel barışı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda uluslararası toplumun barış ve istikrar konusundaki çabalarına da olumlu bir katkı sunabilir. Türkiye'nin bu bağlamda gösterdiği çabalar, uluslararası ilişkilerde barışın teşvik edilmesi, çatışmaların çözülmesi ve karşılıklı anlayışın artırılması açısından önemli bir rol oynayabilir. Bu diplomatik çabaların, Türkiye'nin bölgesel ve küresel arenada barışa duyduğu taahhüt ve liderlik rolüne vurgu yaparak, ülkenin uluslararası alanda saygın bir konuma ulaşmasına da katkıda bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, Türkiye'nin diplomatik platformlarda barışa yönelik etkili bir rol oynamasının, uluslararası alanda daha geniş bir itibar kazanmasına zemin hazırlamaktadır.

Yine aynı şekilde Filistin-İsrail Savaş meselesinde TBMM Türkiye-Filistin Dostluk Grubu Başkanı Hasan Turan'ın "arabuluculuk" teklifi dostluk gruplarının diplomatik ilişkilerde önemli roller üstlendiğinin bir diğer örneğini oluşturmaktadır (Kemahlı, 2023). Bu bağlamda, TBMM Türkiye-Filistin Dostluk Grubu'nun gösterdiği çaba, sadece ikili ilişkilere değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel barışa olan taahhütleri yansıtan önemli bir diplomatik adım olarak değerlendirilebilir.

Son olarak Türkiye – Ukrayna Dostluk grubu 2022 yılı toplantısında TBMM Başkanı Mustafa Şentop'un, Ermeni yasa tasarısının geri çekilmesi konusunda memnuniyetini dile getirmesi dostluk gruplarının diplomatik ilişkilerde üstlendiği role bir başka örneği teşkil etmektedir (Atalay, 2022). Bu açıklama, ülkeler arasındaki hassas konularda dostluk gruplarının, çözüm odaklı diplomatik çabalara katkı sağlama kapasitesini vurgulamaktadır. Şentop'un bu açıklaması, diplomatik ilişkilerde güvenin ve iş birliğinin nasıl inşa edilebileceği konusunda dostluk gruplarının potansiyelini gösteren bir örnektir. Bu tür gruplar, ülkeler arasında çözülmesi gereken meselelerde daha açık iletişimi ve iş birliğini teşvik ederek uluslararası barış ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunabilir.

Üstelik bu grupların yürütecekleri sıkı faaliyetler sonucunda diplomatik ilişkilerin kamuoyu nezdinde daha fazla değer görmesine yardımcı olunabilir. Milletvekillerinin bu gruplar aracılığıyla yapacakları çalışmalar, onları diğer ülke kamuoyu ile de yakınlaştıracak, bu yakınlık diplomatik ilişkilerde toplum bazında sempatinin oluşturulmasına da olanak sağlayabilecektir. Halk nezdinde oluşturulacak pozitif bir algı o ülke hükümetleri üzerinde diplomatik kararlar alınırken baskı oluşturulmasını da sağlayabilecektir. Bu noktada önemli olan milletvekillerinin bu gruplar ile yapacağı çalışma ve faaliyetler ile alacakları kararlarda kamuoyu ile yakın temas içerisinde olması onlara karşı pozitif bir algı oluşturabilmesinde yatmaktadır. Böylece dostluk grupları ekonomi, kültür, eğitim gibi çeşitli sektörlerde stratejik iş birliği alanlarının oluşturulmasını ve geliştirilmesini sağlayabilir. en

önemlisi bizce dostluk grupları aracılığıyla milletvekillerinin temsil ettikleri ülke milletvekilleri ile sıcak ilişkiler kurup kamuoyu nezdinde de bunu sürdürebilme yetenekleri olası bir diplomatik kriz durumunda köprü görevi üstlenerek bu krizin atlatılabilmesini sağlayabilme becerilerini de sergilemeleri açısından oldukça değer oluşturmaktadır. Hızlı ve etkili bir iletişim kanalı, taraflar arasında gerilimleri azaltabilir ve çatışma çözümüne katkıda bulunabilir. Dostluk grupları, diplomatik ilişkileri zenginleştiren ve derinleştiren bir araç olabilirler. Ancak, bu grupların etkili olabilmesi için resmi diplomasiyle uyumlu çalışması, saydığımız faktörleri dengeli bir şekilde ele alması önemlidir.

2.6. Sosyo Kültürel ve Ekonomik İlişkilerde Dostluk Gruplarının Rolü

Dostluk grupları kültürel etkileşimlerin geliştirilmesi açısından da önemli bir görev üstlenmektedir. 2017 yılında Türkiye – Şili Parlamentolar Arası Dostluk grubu heyetinin gerçekleştirmiş olduğu Nevşehir Valiliğini ziyaretinde And Parlamentosu Başkanı Mr. Fernando Meza, Başkan Yardımcısı Mr. Romilio Gutierrez’e TBMM yetkilileri ve Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürü Cengiz Ekinci ve Vali Vekili Ahmet Soley tarafından Kapadokya Bölgesi'nin tarihi ve kültürü hakkında bilgiler paylaşıldı, çini işlemeli hediyeler verildi (Nevşehir Valiliği, 2017) . Ziyaret sırasında verilen çini işlemeli hediyeler, sadece maddi bir değer taşımakla kalmayıp aynı zamanda kültürel bir alışverişi simgeler. Bu tür jestler, ülkeler arasındaki ilişkilerin sadece resmi bir düzeyde değil, aynı zamanda insanlar arasında da güçlenmesine katkıda bulunabilir. Dostluk grupları aracılığıyla gerçekleşen bu tür etkileşimler, kültürel çeşitliliği vurgular ve dünya genelinde daha geniş bir anlayış ve hoşgörü ortamının oluşturulmasına katkıda bulunur.

Yine aynı yıl içerisinde Büyükelçi Pavel Kafka tarafından Türkiye – Çek Cumhuriyeti Parlamentolar arası Dostluk grubu başkanı Mihrimah Belma Satır arasında gerçekleştirilen görüşmede kültürel temasların önemi vurgulanarak iki ülke arasında ilişkilerin kültür alanında daha fazla derinleştirilmesi ve geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Çek Cumhuriyeti Büyük Elçiliği, 2017). 2020 yılında gerçekleştirilen Türkiye – Avrupa Birliği Dostluk grubu kuruluş toplantısında da kültürel ilişkiler vurgulanmış, Türkiye ve Avrupa halkları arasında sosyal ve kültürel alışverişi teşvik etmek amacıyla projelerin geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapılacağı dile getirilmiştir (Dr. İsmail Karayel, 2020).

TBMM Türkiye – Bulgaristan Dostluk Grubu 2013 senesinde AK Parti Bursa Milletvekili Mustafa Öztürk öncülüğünde, Birlik Vakfı tarafından eğitim, kültür ve kardeşlik projesi kapsamında organize edilen yaz okuluna katılan 120 Bulgaristanlı öğrenciye ev sahipliği yapmaktadır. Balkanlarda sürekli iş birliği halinde bulunan iki ülke eğitim, spor ve iş yaşamında da bu iş birliğini arttıracak projeler gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Birlik Vakfı ev sahipliğinde gerçekleştirilen bu proje ile kültürel paylaşımın sağlanması, dünya halklarının güzellikler ile beraber yaşayabileceğinin

gösterilmesi hedeflenmektedir (Bursa Büyükşehir Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Şube Müdürlüğü, 2013). Yaz okulu organizasyonu, iki ülkenin gençlerine yönelik yapılan bu önemli etkinlik aracılığıyla eğitim, kültür ve kardeşlik kavramlarına odaklanarak, diplomatik ilişkilerin ötesinde insanlar arasında güçlü bağlar kurmayı hedeflemektedir. Bu proje, sadece bilgi ve deneyim paylaşımını artırmakla kalmayıp aynı zamanda Balkan coğrafyasında birlikte yaşama kültürünün ve güzelliklerin vurgulanmasıyla da dikkat çekmektedir. Bulgaristanlı öğrencilere Türkiye'nin ev sahipliği yapması, öğrencilerin hem Türk kültürünü yakından tanımalarına hem de iki ülke arasında dostluk ve anlayışın güçlenmesine olanak sağlamaktadır. Eğitim, spor ve iş yaşamında iş birliğini artırmayı amaçlayan bu tür projeler, sadece diplomatik ilişkilerin geliştirilmesine değil, aynı zamanda genç kuşakların kültürler arası etkileşimde bulunmalarına olanak tanıyarak gelecekteki iş birliği potansiyelini artırmaktadır. Birlik Vakfı'nın ev sahipliğinde gerçekleştirilen bu proje, Türkiye ve Bulgaristan arasında sürdürülen olumlu iş birliği ruhunu pekiştiren, kültürel paylaşımı teşvik eden ve dünya halkları arasında daha geniş bir anlayış ve dostluk ortamının oluşturulmasına katkıda bulunan bir örnek olarak öne çıkmaktadır.

Parlamentolar Arası Dostluk Grubu, eğitim alanında da uluslararası iş birliğini güçlendirmek için çeşitli faaliyetler yürütebilir. Bu kapsamda, Grup ülkeler arasında eğitim politikaları ve uygulamaları hakkında bilgi alışverişi yaparak, en iyi uygulamaların belirlenmesi ve paylaşılması için platformlar oluşturabilir. Ortak araştırma projeleri vasıtasıyla farklı ülkelerin araştırma kurumları ve üniversiteleri bir araya gelerek bilimsel iş birliğini artırabilir ve ortak çözümler geliştirebilir. Ayrıca, eğitim materyali, ders kitapları ve eğitim teknolojileri gibi kaynakların paylaşımı ve ortak kullanımı da grup tarafından desteklenebilir. Son olarak, mesleki eğitim programları ve uzmanlık alanları hakkında bilgi alışverişi yaparak, farklı ülkelerin mesleki eğitim sistemlerini iyileştirmeye yönelik çözümler geliştirebilirler. Bu faaliyetler, Parlamentolar Arası Dostluk Grubu'nun eğitim alanında uluslararası iş birliğini teşvik ederek, ülkeler arasındaki ilişkilerin daha da güçlenmesine katkı sağlayabilir.

Örneğin 22 Aralık 2016 tarihli koordinasyon toplantısının raporu, Balkanlar bölgesinde sadece kültürel, tarihi ve sosyal çalışmaların değil, aynı zamanda Türkiye'nin eğitim faaliyetlerine de büyük önem verdiğini göstermektedir. Özellikle Yunus Emre Enstitüsü'nün bölgedeki aktif rolü ve Türkiye üniversitelerinin Balkanlardan gelen öğrencilere sağladığı kolaylıklar, Türkiye'nin bu alandaki garantisini ve çabalarını yansıtmaktadır. Bu durum, bölgedeki kültürel etkileşimin ve eğitimdeki ortaklığının giderek arttığını göstermektedir (İHH, 2016).

Dostluk grupları bu sayede ülkeler arasında güçlü bağlar oluşturabilir ve bu açıdan birçok katkı sağlayabilir. Örneğin insanların kendi kültürlerini paylaşmalarına ve diğer kültürleri daha yakından tanımalarına olanak tanıyabilir. Bu etkileşim, stereotipleri kırmaya, önyargıları azaltmaya ve kültürler arası anlayışı artırmaya yardımcı olabilir, farklı kültürlerden gelen insanları bir araya

getirerek çeşitliliği teşvik edebilir. Bu gruplar ile üyelerin farklı kültürlere karşı hoşgörü ve anlayış geliştirmelerine yardımcı olunabilir. Gelenekler, ritüeller ve diğer kültürel unsurlar grup içinde paylaşılabılır ve gelecek nesillere aktarılabilir. Ancak her zaman dostluk grupları arasında kültürel çeşitlilik oluşmayabilir. Dostluk grupları, bazen dışarıdaki insanları dışlayabilir ve grup içinde bir tür "grupçuluk" ortamı oluşturabilir. Bu durum, toplumun genelinde ayrışmalara neden olabilir. Üyelerin sınırlı bakış açısına sahip olması, grup içinde benzer düşünen bireylerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkabilir ve farklı görüşlere kapalı bir ortam oluşturabilir. Grup içindeki sosyal normlar, bireyleri belirli davranışlara yönlendirebilir ve bu durum, bireylerin kendi kültürel değerlerinden uzaklaşmalarına neden olabilir. Bazı durumlarda ise grup içindeki kültürel stereotipler güçlenebilir. Bu durum, bireyler arasında yanlış anlamalara ve önyargılara neden olabilir. Sürekli temas ve iletişim halindeki dostluk grupları, bireylerin kendi kültürel kimliklerinden uzaklaşmalarına neden olabilir. Grup normlarına uymak için bireyler, kendi kültürel değerlerini ihmal edebilirler. Sonuç olarak, dostluk grupları genellikle olumlu etkiler sağlasa da, bu gruplar içindeki dinamiklerin yönetilmesi ve kültürel açıdan olumlu etkilerin maksimize edilmesi önemlidir. Ayrıca, grupların sınırlamalarını ve potansiyel risklerini göz önünde bulundurmak da bizce önemlidir. Kültürel açıdan olumlu etkilerin maksimize edilmesi için, dostluk grupları etkin bir kültür alışverişi platformu olarak işlev görmelidir.

Ekonomik anlamda ise TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları genellikle diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesine ve ticaretin artırılmasına katkıda bulunabilir. Bu gruplar, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkileri güçlendirmek, ticaretin kolaylaştırılması ve yatırım ortamının iyileştirilmesi gibi konularda çalışmalar yapabilirler. Ancak, bu tür grupların doğrudan ekonomik etkileri genellikle dolaylı olabilir ve zaman içinde ortaya çıkabilir. TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları, ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik işbirliğini teşvik ederek, diplomatik çabaların bir parçası olarak düşünülmelidir. Ancak, bu grupların etkisi birçok faktöre bağlıdır ve kesin sonuçları ölçmek zor olabilir.

TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları, belirttiğimiz gibi ekonomik katkıları dolaylı olarak gerçekleştirir. Dostluk grupları, ülkeler arasında ticaretin artırılması için çeşitli çalışmalarda bulunabilir. İki ülke arasında ticaretin kolaylaştırılması, gümrük işlemlerinin basitleştirilmesi gibi konularda yapılan diplomatik çabalar, ekonomik ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca, ülkeler arasında yatırım ortamını iyileştirmek için çeşitli öneri ve çalışmalar yapabilir. Yatırımların korunması, yabancı yatırımcılar için daha elverişli koşulların oluşturulması gibi konular, ekonomik büyümeye katkı sağlayabilir. İki ülke arasında ortak ekonomik projelerin geliştirilmesine de destek olabilir; enerji, altyapı, teknoloji gibi alanlarda ortak projelerin teşvik edilmesi, ekonomik işbirliğini artırabilir. Son olarak, ülkeler arasında ticaretin kolaylaştırılması ve pazarlara erişimde yaşanan

zorlukların giderilmesi için çaba sarf edebilir. Bu, özellikle ihracat yapmak isteyen şirketler için ekonomik fırsatları artırabilir.

2021 yılında Türkiye – Azerbaycan Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Başkanı Şamil Ayrım liderliğinde TBMM heyetinin Karabağ Zaferi'nin birinci yıl döneminde Azerbaycan'a yapmış olduğu ziyarette ekonomik konulara da değinilmiş, özel sektörün Azerbaycan'a gelmesini kolaylaştırmak adına teşvik çalışmaları yaptıklarını bu ziyarette dile getirmiştir. Bu doğrultuda dostluk grupları arasında gerçekleştirilen görüşmeler bu ticari temaslarında sıkılaştırılmasına kolaylık sağlamaktadır. Türkiye'den başvuru yapan firmalara gerekli imkanları sunulduğunu da dile getiren Ayrım iki ülke firmalarının birlikte dayanışma içerisinde Karabağ'ın imarını desteklemelerini arzu ettiğini de dile getirmektedir. Ayrım dostluk grupları arasında gerçekleştirilen bu ziyarette "Aras Nehri boyunca serbest ticaret bölgesi kuruluyor. Bunu çok önemsiyoruz. Türk firmalarını, ufak üreticilerimizi buraya yönlendireceğiz." diye konuştu (TRT Avaz, 2021). Ziyaret kapsamında ekonomik konuların gündeme gelmesi, ticaretin ve yatırımların artırılması adına atılacak adımları değerlendirmek için önemli bir fırsat sunmaktadır. Dostluk grupları arasındaki bu tür görüşmeler, ticaretin yanı sıra ekonomik iş birliğini geliştirmek, ortak projeleri desteklemek ve iki ülkenin ekonomik çıkarlarını güçlendirmek için etkili bir platform sağlamaktadır. Şamil Ayrım'ın ifadesinde vurguladığı gibi, Aras Nehri boyunca serbest ticaret bölgesi kurulması, Türk firmalarına büyük bir fırsat sunmaktadır. Bu adım, Türk firmalarının Azerbaycan'a yönlendirilmesini kolaylaştırarak ticaretin ve ekonomik iş birliğinin daha da artmasına olanak tanıyacaktır. Bu tür adımlar, dostluk grupları arasındaki ziyaretlerin sadece diplomatik ilişkileri değil, aynı zamanda ekonomik kalkınmayı ve dayanışmayı da desteklemeye yönelik stratejik birer araç olduğunu göstermektedir.

2022 yılında Kosova – Türkiye Parlamentolar arası Dostluk Grubu arasında Ankara Ticaret Odası ev sahipliğinde gerçekleştirilen ziyarette Ankara Ticaret Odası başkanı Baran tarafından Türkiye Kosova arasında 2019 yılından beri devam eden Serbest Ticaret Anlaşmasına rağmen, verilere bakıldığında iki ülke arasında ticaret rakamlarında göze çarpan bir gelişme olmadığı, iki ülkenin ticaretinin bir milyar doların altında seyir ettiği ifade edilmiştir. İki ülke arasında ticaretin geliştirilmesi için Ankaralı yatırımcılar Priştine'ye davet edilmiş, devlet kurumları, ticaret odaları ve iş insanlarının da katılımıyla ortak bir toplantı önerisini de dile getirilmiştir (ATO, 2022). Bu tespit ışığında, Ankara Ticaret Odası Başkanı, iki ülke arasındaki ticaretin canlandırılması ve artırılması amacıyla Ankara merkezli yatırımcıları Priştine'ye davet etmiştir. Bu davet, sadece ticaretin değil, aynı zamanda iki ülke arasında ekonomik iş birliğinin geliştirilmesine yönelik bir çaba olarak öne çıkmaktadır. Ortak bir toplantı önerisi ise devlet kurumları, ticaret odaları ve iş insanlarının bir araya gelerek potansiyel iş birliği fırsatlarını değerlendirmelerine olanak tanıyacak bir platform oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu tür etkileşimler, parlamentolar arası dostluk grupları'nın diplomatik ilişkileri

sadece resmi temaslarla sınırlı kalmayıp aynı zamanda ekonomik alanlara da genişletmeye yönelik bir araç olarak nasıl kullanılabileceğini göstermektedir. Ankara Ticaret Odası'nın öncülük ettiği bu ziyaret, iki ülke arasındaki ticaret potansiyelini artırmak adına özel sektörün aktif katılımını teşvik etmektedir.

Dostluk gruplarının ekonomik anlamda katkılarına bir diğer örnek ise 2022 yılında DEİK/Türkiye – Litvanya İş Konseyi, Serdar Kurt liderliğinde gerçekleştirilen ve Litvanya Ankara Büyükelçisi Ricardas Degutis'in de katılımıyla Türkiye – Litvanya Parlamentolar arası Dostluk Grubu ve Vilnius Ticaret Odası Heyeti'nin ağırlandığı ziyarette, eylül ayı itibarıyla Türkiye-Litvanya ticaret hacminin geçen yıl ki toplam hacminin yakalandığı ve yıl sonuna kadar 1.2 milyar dolara ulaşılmasını hedefledikleri dile getirilmiş, Türkiye – Litvanya Parlamentolar arası Dostluk Grubu ve iş dünyasının ziyaretinde, iş birliği fırsatları da ele alınmıştır (DEİK, 2022). Aynı yıl Türkiye – Gürcistan Dostluk Grubu ziyaretinde TBMM Başkanı Şentop, iki ülke arasındaki bağların ve güçlü beşeri ilişkilerin ortak kültür ile tarih temelinde şekillendiğini dile getirirken, parlamenter diplomasi ve ticaret alanında yüksek düzeyde devam eden ilişkileri de vurgulamıştır. İki ülke arasındaki yıllık 1,6 milyar dolar civarında seyreden ikili ticaret hacminin 2021'de 2,1 milyar dolara ulaştığını hatırlatmaktadır (TRT Avaz, 2022). Yine bu yıl gerçekleştirilen Türkiye – Polonya Parlamentolar Arası Dostluk Grubu ziyaretinde Komisyon Başkanı Akif Çağatay Kılıç, Polonya Parlamento başkan yardımcısı Terlecki ile yaptığı görüşmede iki ülke arasında turizm faaliyetlerinin artırılması ve savunma sanayisi konuları üzerinde iş birliği yapılması gündeme alınmıştır (Uslu, 2022). Bu tür etkinlikler, dostluk gruplarının sadece diplomatik temasları değil, aynı zamanda iş dünyasıyla olan etkileşimleri kapsayan bir platform olarak nasıl işlev görebileceğini göstermektedir.

2.7. Dostluk Gruplarının Karşılaşacağı Zorluklar ve Neden Olabileceği Olumsuzluklar: Eleştirel Bir Bakış

Dostluk gruplarına yönelik gelebilecek eleştiriler, bu oluşumların bazen belirli bir kültürü, sınıfı veya sektörü temsil etme eğiliminde olmalarına odaklanmaktadır. Bu durum, diğer toplulukların ve çıkar gruplarının dışlanması ve yeterince temsil edilmemesi eleştirilerine neden olabilir.

Örneğin 2015 senesinde Avrupa Birliği Dışişleri Komitesi sözde ermeni soykırımı ile ilgili bir rapor hazırlayarak sözde soykırımı AB üyesi tüm ülkeler ve diğer ülkelere kabul ettirmeye çalışmıştır. Bu kararın alınmasında etkili olan Avrupa Hakları Partisi (EPP) Grubu'nun da içinde bulunduğu Avrupa Birliği - Ermenistan Dostluk Grubunun rolünün sorgulanması gerekir (Avrupa Parlamentosu, 2015). Avrupa Parlamentosu'nda bulunan Avrupa Birliği – Ermenistan Dostluk Grubu'nun varlığı, siyasi bir etnik grup lehine ayrımcılık yapılmasına ortam yarattığı şeklinde yorumlanabilir, Dostluk Grubunun varlığı sözde ermeni soykırımı iddialarının politik bir araç olarak kullanılmasıyla ilgili endişeleri arttırabilir. Bu bağlamda, Avrupa Parlamentosu'nun belli bir etnik grubu, kültürü kayırmak

yerine, iddialara tarafsız bir şekilde yaklaşması gerekmektedir. Bu olaydan yola çıkaran bu Grupların faaliyetlerinin bazen şeffaf olmayabileceğini ve gizli ajandalar taşıyabileceğini, bu da Grupların gerçek amacını anlamak isteyenler arasında güven sorunlarına yol açabileceğini iddia edebiliriz.

Üyelerin kendi ülkelerini savunma eğiliminde olmaları, tarafsızlık ilkesini sarsabilir ve etkili bir iş birliğini engelleyebilir. Böyle bir durum, Grupların objektiflikten uzaklaşmasına ve ulusal çıkarlarının öne çıkmasına yol açabilir. Politik manipülasyon ve lobilerin etkisi altında kalma riski de söz konusudur. Daha önce belirttiğimiz gibi AB Parlamentosu'nun EPP'nin yönlendirmesi ile ermeni lobisinin etkisi altında kalması buna örnektir. Bu durum dostluk grupları'nın asıl amacından sapmalarına ve bireysel çıkarların ön plana çıkmasına yol açmaktadır. Bu durum, Grupların bağımsızlığını ve tarafsızlığını kaybetmelerine neden olarak güvenilirliğini sarsabilir.

Diğer bir eleştiri noktası ise dostluk gruplarının politik veya ideolojik ayrışmaların bir aracı haline gelebileceği yönündedir. Grupların belirli bir politik çizgiyi takip etmeleri veya ideolojik hedeflere odaklanmaları, asıl amaçlarından sapmalarına ve çeşitliliği kucaklamama eleştirilerine sebep olabilir. Bu eleştiriler, dostluk gruplarının daha dikkatli ve kapsayıcı bir şekilde faaliyet göstermeleri gerektiği noktasında ortaya çıkmaktadır.

Daha öncesinde belirttiğimiz gibi 2018 senesinde TBMM Türk – Alman Dostluk Grubu'nun başkanlığına Almanya Federal Meclisi'nde terör örgütü aktivisti birinin atanması (Deutsche Welle Türkçe, 2018), dostluk grupları'nın politik veya ideolojik ayrışmaların bir aracı olabileceği yönündeki eleştirileri güçlendirmektedir. Bu tür bir atamanın gerçekleştirilmesi, Türkiye ve Almanya arasındaki ilişkilerin yanı sıra dostluk ve iş birliği faaliyetlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Dostluk grupları, siyasi ve ideolojik çekişmelerin bir platformu olmaktan ziyade, dostluk ve ortaklığı teşvik etmeleri beklenen bir yapı olarak görülmektedir. Ancak, terör örgütü aktivisti birinin bu gruba atanması, böylesi bir platformun siyasi gerilimlere ve ideolojik anlaşmazlıklara katkıda bulunabileceği endişesini artırmaktadır. Bu durum, dostluk gruplarının temel amacını aşarak siyasi çekişmelere hizmet edebileceği eleştirisini desteklemektedir.

Dostluk grupları görüldüğü üzere bir takım olumsuzlukları içerisinde barındırsa da, bir dizi avantajı da beraberinde getirerek ülkeler arasında iş birliği ve diplomatik ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Özellikle daha önceki bölümlerde detaylıca belirttiğimiz gibi farklı kültürler arasında anlayışın artması ve insanların birbirlerinin bakış açılarını daha iyi kavramalarına yardımcı olması açısından önemli bir rol üstlenmektedir. Ortak etkinlikler, festivaller ve kültürel alışverişler aracılığıyla kültürler arası bağları güçlendirir, böylece ülkeler arasında kültürel diplomasinin gelişmesine katkıda bulunur.

Örneğin Almanya’da yaşayan Türklerin sayıca fazla bir nüfusu temsil etmelerinin de etkisi ile Türk – Alman Dostluk Grubu, Türkiye ile Almanya arasındaki kültürel ilişkileri pekiştirilmesini amaçlamaktadır. Bu hedef doğrultusunda çeşitli kültürel etkinlikler düzenlenmektedir. Bu etkinlikler arasında sergiler, konserler ve film gösterimleri yer almaktadır (Berlin Başkonsolosluğu, 2013).

Dostluk grupları aynı zamanda üyeler arasında güvenin oluşmasına katkı sağlar. Bu güven ortamı, daha derin ve sürdürülebilir ilişkilerin kurulmasına olanak tanır. Gruplar, ticaret ve yatırım fırsatlarını artırabilir, iş birlikleri ve ortak projelerin geliştirilmesine katkıda bulunarak ekonomik ilişkilerin güçlenmesini sağlar. Sivil toplum katılımını teşvik ederek, dostluk grupları demokratik süreçlere ve toplumsal değişime olumlu bir etki yapabilir. Ayrıca, kültürel anlayış ve iş birliği aracılığıyla potansiyel krizleri önleyebilir, toplumlar arasındaki gerilimleri azaltabilir ve diplomatik yollarla sorunları ele alarak barışçıl çözümler bulabilirler. Son olarak, dostluk grupları, ülkeler arasında bilgi ve deneyim paylaşımını teşvik edip, benzer sorunlarla başa çıkmak için en iyi uygulamaları öğrenmelerini sağlar. Bu sayede, ülkeler arası iletişim ve iş birliği güçlenerek daha sağlam temellere oturabilir. Örneğin Türk – Alman Dostluk Grubu üyeleri, Türkiye ve Almanya’nın karşılaştığı göçmenlik ve entegrasyon gibi ortak konularda deneyimlerini paylaşabilir ve bu konularda karşılıklı olarak en iyi uygulamaları öğrenerek birbirlerine destek olabilirler.

Almanya’nın Türkiye’yi stratejik ortak olarak değerlendirmesi, iki ülkenin Suriyeli mülteciler konusunda AB’nin genel sorumluluğunu arttırmak amacıyla ortaklık yapma yönündeki çabalarını yoğunlaştırmıştır. Bu çerçevede, Almanya ve Türkiye arasındaki ilişkilerin güçlenmesi, Suriyeli mültecilerin durumuyla ilgili daha etkili ve kapsamlı çözümler geliştirilmesinde iki ülkenin bilgi, deneyim ve tecrübelerini aktarmalarına olanak tanımaktadır (Aras & Sağıroğlu, 2018, s. 112).

Dostluk grupları, beraberinde getirdikleri avantajlara rağmen bazı zorluklarla karşılaşabilirler. Özellikle beklenmedik acil durumlar, grup faaliyetlerinin önceliğini değiştirebilir ve bu da grupların hedeflerine odaklanmasını zorlaştırabilir. Bu tür durumlar uzun vadeli planları da tehlikeye atabilir, çünkü grup üyeleri öncelikle anlık krizlere odaklanmak zorunda kalabilirler. Ancak, sağlam bir iletişim ve dayanışma ile dostluk grupları bu tür zorlukları aşabilir ve hedeflerine doğru ilerlemeye devam edebilirler. 2020 yılında yaşanan COVID-19 salgını insanların fiziksel olarak bir araya gelmesine engel olarak etkileşim ve faaliyetleri kısıtladı. Bu durum, dostluk grupları’nın rutin etkinliklerini ve bir araya gelmelerini olumsuz yönde etkiledi. Ancak, bu zorluğa rağmen teknolojinin sağladığı iletişim imkaları ile sanal ortamlarda bir araya gelerek dayanışma ve desteklerini sürdürebildiler.

Örneğin yeni tip koronavirüs salgını nedeniyle İstanbul Üniversitesi’nde gerçekleştirilemeyen “Keşmir Sorununun Bölgesel ve Uluslararası Boyutları” konferansı YouTube üzerinden canlı yayınlanarak Keşmir Cumhurbaşkanı Sardar Masood Khan, Pakistan Federal Bilgi ve Yayın Bakanı

Shibli Faraz, Gaziantep Milletvekili ve Türkiye – Pakistan Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Başkanı Ali Şahin ve Pakistan Büyükelçisi Muhammed Syrus Sajjad Qazi'nin de katılımı ile gerçekleştirildi (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2020).

Dostluk grupları'nın karşılaşılabileceği bir diğer zorluk ise farklı ülkeler arasındaki anlayışsızlık veya önyargılar, grupların hedeflerine ulaşmasını engelleyebilmesidir. İyi bir iletişim ve koordinasyon eksikliği, grup üyeleri arasında anlaşmazlıklara, yanlış anlamalara ve projelerin etkisiz bir şekilde yürütülmesine neden olabilir. Bu nedenle, grupların etkili bir iletişim stratejisi benimsemeleri ve çeşitli durumları anlama çabalarına odaklanmaları önemlidir. 2015 senesinde Türkiye'nin sınır ihlali yapması sebebiyle Rus uçağını düşürmesi, Rusya'nın da sınır ihlali olmadığı, eylemin haksız yere gerçekleştirildiğini iddia etmesi bu iletişimdeki koordinasyon eksikliğine örnek verilebilir (Kurban & Cabbarlı, 2019, s. 111). Bu olayın akabinde de bir süre parlamentoda Rusya ile Dostluk Grubu kurulmamasına sebebiyet vermiştir (OdaTV, 2016).

Ayrıca, gruplarda yer alan ülkeler arasında ekonomik eşitsizlik olması da mümkündür. Daha iyi ekonomilere sahip ülkeler, diğer ülke ekonomilerini etkileyebilir. 2018 yılında yapılan toplantı da Almaz Messele, Etiyopya'nın Doğu Avrupa ülkeleri Dostluk Grubu Başkanı olarak ülkedeki Türk yatırımlarının önemine vurgu yapmış, Türkiye – Etiyopya Parlamentolar Arası Dostluk Grubu başkanı Hasan Sert de Türk iş adamlarının Etiyopya'daki en büyük yabancı yatırımcılar olduğunu belirterek iki ülke arası ilişkilerin omurgasını bu Türk yatırımcıların Etiyopya'da olan katkılarına bağlamıştır (Türkiye Etiyopya Dostluk Platformu, 2018).

Özetle dostluk grupları, kültürel anlayışın artırılması, güven ortamının oluşturulması, ekonomik ilişkilerin güçlenmesi, demokratik süreçlere olumlu etki yapılması ve potansiyel krizlerin önlenmesi gibi bir dizi avantaj sağlayarak ülkeler arasında iş birliği ve diplomatik ilişkilerin gelişmesine katkı sağlayabilir. Ancak, bu oluşumlar eleştirilere de maruz kalabilir. Bazı eleştiri noktaları arasında belirli bir kültürü, sınıfı veya sektörü temsil etme eğilimi, şeffaflık eksikliği ve politik ayrışmaların bir aracı olma riski bulunmaktadır. Bu eleştiriler, dostluk gruplarının daha dikkatli, kapsayıcı ve demokratik bir şekilde faaliyet göstermeleri gerektiği noktasında ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar zayıflıklar içerse de, bu Gruplar, amacına uygun şekilde yönetildiğinde, ülkeler arasında olumlu etkiler yaratabilir ve küresel ilişkilerde köprüler kurabilir. Dostluk grupları, getirdikleri avantajların yanı sıra karşılaştıkları zorluklarla baş etmek durumundadır. Bu zorlukları aşmak için, Gruplar çeşitli kültürleri anlamaya yönelik çabalarını artırmalı ve etkili bir iletişim stratejisi benimsemelidir. Ancak, bu zorluklarla başa çıkma sürecinde, dostluk grupları, daha sürdürülebilir ve etkili bir iş birliği sağlamak adına çeşitli stratejiler geliştirebilirler.

Sonuç olarak, parlamentolar arası dostluk grupları, ülkeler arasında iş birliği ve diplomasiyi teşvik ederek bir dizi avantaj sunmaktadır. Bu Gruplar, bilgi paylaşımı, barışın artması, kültürel diplomasi ve çatışma çözümü gibi olumlu etkiler sağlayabilir. Ancak, tarafsızlık sorunu, demokratik temsil eksikliği ve politik manipülasyon gibi dezavantajlar da göz ardı edilmemelidir. Grupların etkili olabilmesi için şeffaflık, demokratik prensiplere bağlılık ve toplumsal katılımın artırılması önemlidir. Ayrıca, ekonomik eşitsizlik ve siyasi manipülasyon gibi sorunlara karşı duyarlılık gösterilmesi, parlamentolar arası dostluk gruplarının amacına uygun şekilde çalışmasına katkı sağlayabilir. Her bir ülkenin kendi iç dinamikleri ve çıkarları göz önüne alındığında, bu grupların çok yönlü bir yaklaşımla ele alınması ve sürekli olarak güçlendirilmesi önemlidir. Her bir avantaj ve dezavantaj durumu, parlamentolar arası dostluk gruplarının spesifik bağlamına, üyelerine ve faaliyetlerine bağlı olarak değişebilir. Bu tür Grupların etkili olabilmesi için dengeli, şeffaf ve demokratik bir yapıya sahip olmaları önemlidir. Bu şekilde, parlamentolar arası dostluk grupları, ülkeler arasında uzun vadeli ve karşılıklı yararlı iş birliklerinin temelini oluşturabilirler.

Parlamentolar arası dostluk grupları üzerinde durduğumuz ikinci bölümün ardından, üçüncü bölümde bu bağlantıları pekiştirerek Almanya'nın tarihi derinliklerinden yola çıkarak iki ülke ilişkilerinin önemine ve Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu'nun faaliyetlerini nasıl şekillendirdiğine dair detaylı analizler yapacağız. Ayrıca parlamentolar arası dostluk gruplarının sivil toplum kuruluşları ile olan iş birliği, Türk ve Alman halkları arasındaki ilişkilerin sadece devletler arası düzeyde değil, aynı zamanda toplumlar arası düzeyde nasıl güçlendiğine değineceğiz.

3. BÖLÜM TÜRKİYE ALMANYA İLİŞKİLERİ: TBMM PARLAMENTOLAR ARASI TÜRK – ALMAN DOSTLUK GRUBU

3.1. Türk Alman İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye ve Almanya arasında köklü tarihe dayanan ilişkileri çeşitli dönemlere ayırmak mümkündür. Bu dönemler, tarih boyunca değişen siyasi, ekonomik ve sosyal dinamiklere göre şekillenmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin Almanya ile ittifak kurmayı tercih etmesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihini açıklamaktadır. I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Almanya'nın Versailles Antlaşması'nı kabul etmesi, bu anlaşmanın getirdiği baskıyı ortadan kaldırabilmek için Batılı ülkelere karşı revizyonist politikalar benimsemesine neden oldu. Aynı dönemde Anadolu'da Sevres Anlaşması'nın reddedilmesi, Anadolu'da Osmanlı yerine kurulan yeni devletin dış politikasının batıcı ve statükocu bir yöne evrilmesiyle sonuçlandı. Bu süreçte Türkiye ve Almanya farklı yönler evrildi. Ayrıca Mondros Silah Bırakışmasının 23. maddesi ve Sevres Antlaşması 275. maddesi ile de Türkiye ile Almanya arasında dış politika ilişkilerinin oluşması engellenmektedir. 23. madde gereğince “Türkiye bakımından Almanya ve Avusturya ile ilişkilerin kesilmesi zorunluluğu”, 275. madde gereğince “Türkiye'nin 1914'ten itibaren Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan ile arasında imzalamış olduğu tüm anlaşma, antlaşma ve sözleşmelerin bozulmuş olduğunu kabul etmesi”, Almanya'nın imzalamış olduğu Versailles Antlaşması'nda da bulunan aynı hükümler ile iki ülke arasında ki ilişkiler en alt seviyesine indirilmiştir. Böylece 1918 yılından 1923 yılına kadar iki ülke arasında Millî Mücadele Döneminde Almanya'dan silah alınması ve İstanbul Hükümetinin Almanya'dan Cemal Paşa, Talat Paşa ve Enver Paşa'nın iadesinin istenmesi dışında bir temasta bulunulmamıştır (Uzgel, 2013, s. 153-154). Kısacası I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan antlaşmaların ağırlığı nedeniyle iki ülke arasında milli mücadele sürecinde ilişkiler en alt seviyesinde tutularak devam ettirilmiştir.

5 Ocak 1924 tarihinde Bükreş Elçisi Hans Freytag, Türkiye ile dostluk antlaşması yapmak amacıyla Almanya Dışişleri Başkanlığı tarafından görevlendirildi. Almanya tarafından hazırlanan raporda resmi ilişkiler kurmadan önce dostluk anlaşması imzalanmasının kabul edileceği belirtildi. Türkiye'nin yeni rejimi ve her alanda geliştirdiği reformları iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden yapılandırılması açısından önem oluşturmuştur (Koçak, 2013, s. 9). Bu görüşmelerden sonra 3 Mart 1924 tarihinde imzalanan ve TBMM tarafından 12 Nisan 1924'te antlaşmanın üçüncü maddesi ile iki ülke arasında karşılıklı konsoloslukların açılmasına, ticari ilişkilerin kurulmasına karar verilmiştir (Aydın A. , 2017, s. 115). Bu dostluk antlaşmasının ardından Almanya Türkiye'nin başkenti Ankara'da elçi görevlendirmesi gerçekleştirdi. Alman Büyükelçisi Rudolf Nadolny 15 Haziran'da yapılan törende iki ülke arasında ilişkilerin yeniden kurulmasının önemine ve üzerine düşeni yerine getireceğine

değinererek, Türk halkına duyulan samimi duyguların eskiden olduğu gibi devam ettiğini de dile getirmiştir (Özgiray, 2000). Bu dönem, Türkiye ve Almanya arasındaki diplomatik ilişkilerin başladığı ve dostluk antlaşmasının ardından kurulan temel çerçeve ile güçlendiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Almanya'nın İngiltere ve Fransa'ya nazaran büyükelçiliğini İstanbul'da değil Ankara bulundurmak konusunda olumlu tavır sergilemesi ve Türkiye'nin Sovyetler ile yakın ilişkide bulunmasından rahatsızlık duymaması batılı ülkeler içerisinde Almanya'nın Türkiye ile ilişkilerinde olumlu seyir izlemesine de olanak sağlayan faktörlerdendir.

1920'li yıllar boyunca bu ilişkilerde dikkat çeken bir nokta Almanya'nın Türkiye'ye eğitim ve uzmanlık gerektiren konularda danışmanlık sağlamasıdır. Alman uzmanlar nitelikli eleman yetiştirme konusunda sorun yaşayan Türkiye'ye danışmanlık hizmeti vererek Türkiye ile ekonomik ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda Almanya tarım, hayvancılık ve mühendislik konularında Türkiye'ye hizmet vererek ekonomik alanda bağlantılarını arttırmak yönünde çalışmaların temelini atma gayreti içerisinde bulunmuştur (İşyar, 2013, s. 580). Versailles Antlaşması'nın bir başka dayatması olan Alman ordusunun silahsızlandırılması maddesi Alman ordusunda pek çok subayın işsiz kalmasına sebebiyet vermiştir. İşsiz kalan bu subaylardan bazıları Türk ordusunda sözleşmeli olarak kimi kıta eğitimde kimisi ise harp akademilerinde görevlendirilmiş, aynı şekilde kimi Türk subayı da eğitim için Almanya'ya gönderilmiştir (Koçak, 2013). Sonuç olarak bu dönemde Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkilerde belirgin bir şekilde ortaya çıkan unsur, Almanya'nın Türkiye'ye eğitim ve uzmanlık konularında danışmanlık sağlama çabasıdır. Dolayısıyla, bu dönemde Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkilerin, ekonomik ve eğitim alanlarında yapılan iş birliği çabalarıyla güçlendiği görülmektedir. Sadece eğitim ve ekonomi alanında değil askeri alanda da Almanya'nın Türkiye'ye danışmanlık hizmeti verdiği, Alman subaylarının Türkiye'ye eğitim amacıyla göndermesiyle gözlemlenmektedir. Tüm bu diplomatik ve siyasal ilişkilerin kurulması her iki ülkenin de çıkarına olan bir sürecin inşasını oluşturmaktaydı. İki ülke açısından hem ekonomik ilişkilerim yürütüleceği bir ilişki kurmak hem de siyasi arenadaki yalnızlıktan kurtulmak için eski müttefikliğine dayanarak ilişkilerin yürütülmesi önem arz etmekteydi.

İki devlet arasındaki ilk ekonomik entegrasyon, 1925 yılında imzalanan bir anlaşma ile Kayseri'de bir uçak fabrikası kurma amacını taşımaktadır. Görevi üstlenen ve mali açıdan zor durumda olan Junkers firması Almanya'nın da siyasi nedenlerden dolayı zor durumda bulunması bu anlaşmanın imzalanmasına ve projeyi desteklemesine ortam hazırlamıştır (Bolat & Öztürk, 2022, s. 255). Almanya'nın yalnızca siyasi olarak zor durumda olması değil, Versailles Antlaşması'nın dayatmaları nedeniyle kendi ülkesinde silah sanayisine katılamaması da Türkiye'de bir silah fabrikası kurmasını desteklemesine ortam hazırlamıştır. Tüm bunların sonucunda 1 yıl içerisinde Türkiye'de projeyi Türk – Alman ortaklığı olan Tayyar ve Motor Türk Anonim Şirketi'nin üstlenmesi ile fabrika kurulmuş

(Braatz, 1975, s. 33), Ocak 1927 ve Mayıs 1930 tarihlerinde imzalanan ticaret antlaşmaları ile de bu ilişkiler hukuksal boyuta taşınarak tamamlanmıştır (Özgüldür, 1993, s. 39-45).

1933 Nazi Dönemi'nde ise ilişkilerin niteliğinde değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Hitler'in iktidara gelmesiyle başlayan dönemde, Türkiye – Almanya ilişkilerinde Türkiye'nin sıklıkla ziyaret edildiği, propaganda faaliyetleri ile Nazi rejiminin faydasına bir ortam yaratılmaya çalışılmıştır. I. Dünya Savaşı sonucunda iki ülkenin ortak kaderi paylaştığı izlenimi Almanya tarafından yaratılarak iki ülke arasında bağ kurulmaya çalışılan ortamda Türkiye bu ilgiye bir karşılık vermemiştir. Çünkü Türkiye Almanya'nın aksice saldırgan değil ihtiyatlı bir tavır ile ilişkilerini statükocu olarak yönetiyordu. Bu propaganda faaliyetleri Türkiye'nin Balkan Pakti'nin imzalanmasında aktif rol alması ve Nazi Almanya'sının Balkan rüyasına ket vurulması iki ülkenin arasını açan faktörlerden birisi olmuştur. Yine de Milletler Cemiyeti'nden Nazi Almanya'sına gelen tepkilere karşı Türkiye sessizliğini koruyarak Almanya'nın yanında yer alması da Versailles ile mücadelesinde karşısında da durmuyordu (Sönmezoğlu, 2011, s. 317-319).

Ne var ki Türkiye Almanya'nın baskıcı Versailles Antlaşması'ndan kurtulmasını desteklese de bu durum iki ülke arasındaki dış politika hedeflerindeki farklılıkların derinleşmesine ve siyasi ilişkilerin azalmasına sebebiyet vermektedir. Üstelik Nazi Almanya'sı ile Türkiye, (1) Balkan Pakti ve (2) Boğazlar konusunda da anlaşmazlığa düşmekteydi. Almanya kendi nüfusu olarak kabul ettiği Balkanlar'da 1934 Balkan Pakti ile bu bölgede Türkiye'nin etkinlik sahibi olmasından rahatsızlık duymaktaydı. Üstelik bu dönemde Türkiye'nin Fransa ve İngiltere ile yakınlaşması Nazi Almanya'sında Fransa ve İngiltere'nin Balkanlar'da etkinliğini arttıracığı endişeni de yaratmaktaydı. Diğer bir konu olan Boğazlar konusunda da Almanya'nın Montreux Sözleşmesi'ne çağırılmaması ve yardımcı savaş gemileri konusundaki maddeye itiraz etmesi iki ülke arasındaki önemli meseleleri oluşturmaktadır. Nazi Almanya'sının bu konudaki talebi Türkiye ile bir anlaşma yapmaktı ancak ısrarlı talebine rağmen bu konudaki baskıları dış politikada bir karşılık bulmamıştır. Hitler Almanya'sı 1938 senesinde Türkiye'yi kendisine bağlamak için Türkiye'yi revizyonist ülkeler arasında yer almaya davet ederek iki ülke arasında tarafsızlık antlaşması yapmayı teklif etmiştir (Gönlübol & Sar, 1974, s. 124-126). Almanya'ya göre Türkiye zaten Hatay meselesinde revizyonist politikalar izlemekteydi. Ancak Türkiye Almanya'nın tarafsızlık antlaşması teklifine olumlu yanıt vermayerek, yalnızca sözlü güvence vermeyi tercih etmiştir. Fakat iki ülke arasındaki ilişkiler İtalya'nın Arnavutluk'a saldırması ve Almanya'nın üstü kapalı İtalya'yı desteklemesi, Türkiye'de endişe yaratarak uzaklaşmalarına sebebiyet veren bir başka faktör olmuştur. Böyle bir ortamda Türkiye'nin hem Almanya'dan uzaklaşması hem İngiltere hem de Sovyetler Birliği ile antlaşma yapmak için görüşmeler yapması Almanya'nın Türkiye'ye karşı olan kaygılarını arttırmıştır. Bu noktada da iki ülke arasındaki ilişkiler gerilmeye başlamış, Türkiye'nin İngiltere ile bu denli

yakınlaşması ticari ilişkilerin kesilmesi konusunu gündeme taşımıştır. Almanya Türkiye'ye verilen silah ve savaş malzemeleri sevkinin durdurma emri vermeyi planlarken, Alman savaş sanayisi için büyük öneme sahip olan krom ithalatının kesilmesi riskini göze alamamışlardır. Zaten olası bir ticari ilişkinin kesilmesi durumunda Türkiye açıkça krom satışını durduracaklarını belirtmiştir. Her iki ülkenin de bu risklere girmeyi göze alamaması neticesinde güvensizlik ortamında ellerindeki kozlar ile ilişkilerini ihtiyatlı biçimde devam ettirmişlerdir (Uzgel, 2013, s. 302-303).

Netice itibariyle, 1933'teki Türkiye – Hitler Almanya ilişkileri, başlangıçta umut vaat edici olsa da farklı dış politika hedefleri ve çıkar çatışmaları nedeniyle zaman içinde zorlu bir dengede kalmıştır. İki ülke arasındaki diplomatik temaslar devam etmişse de Balkan Paktı ve Boğazlar konusundaki anlaşmazlıklar gibi önemli meseleler, ilişkilerin tam anlamıyla gelişmesini engellemiştir. Görüldüğü üzere dış politikanın değişiklik göstermeye başlaması iki ülke arasında uzun yıllara dayanan ilişkilerin zarar görmesine sebebiyet vermiş ancak ülke çıkarlarına ters düşmesi sebebiyle de ticari ilişkiler mecburiyetlerin getirisi olarak devam ettirilmiştir.

Nazi dönemi Almanya'sında ekonomik ilişkilerde Türkiye'nin zarara uğradığını iddia edebiliriz. Ekonomik ilişkileri biraz daha detaylandıracak olursak Türkiye dış ticaretinde Almanya devletine bağımlı hale gelmekte, belli ürünlerde tek alıcı olduğundan fiyatları da kendisi belirler konuma gelmekteydi. Bu da ticari ilişkilerde sorunların yaşanmasına sebebiyet vermekteydi. Bunun sonucunda Türkiye bu baskıdan kurtulmak ve farklı kanallar oluşturmak için 1936 senesinde İngiltere, 1937 senesinde de Fransa devletiyle, daha önce Almanya ile yapmış olduğu bir takas yöntemi olan kliring anlaşmasını imzalamıştır. Ayrıca bu dönemde Almanya'nın hem Türkiye'ye borcunu ödemesinde sorunlar yaşaması hem de ekonomik, askeri ve kültürel bağlantılarını kullanarak Türkiye'de propaganda faaliyetleri yürütmeye çalışması iki ülkeyi uzaklaştırırken, ticari faaliyetlerde Türkiye'yi İngiltere ve Fransa ile yakınlaştırmıştır (Sönmezoglu, 2011, s. 325-326). Sonuç olarak Nazi Almanya'sının Türkiye'yi sadece dış politikada değil ekonomi politikasında da baskılaması iki ülkeyi birbirinden uzaklaştırmış, Almanya'nın dış politikada farklı arayışlara girmesi Türkiye'nin kendisine uzak olan İngiltere ve Fransa ile yakınlaştırmıştır. Neticede Nazi Almanya'sı Türkiye'yi baskı altına almaya çalışmıştır. (1) Türkiye'yi ekonomik olarak kendisine bağımlı hale getirerek baskı yapmaya çalışılması, (2) I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'da işsiz kalıp Türkiye'de sözleşmeli olarak hizmet eden subay ve silah sanayisi ile Alman yanlısı kadroların oluşturulmaya çalışılması, Türk subaylarının etki altına alınmaya çalışılması, (3) iki ülke arasındaki tarihi dostluk vurgulanarak propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi Almanya'nın Türkiye üzerindeki baskı araçlarını oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere Türkiye bu bağımlılıklarına rağmen Nazi Almanya'sının baskısı altına girmemeyi başarmıştır. Bu noktada Türkiye'nin dış politikada müttefiklerini hızlı bir şekilde

değiştirme, İngiltere ve Fransa ile ilişki kurma konusunda çekingen tavır gütmemesinin payı oldukça büyük görülmektedir.

Türkiye'nin tüm bunlar dışında II. Dünya Savaşı öncesinde Almanya'nın yanında yer almak istememesinin başlıca nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle Türkiye Batılılaşma çabası içerisinde olan bir devlettir. Bu nedenle İngiltere ve Fransa ile olan ilişkilerine Almanya ile olan ilişkilerden daha çok önem vermektedir. Bir diğer faktör ise iki ülkeyi I. Dünya Savaşı'ndan sonra birbirine yakınlaştıracak etken Versailles ve Sevres Antlaşmaları olabilirdi ancak Türkiye'nin Sevres'i geçersiz hale getirmesi, Boğazların statüsü, Musul ve Hatay sorunlarını uluslararası hukuk ile çözmüş olması Türkiye'yi Almanya ile birlikte hareket etmesine gerek bırakmamaktaydı. Üstelik Türkiye Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında yer alarak düştüğü vahim duruma düşmekten de imtina etmekteydi (Uzgel, 2013, s. 307).

1941 yılına gelindiğinde Almanya Balkanlar'a girmişti. Türkiye Almanların Balkanlar'a yığılmasından ve ibrenin kendi sınırlarına dönmesinden endişe duymaktaydı. Ancak Almanya hükümeti açıklama yaparak Balkanlardaki politikalarının Yunanistan'da güçlenmek isteyen İngiltere'ye karşı olduğunu belirterek, Türk sınırından uzak kalacaklarını belirtmiştir. Fakat Almanya savaşın ilk aylarında Türkiye'yi revizyonist devletler içerisinde yanında görmek istediğini tekrardan dile getirmiş, Alman askerlerinin Türk sınırlarına geçmemesi, Türk amaç ve çıkarlarının adilce çözülmesi, Türkiye'nin egemenliğine Almanya'nın hürmet göstermesi, Boğazlardaki hakların Türkiye'nin istediği doğrultusunda güçlendirilmesi, kıyıya yakın adalar Türkiye'ye bırakılması gibi bazı taahhütler de bulunmuştur. Türkiye'yi Almanya ile anlaşma yapmaya iten faktör bu taahhütler değil, olası bir Sovyet – Alman yaklaşmasından duyulan endişeden kaynaklanmaktaydı. Türkiye bu iki ülkenin Türkiye'yi pazarlık konusu etmesinden endişelenmekteydi. Bu nedenle İsmet İnönü Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Franz von Papen ile bir görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşme ile Türkiye, Almanya çıkarları ile çatışmayacağını taahhüt etmiş, Almanya'da Türkiye'ye karşı başka ülkelere taahhüt vermeyeceğini garanti etmiştir. Ancak Alman – Sovyet Savaşı'nın başlaması ile ilişkilerin seyrinde de değişiklikler gözlemlenmeye başlamıştır. Türkiye'nin tarafsızlığını garanti altına alarak sağ kanadını güçlendirmek isteyen Almanya, Türkiye'ye bir anlaşma taslağı ve gizli protokoller göndermiş, fakat Türkiye'nin anlaşma maddelerine sıcak bakmaması sonucu Türkiye'nin toprak bütünlüğünü sözlü olarak tehdit etmiştir. Öyle ki Avrupa'nın hâkimi olduklarını, isterlerse Türkiye'yi işgal edebileceklerini iletmiş, bu anlaşmanın Türkiye toprak bütünlüğü için avantaj olduğunu vurgulamışlardır. Yapılan protokoller sonucunda 10 yıl geçerli olmak üzere iki ülke arasında 18 Haziran'da Türk – Alman Saldırmazlık Paktı imzalanmıştır (Aydın M. , 2013, s. 438-444). Türkiye'nin bu anlaşmaya ilk başka sıcak bakmamasının sebebi Almanların Boğazlarda ayrıcalık beklentisi ve Paktın imzalanmasında İngiltere'nin bu Pakt ile Türkiye ile ilişkilerine zarar gelmeyeceğini iletmesi

göz önünde bulundurulabilir. Görüldüğü üzere geçmişte dostluk temeline dayanan ilişkiler Nazi Almanyası'nın revizyonist politikalarında yanında Türkiye'yi de çekme çabası gerilimli bir şekilde tırmanmasına neden olmuş, dış politikada gözlerin Türkiye'nin üzerine toplanmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Türkiye'nin kritik öneme sahip Boğazlara sahip olması ve Almanyası'nın SSCB'ye saldırırken bu Boğazlar aracılığıyla sağ kanadını güvence altına almak isteme çabası Türkiye'yi zor durumlarda bırakmış, Türkiye tarafsızlığını ilan etmiştir.

1941-1943 yılları arasında Türkiye, tarafsızlık politikasını sürdürmeye devam etmekteydi. Ancak, Almanyası'nın Sovyetler Birliği ile Saldırmazlık Paktı imzalaması iki ülke tarafından kuşatılacağı endişesini yaratmıştır (Özçelik, 2010, s. 256) lakin bu endişe Almanyası'nın Rusya'ya saldırması ile son bulmuştur (Bowen, 2014, s. 810). Bu dönemde, Türkiye, Almanya ile diplomatik temaslarını sürdürmekte, fakat savaşa doğrudan katılmamakta ve Türkiye ile Almanya arasında ekonomik ilişkiler bu dönemde de devam ettirilmekteydi. Çünkü Türkiye'nin stratejik konumu ve ekonomik kaynakları, Almanya için önemli bir faktör olmaktaydı. Almanya, özellikle ham madde, krom tedariki konusunda Türkiye'ye ilgi göstermekteydi (Hale, 2003, s. 89). Bu süreçte Almanya, Türkiye'yi savaşa daha aktif bir şekilde dahil etmeye çalışmaktaydı. Lakin Türkiye, iç siyasi ve güvenlik kaygıları nedeniyle bu baskılara karşı koymayı tercih ederek ülkenin bağımsızlığını ve güvenliğini koruma amacını ön planda tutmaktaydı. 1941-1943 yılları arasında Türk – Alman ilişkileri, Türkiye'nin tarafsızlık politikasını sürdürmesi ve Almanyası'nın stratejik çıkarlarına rağmen Türk hükümetinin bağımsızlığını koruma çabası nedeniyle karmaşık bir nitelik taşımaktaydı. Bu dönemde ekonomik iş birliği devam etse de Türkiye savaşa doğrudan dahil olmamakta ve tarafsızlık politikasını devam ettirmekteydi.

Savaş'ın sonunda İngiltere'nin baskısı ile Türkiye'nin de Almanyası'ya savaş ilan etmesi iki ülke arasındaki ilişkileri 1948 yılına kadar durdurmuştur. 1944 yılında TBMM yapılan oylama sonucunda Türkiye'de bulunan ari Almanların ülkeden gönderilmesine karar verilmiş, ülkede kalmasına müsaade edilecek Alman vatandaşlarının kriterlerine karar verilerek bu vatandaşların İstanbul'da ikamet etmesine izin verilmeyerek, üniversitelerde hocalık yapan bazı Alman profesörler hariç tutularak, Çorum, Yozgat gibi illerde entegre edilmeleri kararlaştırılmıştır (Çolak & Dağlı, 2022, s. 187,189-190).

Savaş sonrasında iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler yine devam ettirilmiştir. Almanya ile Seyrisefain Antlaşması'nın II. Dünya Savaşı sonrasında sürdürülmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 29 Mart 1945 tarihli bir Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır (TBMM VIII. Dönem Tutanakları Cilt 11 57. Birleşim, 1948). Meclis konuşmalarında, Almanya'nın savaş nedeniyle ticarete gözle görülür bir düşüşe yol açtığı ve Türkiye için stratejik bir ortak olduğu vurgulanmıştır (TBMM VIII. Dönem Tutanakları, Cilt 12 73. Birleşim, 1948, s. 247, 273). Gerçekten de Almanya Türkiye için

önemli bir alıcı konumundadır. Hem kromu satın alması hem de tütünlerimiz açısından büyük bir pazaryerini oluşturmaktaydı. Savaş sonrasında ise Türkiye – Almanya ekonomik ilişkilerinin devam etmesi, ticaretin önemini ve stratejik ortaklığın devamını göstermektedir. Diplomatik arenada, Türkiye ve Almanya'nın ilişkileri zaman zaman gerilim yaşayabilir. Özellikle insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi konulardaki farklılıklar nedeniyle siyasi gerginlikler ortaya çıkabilir. Ancak, ortak çıkarlar, iki ülke arasındaki ilişkilerin temelini oluşturur. Göçmen toplulukları açısından, Almanya'da yaşayan Türk kökenli vatandaşlar, iki ülke arasındaki kültürel bağları güçlendiren bir unsur olmuştur. Ancak, zaman içinde entegrasyon konuları ve kültürel farklılıklar nedeniyle bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, Türkiye ve Almanya arasındaki ilişkiler karmaşık bir yapıya sahiptir. Ekonomik iş birliği büyük öneme sahiptir, ancak siyasi ve kültürel konulardaki farklılıklar zaman zaman gerginliklere yol açabilir. Her iki ülkenin de ortak çıkarlarını korumak ve karşılıklı anlayışı artırmak için diplomatik çabalar devam etmektedir.

İki ülke arasındaki ilişkileri derinleştiren bir diğer konu ise Türkiye'den Almanya'ya yapılan işçi göçleri oluşturmaktadır. Türkiye ile Almanya arasındaki işçi göçü, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren başlayan ve uzun yıllar devam eden önemli bir sosyal ve ekonomik olaydır. Bu göç dalgası, 1961 yılında imzalanan "Anıt Anlaşma" ile resmiyet kazandı. Anlaşma, Almanya'nın Türk işçilerini ülkede istihdam etme hakkını tanıdı ve bu sayede Alman ekonomisi, savaş sonrası yeniden yapılanma sürecindeki işgücü ihtiyacını Türk işçileri aracılığıyla karşılamaya başladı. Türk işçileri genellikle düşük vasıflı işlerde çalışmaya başladılar ve başlangıçta "Misafir İşçi Programı" kapsamında sınırlı bir süreyle Almanya'ya geldiler. Ancak zaman içinde, birçok işçi ve aileleri kalıcı olarak yerleşmeye başladı. Bu durum, Türk göçmen topluluğunun Almanya'nın çok kültürlü yapısına önemli bir katkıda bulunmasına ve toplumsal entegrasyon sürecine şekil vermesine neden oldu. Almanya'daki Türk işçileri, ekonomik anlamda önemli bir rol oynadılar. İlk başlarda genellikle düşük vasıflı işlerde çalışsalar da zamanla çeşitli sektörlerde görev alarak Alman ekonomisinin büyümesine katkı sağladılar. Ancak, toplum içindeki entegrasyon süreci zorlu oldu; dil ve kültürel farklılıkların yanı sıra işsizlik, eğitim olanaklarındaki eşitsizlik ve toplumsal ayrımcılık gibi sorunlarla başa çıkmak zorunda kaldılar. Türkiye – Almanya işçi göçü, sadece ekonomik bir olgu olmanın ötesinde, iki ülke arasındaki sosyal ve kültürel etkileşimleri de derinlemesine etkilemiştir. Günümüzde Türk kökenli topluluk, Almanya'nın önemli bir parçası olmaya devam etmektedir (Abadan-Unat, 2016, s. 261-267). Ancak, Almanya açısından işçi göçleri de beraberinde bazı olumsuzlukları getirmiştir. İlk başlarda sınırlı bir süreliğine planlanan "Misafir İşçi Programı," zamanla birçok Türk işçisinin kalıcı olarak yerleşmesine yol açmıştır. Bu durum, Almanya'nın sosyal hizmetler ve işgücü piyasası üzerindeki baskıyı artırmıştır. Ayrıca, göçmenlerle yerli Almanlar arasında dil ve kültür farklılıklarından kaynaklanan anlaşmazlıklar, toplumsal gerilimlere ve ayrışmalara sebep olmuştur. Alman halkının bazı kesimleri, göçmenlerin

sosyal yardım sistemine olan yükünü eleştirerek, bu durumun ekonomik ve sosyal sorunları tetiklediğini düşünmektedir. Bu olumsuz algılar, zaman içinde göçmenlere yönelik ayrımcılığı ve toplumsal gerilimleri artırmıştır.

1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizin sebepleri olarak Türk işçilerin görülmesi kamuoyunda yabancılara karşı bir havanın oluşmasına zemin hazırlamış ve bu hava bir süre sonra yabancı düşmanlığına dönüşmüştür. Kamuoyunda Türk işçilere karşı oluşan bu olumsuz tavır neticesinde Almanya hükümeti yabancı işçilerin ülkelerine geri dönmesini teşvik edecek çalışmalar yapmaya başlamıştır. 1983-1984 yıllarında uygulanan bu geri dönüşü teşvik çalışmalarından 12.000 Türk işçi faydalanarak ülkeye geri dönüş gerçekleştirmiştir. Kamuoyunda ekonomik kriz ve sosyal sorunların suçlusu olarak yabancı işçilerin, sayıca daha fazla oldukları için Türk işçilerin, kabul edilmesi aradan geçen (1961'den 1984 yılına) yıllara rağmen topluma entegre olamaması, toplumun kültürünü benimseyememesinden kaynaklanmaktadır. Kültür farklılığından gelen entegrasyon sorunu ve yetersizliği Türk çocuklarında dışlanmanın etkisi ile suça yönelme eğilimlerini arttırdığı iddia edilebilir (Demirbaş, 1990, s. 422-423).

Almanya, 1980'lerde Türk göçmenler için uyguladığı geri dönüş politikalarıyla Türk tarafından eleştirilmiştir. Bu gerilimlere ek olarak, 1994 yılında Türkiye'nin Almanya'dan satın aldığı silahların anlaşmalara aykırı bir şekilde kullanıldığı iddiası ortaya çıkarak, Almanya'nın Türkiye'ye silah sevkiyatını durdurmasına sebep olmuştur. Bu olaylar neticesinde, Türkiye – Almanya ilişkileri gerilimli bir dönem geçirmiştir. Aynı zamanda, Avrupa Birliği'nin 12 Aralık 1997 tarihinde Lüksemburg Zirvesi'nde aldığı olumsuz Türkiye kararı (Karluk & Tonus, 1999, s. 346-347) sonrasında, iki ülke arasındaki ilişkilerde bir gerilim yaşanmıştır. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Mesut Yılmaz, Almanya Başbakanı Helmut Kohl'ü "eski dost, yeni düşman" olmakla suçlamış (Milliyet, 1998), Alman Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel ise Yılmaz'a "silahla sağa sola saldıran kişi" olarak karşılık vermiştir (Ermağan, 2012, s. 77). 1998 yılına gelindiğinde artık iki ülke arasındaki ilişkiler en durgun dönemine girmiş bulunuyordu. Ancak 16 yıl boyunca devam eden Kohl iktidarının aynı yıl içerisinde görevini SPD – Yeşiller koalisyonuna bırakması ve yeni hükümetin Türkiye'nin AB sürecini desteklemesi iki ülke arasındaki ilişkileri yeniden canlandırmıştır (Alpan, 2015, s. 6). Son olarak Merkel dönemine denk gelen Suriyeli mülteci krizinde Türkiye'nin göçmenlerin Avrupa'ya geçmemesi konusunda tampon bölgede bulunması ve bu görevi üstlenmesi karşılığında tıkanan Avrupa Birliği – Türkiye ilişkilerinin devam ettirilmesi konusunda Almanya'nın Türkiye'yi kritik ortak olarak görmesi, iki ülke ortak hareket ederek Suriyeli mülteciler konusunda tüm AB'nin sorumluluk alması yönünde yeniden temaslarını arttırmıştır (Aras & Sağıroğlu, 2018, s. 112).

Kısacası Türkiye – Almanya ilişkileri genellikle dostane ve iş birliği odaklı bir seyir izlemiş; ekonomik, kültürel ve politik alanlarda çeşitli iş birliği projeleri ve anlaşmalar gerçekleştirilmiştir.

3.2. TBMM Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Kuruluşu

Çalışmamız açısından en zorlayıcı kısım TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları hakkında detaylı bilgiye ulaşamamak oldu. Deutscher Bundestag ve TBMM web siteleri incelendiğinde Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu’nun tam olarak ne zaman kurulduğu bilgisine erişilememiştir. Ancak ulaştığımız birkaç bilgi bize tam tarih veremese de tahmini yıl aralığı verebilmektedir. Örneğin; 9 Aralık 1966 tarihli Millet Meclisi Tutanağında “Türk – Batı Berlin Parlamento Dostluk Grubu kurulması teklifi Meclis’te Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu’nun bulunması sebebiyle reddedilmiştir” (TBMM, 9.12.1966) ifadesi bu dostluk grubunun çok eskiye dayandığını bizlere gösterir. 378 sayılı Kanun’a baktığımızda ise 1964 yılında parlamentolar arası dostluk gruplarının yeniden kurulduğu ve 1964’ten 1969 yılına kadar kurulan dostluk grupları içerisinde Türk – Alman Dostluk Grubu olduğu bilgisini de erişmekteyiz (Çiçekli, 2014, s. 95). Bu iki bilgi bizi net tarihe götürmese de ilgili Dostluk Grubu’nun 1964-1966 yılları arasında veya 1964 yılı öncesinde kurulmuş olduğu bilgisine ulaştırmaktadır.

TBMM Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde ve Alman Federal Meclisi’nde görev yapan milletvekillerinden oluşan bir topluluktur. Bu dostluk grubu, Türkiye ile Almanya arasındaki parlamento düzeyindeki ilişkileri güçlendirmeyi amaçlar. İki ülkenin milletvekillerini bir araya getirerek karşılıklı diyalog ve iş birliği için bir platform sağlar.

Öyle ki son yıllarda gerçekleşen çok sayıda görüşme ile Türkiye ile Almanya arasındaki diplomatik ilişkiler güçlenmiştir. NATO Dışişleri Bakanları toplantısı, BM Genel Kurulu ve NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı gibi uluslararası platformlarda yapılan ikili görüşmeler, ülkeler arasındaki diyalogun sürdüğünü bizlere göstermektedir. Federal Dışişleri Bakanı Baerbock’un 2022 yılındaki resmi ziyareti ve Ukrayna Konferansı’ndaki görüşme, iki ülkenin birbirine verdiği önemi vurgulamaktadır. Almanya’da yaşayan yaklaşık 3 milyon Türk kökenli göçmen, Türkiye – Almanya ilişkilerinin beşerî boyutunu oluşturmaktadır. Bu vatandaşlar, uzun yıllardır Almanya’nın sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamına önemli katkılarda bulunarak ilişkilerin derinleşmesine katkı sağlamışlardır. Bu durum, her iki ülke arasındaki bağların sadece diplomatik değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel düzeyde de güçlü olduğunu göstermektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2024).

3.3. Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu İncelemesi

3.3.1. Lobicilik

Her iki ülkenin parlamento üyeleri arasında karşılıklı çıkarları desteklemek için lobi faaliyetlerinde bulunabilir. Bu durum iki ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerini güçlendirmeye yönelik çabaları içerebilir. Bu aktiviteler, Türkiye ve Almanya arasında daha yakın iş birliği ve anlayış sağlamak için yapılan çeşitli çabaların bir parçası olarak gerçekleştirilebilir. Ancak, bu faaliyetlerin kapsamı ve etkisi grupların belirlediği hedeflere ve o dönemdeki siyasi duruma bağlı olarak değişebilir.

Türkiye, dünya genelinde sınırlarının ötesinde en büyük diasporaya sahip ülkeler arasında 4. sıradadır. Ancak, Türkiye'nin dünya çapında 6,5 milyonu aşkın Türk varlığına sahip olmasına rağmen, bu diasporayı ve bağlı kuruluşları lobiciliği etkin bir devlet politikası haline getirebilme konusunda başarı elde edememiştir. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri, diasporanın büyük bir sayısal güce sahip olmasına rağmen, siyasi alandaki etkinliğinin sınırlı olmasıdır (Şit, 2021, s. 3).

2000'li yıllarında başındaki Türkiye'nin lobicilik perspektifine odaklandığımızda, resmi ve özel düzeyde belirlenmiş bir politika eksikliği gözlemliyoruz. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin lobicilik anlayışında birkaç sorunun daha bulunduğunu vurgulamak önemlidir. Türkiye, lobicilik faaliyetlerini yürütürken genellikle hedef kitlenin yurtdışındaki kendi vatandaşları olduğunu düşünerek hareket etmiştir. Örneğin, Amerika'daki "Türk Günü Yürüyüşü" etkinlikleri, bölgedeki dernekler tarafından eleştiri almıştır çünkü bu tür etkinlikler, Amerikan yönetici sınıfına etkili bir şekilde ulaşma konusunda zayıf kalmıştır. Bu yılda bir kez gerçekleşen etkinlikte, Türklerin yoğun katılımına rağmen Amerikan yönetiminden, Senato'dan veya politik ve siyasi otoritelerden katılım sağlanmaması, Türk lobiciliğinin eleştiriye maruz kaldığı noktalardan biridir. Türkiye AB sürecinde de lobicilik faktörünü genellikle göz ardı etti. Prof. Dr. Bener Karakartal'a göre, Türkiye yıllardır Avrupa'nın genişlemesine dair kararların genellikle Fransa ve Almanya tarafından alındığı gerçeğini kabullenmekte zorlanmış, Brüksel'deki karar merciini göz ardı ederek büyük çabalar harcayarak lobicilik faaliyetlerini sürdürmüştür. Ancak, Avrupa Birliği'nin üye sayısı arttıkça Türkiye hep Birliğin dışında kalmıştır. Lobinin etkili olabilmesi için parlamentoda güçlü bir pozisyona sahip olmak önemlidir ve bunu sağlamanın iki temel yolu bulunmaktadır. Birincisi, parlamentodaki Türk milletvekillerinin sayısını artırmaktır; diğeri ise alınan kararları etkileyebilecek kadar güçlü ve etkin iş insanlarına sahip olmaktır (TASAM, 2009). Sonuç olarak, Türkiye'nin 2000'li yıllardaki lobicilik çabaları incelendiğinde, resmi ve özel düzeyde belirlenmiş bir politika eksikliği ve hedef kitlenin genellikle yurtdışındaki vatandaşlar olarak belirlenmesinden kaynaklanan sorunlar ön plana çıkmaktadır. Türkiye'nin gelecekteki lobicilik

abalarında, stratejik bir politika oluşturarak hem iç hem de dış politikada daha etkili bir rol üstlenmesi gerekecektir.

2014 yılından itibaren AK Parti Brüksel Temsilciliği tarafından yürütülen lobi faaliyetlerine bakıldığında, odak noktasının Komisyon, Parlamento ve Dış Eylem Servisi olduğu görülmektedir. Bu çabalar genellikle st düzey yetkililerin karşılıklı açıklamalar nedeniyle zarar gören ilişkilerin onarılmasını amaçlamaktadır. AK Parti Brüksel Temsilciliği, bu süreçte özellikle AB genişleme politikalarından sorumlu Komiser Johannes Hahn'ın ekibiyle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ayrıca, Almanya'nın etkili olduğu Parlamento'ya yönelik çalışmalar hem parlamenter sayısı hem de stratejik konumu ve ekonomik gücü nedeniyle özel bir vurgu almıştır. Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu'nda yer alan ve Türkiye'yle ilgili komisyonlarda görev yapan parlamenterlerle özel görüşmeler yapılmıştır, bunun yanı sıra, Almanya kökenli olan Bilgin'in etkisiyle AP yesi Alman parlamenterlerle ve AfD¹ dahil tüm siyasi partilerle diyaloglar gerçekleştirilmiştir (Yurttaş, 2019, s. 194). Lobi faaliyetleri, uluslararası ilişkilerdeki önemli oyuncular arasında etkileşimi artırma ve stratejik iş birliklerini güçlendirmeye konusunda kritik bir rol oynamaktadır. Bu durum, lobi faaliyetlerinin, uluslararası arenada ülkelerin çıkarlarını savunma ve ilişkileri güçlendirme konusunda stratejik bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye yurt dışında yaşayan Türk topluluklarının problemleri ile alakalı Almanya'daki sivil toplum kuruluşları ve siyasi parti temsilcileri ile iletişim kurarak, kendi sorunlarını direkt iletebilecekleri lobi faaliyetlerine yatırım yapmalıydı. Bunun için devlet bütçesinden kaynak ayrılması, entelektüel birikim ve nasıl lobicilik yapılacağı konusunda eğitim gerekmektedir. Almanya'da faaliyet gösteren STK'lar her ne kadar Alman gündemini yakından takip etseler de lobicilik yapacak bilgi, birikim, ortak hareket gibi altyapılardan yoksundurlar. Profesyonel lobi yöntemleri Türk toplumunun talepleri gibi konularda olumlu sonuçlar doğuracaktır. Bu doğrultu da Türkiye'nin tanıtılması için kültür, turizm ve sanat alanında düzenlenecek etkinlikler de lobiciliğin bir dalını oluşturmaktadır. Berlin Yunus Emre Enstitüsü Müdürü Feyzullah Bahi'ye göre lobicilik kelime itibariyle Almanya'da hoş karşılaşılan bir durum değil; bu nedenle iki ülke vatandaşlarının bir arada çalışabileceği projeler yaratarak bu ortamın oluşturulması Türkiye'nin Almanya'da yürüteceği lobicilik faaliyetlerine zemin hazırlanması açısından değer arz edebilir. Örneğin Bahi bunun için Göbeklitepe kazı çalışmalarında 3 Alman ve 3 Türk arkeologdan oluşan bir grup oluşturmuştur. Ona göre bu çalışmalar ile kendi lobimizi bu etkileşimler sayesinde oluşturmuş oluyoruz. Farklı bir bakış açısı olarak Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Berlin Koordinatörü Zafer Meşe ise lobi faaliyetleri yerine daha yumuşak göçü olarak kamu diplomasisi ile profesyonelce yapılması

¹ Alternative für Deutschland (Almanya için Alternatif) adlı parti

gerektiğini savunmaktadır. Ona göre lobicilik Amerika'nın yaptığı gibi para, kariyer ve gelecek vaatleri ile destek sağlamakken, kamu diplomasisi daha insani ve insanları kazanmaya yönelik faaliyetleri içermektedir. Almanya'da Türkler tarafından yürütülecek lobi faaliyetleri toplum sorunları ile yakından ilgilenerken kalpleri kazanma şeklinde olmalıdır (Şit, 2021, s. 99;101).

Bu bağlamda, Türkiye'nin yurt dışındaki Türk topluluklarının sorunlarına karşı etkili bir lobi faaliyeti geliştirebilmesi için devlet destekli kaynak ayrılması, entelektüel birikimin artırılması ve kamu diplomasisinin kullanılması, Almanya'daki Türk diasporasının sesini daha güçlü bir şekilde duyurmasına ve toplumsal etki yaratmasına olanak tanıyabilir.

10 Şubat 2014 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği seçim sürecinde Almanya'nın adayı olarak gösterilen eski Adalet Bakanı Sabine Leutheusser – Schnarrenberger, destek talebinde bulunmak üzere Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Ziyaret kapsamında, sırasıyla Gençlik ve Spor Bakanı ve TBMM Türkiye-Almanya Dostluk Grubu Başkanı Çağatay Kılıç, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclis Türk Heyeti Başkanı Reha Denemeç ve heyet üyeleri ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu buluşmaların ardından, Leutheusser -Schnarrenberger, Türkiye'nin Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği seçim sürecindeki adaylık sürecini desteklemek amacıyla bir araya gelmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2014). Sabine Leutheusser – Schnarrenberger'in Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği için adaylığı sürecinde Türkiye'yi ziyaret ederek, Türk yetkililerle önemli görüşmeler gerçekleştirmesi ve destek talebinde bulunması, açık bir lobi stratejisinin parçasıdır. Türkiye'nin önemli isimleriyle bir araya gelmesi ve seçim sürecindeki adaylık sürecini desteklemek amacıyla görüşmeler yapması adayın Türk hükümetinden ve yetkililerinden destek almak için aktif bir çaba gösterdiğini göstermektedir. Türk yetkililerle yapılan görüşmeler ve destek talepleri, Almanya'nın Türkiye ile sıkı bir diplomatik ilişki kurma ve bu ülkenin siyasi arenasında etkili olma çabalarının bir parçası olarak yorumlanabilir. Türkiye'nin siyasi ortaklığı, Almanya için bölgesel ve küresel düzeyde daha etkin bir oyuncu olma hedefleri açısından stratejik öneme sahip olabilir. Ayrıca, bu ilişki, Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği seçiminde Türkiye'nin desteğinin elde edilmesi gibi konularda iş birliğini güçlendirmeye yönelik bir çabanın bir yansıması olarak da görülebilir.

3.3.2. Sosyal

Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu, Türkiye ve Almanya arasında sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirir. Bu projeler, özellikle dezavantajlı gruplara ve mültecilere yönelik olabilir. Almanya ile Türkiye arasında düzensiz göç sorununun çözümüne odaklanan etkili bir iş birliği yürütülmektedir. Bu çerçevede, 2015 yılında üç defa toplanan göç alanındaki Ortak Çalışma Grubu, bu konuda önemli katkılarda bulunarak karşılıklı çözümler geliştirmiştir. Bu çabalar, iki ülke arasındaki göç konusundaki iş birliğini güçlendirmek adına kurulan ikili mekanizmanın başarılı bir şekilde

işlediğini göstermektedir (Çavuşoğlu, Dışişleri Bakanlığı'nın 2017 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık, 2016, s. 21). Türk ve Alman Parlamentoları arasındaki bu ortaklık, sosyal sorumluluk projeleriyle sadece iki ülke arasındaki dostluğu pekiştirmekle kalmayıp aynı zamanda bölgesel ve küresel düzeyde insan haklarına duyarlı bir çerçevede önemli bir rol oynamaktadır. Bu tür çabalar, Türk – Alman ilişkilerinin sadece politik ve ekonomik değil, aynı zamanda insan odaklı bir boyutta geliştiğini göstermektedir.

1 Temmuz 2011 tarihinde Almanya'nın Schleswig-Holstein Eyaleti'nin Elmshorn kentinde meydana gelen kundaklama hadisesi, Türk vatandaşı Bülent Çelik'e ait bir kahvehanenin pazar akşamı kundaklanmasıyla gerçekleşmiştir. Bu olay, can kaybına yol açmaması ve failin yakalanmış olmasıyla bir nebze teselli bulsa da içerisinde müşterilerin bulunduğu bir kahvehanenin kundaklanması, vatandaşımıza ait iş yerine yapılan bu saldırının esefle karşılanmasına neden olmuştur. Bu tür saldırıların kınanması ve önleyici önlemlerin alınması için gerekli adımların atılması beklenmektedir. Son yıllarda Batı Avrupa ülkelerindeki vatandaşlarımıza yönelik artan saldırılar maalesef endişe verici bir şekilde artmaktadır. 1960'lardan itibaren bu ülkelerdeki işgücü olarak katkıda bulunan vatandaşlarımızın huzur içinde yaşamaları ve güvenli bir ortamda hayatlarını sürdürmeleri büyük önem taşımaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011).

Bu tür saldırıların kınanması ve önleyici önlemlerin alınması, Türkiye – Almanya ilişkileri açısından bir çağrıdır. Türk vatandaşı Bülent Çelik'e ait kahvehanenin kundaklanması gibi üzücü olaylar, toplumsal huzur ve güvenliği tehdit ederken, birlikte yaşama kültürüne olan zararları da ortaya koymaktadır. Her iki ülkenin, bu tür saldırılara karşı ortak bir duruş sergileyerek, etkili önlemler almaları, toplumlar arasındaki anlayışı güçlendirecek ve birlikte daha güvenli bir gelecek inşa etmeye katkı sağlayacaktır. Türk vatandaşlarına yönelik artan saldırılar, iki ülkenin birbirine karşı daha duyarlı ve dayanışma içinde olması gerekliliğini vurgulamakta, bu da gelecekteki ilişkilerin daha sağlam temellere oturtulmasını gerektirmektedir.

2021 senesinde, geniş coğrafi alanlara sahip ülkelerde yaşayan vatandaşlarımızın temsilciliklere ulaşımında sıkıntılar yaşaması, salgının getirdiği problemler ve konsolosluk işlemlerine olan gereksinimler gözetilerek, toplamda 12 farklı şehirde (Almanya'da Aachen (11 kez), Bremen (4 kez), Kiel (2 kez), Paderborn (2 kez), Duisburg (2 kez), Homburg (3 kez), Bad Wurzach (2 kez), Tuttlingen, Calden (2 kez), Landshut (2 kez), Dortmund, Würzburg) gezici konsolosluk hizmeti verilmiştir. Bu uygulama, vatandaşlarımızın konsolosluk işlemlerini daha erişilebilir ve kolay bir şekilde gerçekleştirmelerine katkı sağlamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021, s. 70). Söz konusu gezici konsolosluk hizmetleri, Türk vatandaşlarının kendi şehirlerinde veya yakın bölgelerde konsolosluk işlemlerini hızlı ve etkili bir şekilde gerçekleştirmelerine imkân tanımıştır. Bu uygulama, vatandaşlar arasında memnuniyet yaratırken, Dışişleri Bakanlığı'nın da vatandaşlarına daha etkin ve erişilebilir bir

hizmet sunma çabasını ortaya koymaktadır. Gezici konsolosluk hizmetleri, Türk vatandaşlarının konsolosluk işlemleri konusundaki ihtiyaçlarını karşılamada esnek bir yaklaşım sunarak, 2021 yılında yaşanan özel koşullara uygun bir çözüm olmuştur.

3.3.3. Eğitim

Türkiye ile Almanya arasında 2008'de imzalanan anlaşma temelinde kurulan Türk – Alman Üniversitesi'nin (TAÜ) inşa süreci, Almanya eski Federal Cumhurbaşkanı Christian Wulff'un 2010'daki resmi ziyareti sırasında gerçekleşen bir törenle başlamıştı. İlk taşın yerleştirilmesi, iki Devlet Başkanının katılımıyla gerçekleşmiş ve bu üniversitenin Türkçe ve Almanca tedrisatlı eğitim vermesi amaçlanmıştır. TAÜ, 2011-2012 öğretim yılında Dortmund Üniversitesi ile iş birliği yaparak Almanya'da bir Yüksek Lisans programı başlatmış, ardından 2012-2013 eğitim-öğretim yılında İstanbul Beykoz'da yeni bir kampüs inşa ederek öğrenci kabul etmeye hazırlanmıştır. Bu üniversitenin, Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkileri eğitim, bilim, ekonomi ve kültür gibi alanlarda daha da ileri götürmesi hedeflenirken, gençlere Almanca bilgisine dayalı iş sahalarında istihdam imkânı sağlaması da öngörülmektedir. Türk – Alman Üniversitesi hem eğitim alanında iş birliğini güçlendirmeyi hem de gençlerin uluslararası kariyer fırsatlarını artırmayı amaçlamaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011, s. 73).

2014 senesinde Türkiye'nin dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün önderliğinde, Almanya Cumhurbaşkanı Joachim Gauck'un icabetiyle gerçekleşen resmi ziyaret, önemli bir diplomasi ve iş birliği örneği olarak kayda geçmiştir. Bu özel ziyaret kapsamında, İstanbul'da kurulan Türk – Alman Üniversitesi'nin resmi açılışı, iki ülkenin Cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015, s. 15). Bu olay, Türkiye ile Almanya arasındaki stratejik ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlaması ve eğitim alanında ortak projelerin başlangıcını simgelemesi açısından değerlidir. Aynı zamanda, uluslararası iş birliği ve kültürel alışverişin önemine vurgu yaparak, iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin pekişmesine yardımcı olmuştur.

Yine aynı yıl Almanya Eğitim ve Araştırma Bakanlığı ile Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı arasında sağlanan anlaşma çerçevesinde, 2014 yılı "Türk – Alman Bilim Yılı" olarak ilan edilmiştir. Bu önemli adımın ardından, Türk – Alman Bilim Yılı Açılış Etkinlikleri 22-24 Ocak 2014 tarihlerinde Almanya'da düzenlenmiştir. Bu etkinlikler, iki ülke arasındaki bilimsel iş birliğini ve teknoloji alanındaki ortak projeleri desteklemeyi amaçlamıştır. Yıl boyunca Türkiye ve Almanya'daki bilim kurumları, üniversiteler ve bilim insanları arasında bir dizi ortak proje ve etkinlik gerçekleştirilmiştir. Türk – Alman Bilim Yılı, bilimsel ve teknolojik alandaki iş birliğini güçlendirerek, entelektüel bir köprü kurma amacı taşımıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015, s. 16).

İki ülke arasında eğitim konusunda temas yalnızca bu yıllarda başlamamaktadır. 1843 senesinde Almanya'dan gelen tüccarlar tarafından İstanbul'da kurulan Evangelische Kirche tarafından 1850 yılında bugünde Alman Lisesi Beyoğlu'nda açılmıştır (Evangelische Kirche Alanya (Protestan Kilisesi), 2024). Almanya'nın Türkiye'de eğitim alanındaki erken faaliyetleri, iki ülke arasındaki eğitim ilişkilerinin köklü bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Bu tarihsel bağlam, Türk – Alman paydaşlığının sadece ekonomik ve siyasi alanlarla sınırlı olmadığını, aynı zamanda eğitim alanında da köklü bir iş birliği geçmişine sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye'de Alman okullarının varlığına ek olarak, Almanya'da yaşayan Türklerin de Almanya'da eğitim gördüğü okullar bulunmaktadır. Önceki bölümde belirttiğimiz gibi Almanya'da ciddi bir Türk diasporası 50 yılı aşkın süredir bulunmaktadır. Bunun bir gerekliliği olarak ilk kuşak Türklerin Almanya'da dünyaya gelen ve oranın kültüründe büyüyen çocuklarına ana dil ve ana vatanlarını unutturmamak için Türkçe dil ve Türk kültüründe eğitim almalarını sağlayan okulların var edilmesi önemlidir.

30 yıldan beri Dortmund Türk Eğitim Merkezi (TEM), Almanya'da yaşayan Türklere kendi öz kültürlerini, dillerini öğreterek birlik ve beraberliği aşılama çalışmaktadır. T.C. Essen Başkonsolosluğu'na bağlı TEM kurulduğu yıldan bu yana Türkiye ve Almanya'daki kamu kurumları, özel kurumlar ve sivil toplum kuruluşları ile ortaklaşa çalışarak Türk kökenli çocuklara mesleki, akademik, dil, spor, folklor, sanat ve sosyal alanlarda Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı öğretmenler aracılığıyla beceriler sağlamaya çalışmaktadır. Eğitimlerin yanı sıra merkezde Türkiye'nin milli günleri de anılarak kutlamalar yapılmaktadır (Türk Eğitim Merkezi, 2024). Bu etkinliklerde Türkiye'nin belirli bir bölgesini tanımak adına günler düzenlenmektedir. Örneğin Karadeniz kültürünü tanımak, oyunlarını ve yemeklerini deneyimlemek için TEM bünyesinde Karadeniz Günü Etkinliği düzenlenmiştir. Buna ek olarak 24 Kasım Öğretmenler Günü Kutlama Programı düzenlenmesi, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda çevre bölgelerden gelen çocukların gösterileri ile 23 Nisan'ın kutlanması, Aşık Veysel Anma Programı düzenlenerek aşıklık kültürü ve değerinin öğretilmesi bunlara örnektir (Türk Eğitim Merkezi (TEM), 2024). Görüldüğü üzere Türkiye Eğitim Merkezi hem Türk kültür ve dilinin Almanya'da yaşayan Türklere hatırlatılması hem de Almanlara öğretilmesi açısından oldukça başarılı bir kuruluştur. Bu başarısını kamu, özel kurumları ve sivil toplum kuruluşları ile ortaklaşa çalışması tüm paydaşları sürece dahil ederek zengin bir yelpazeye sahip olmasına bağlamak bizce mümkündür. Hem finansman kaynağının sağlanması hem de kitlelere başarılı şekilde ulaşabilmesi, sürekliliği bu çıkarıma referans olmaktadır.

Türk okullarının Almanya'da açılması toplumun bazı kesimleri tarafından olumlu karşılanırsa da bazı kesimler tarafından paralel toplum yaratabileceği endişesi sebebi ile hoş karşılanmamaktadır. Ancak Alman hükümeti tarafından yapılan açıklamaya göre bu okullar Türkiye'de bulunan Alman

okullarının bir benzeri olarak, ayrıca bir statüye sahip olmadan Alman eğitim standartlarına uygun olarak faaliyet gösterecektir (Şahin S. , 2020). Türk okullarının Almanya'da açılmasının paralel toplum yaratacağı endişesinin kaynağı neye dayanmaktadır? Bu endişe genellikle belirli bir etnik veya kültürel grubun kendi toplumunu izole etmesi ve entegrasyon sürecine katkıda bulunmaması korkusu üzerine kurulmuş olabilir. Ancak, bu endişe genellikle farklılıkların kutlanması ve kültürel çeşitliliğin desteklenmesiyle birleşen entegrasyon çabalarına meydan olur. Dolayısıyla, bu endişenin her zaman haklı çıkmadığı düşünülebilir. Diğer yandan Alman hükümetinin bu okulların faaliyet göstereceği standartları belirlemesi ve Türkiye'deki Alman okullarının bir benzeri olarak değerlendirmesi, entegrasyon sürecine katkıda bulunabilecek bir adım olarak görülebilir. Bu noktada devlet-STK ilişkilerinde entegrasyon ve toplumsal uyum gibi konuların önemini ortaya koymaktadır. Ancak, Alman hükümetinin bu okulların faaliyet göstereceği standartları belirlemesi ve Türkiye'deki Alman okullarının bir benzeri olarak değerlendirmesi, devletin bu konuda bir denetim ve düzenleme rolü üstlendiğini bizlere gösterir. Devletin düzenleyici rolü sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini dengelemeye ve toplumsal hedeflere daha iyi ulaşmalarına yardımcı olabilir.

3.3.4. Kültürel

Türkiye ve Almanya parlamentolar arası dostluk grupları aracılığıyla düzenli toplantılar ve görüşmeler düzenleyerek iki ülke arasında güncel konuları ele alabilir, bilgi paylaşımında bulunabilir ve karşılıklı anlayış arttırabilirler. Bu Grup sayesinde milletvekilleri birbirlerinin ülkelerini ziyaret edebilir. Bu ziyaretlerde parlamento üyeleri iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmek ve ortak konularda iş birliği fırsatlarını değerlendirmek için çeşitli temaslarda bulunabilir. Örneğin, 2019 yılında Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Başkanı Akif Çağatay Kılıç, Almanya temsilcileri ile bir araya gelmiş ve iki ülke arasındaki iş birliğini görüşmüştür (TD-IHK, 2019). Parlamentolar arası dostluk grupları, parlamento üyeleri arasında uzmanlık alanlarına odaklanan eğitim ve seminerler düzenleyebilir. Bu etkinlikler milletvekillerinin birbirlerinin ülkeleri, kültürleri ve politik süreçleri hakkında daha fazla bilgi edinmelerine yardımcı olabilir. Türk – Alman Dostluk Grubu, Türkiye ile Almanya arasındaki kültürel ilişkileri geliştirmek için çeşitli kültürel etkinlikler düzenlemektedir. Bu etkinlikler arasında sergiler, konserler, film gösterimleri ve sanat etkinlikleri yer alabilir. Örneğin, 2013 yılında Berlin'deki Türkiye Büyükelçiliği'nde resim sergisi açılmış (Berlin Başkonsolosluğu, 2013), 2023 yılında Türk Kültür ve Halk Oyunları Festivali düzenlenmiştir (BTMK, 2023). Etkinliğin Başkonsolosluk aracılığıyla düzenlemesi, bu tür etkinliklerin resmi ve örgütlü bir şekilde gerçekleştirilmesine olanak tanımış, yani Türk kültürünü Alman halkına tanıtılması resmî kurumlar aracılığıyla amaçlamıştır.

Münih merkezli Türk – Alman Dostluk Federasyonu tarafından “Türk – Alman Dostluk Günü” adı altında düzenlenen etkinliklerde spor, dayanışma, basın ve kültür dallarında ödüller dağıtılmaktadır. Sulingen’de düzenlenen Türk Günü’nün de Başkonsolosluğumuzun desteği ile Hannover kentinde yaşayan Türk Halk Grubu tarafından folklor gösterisi de sergilenmiştir. Türk – Alman Kültür Haftaları olarak da adlandırılan bu etkinlikte Türk – Alman Dostluk Federasyonu (DTF) tarafından “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik süreci ve Almanlar’ın Türk Korkusu” adlı açılış konuşması gerçekleştirilmiştir. Yine bu etkinlikler de “Türk – Alman İlişkilerinde Basının Rolü”, “Din ve Uyum”, “İslam Düşmanlık İmajı” adlı paneller, Münih Büyükşehir Belediye Başkanı Christian Ude'nin eşi Bayan Ude'nin Türkiye’de çektiği fotoğraflardan oluşan bir sergi, Kütay Yüce'nin kabare şovu, Alev ve Grubu'nun rock müzik konseri ve AKA-Haidhausen Türk Halk Müziği Korosunun konseri, Karikatürist Turhan Selçuk’un sergisi düzenlenmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2005, s. 3,17).

Tüm bu etkinlikler, Münih Büyükşehir Belediye Başkanı Christian Ude'nin eşi Bayan Ude'nin sergisinden, Kütay Yüce'nin kabare şovuna, Alev ve Grubu'nun rock müzik konserine, AKA-Haidhausen Türk Halk Müziği Korosu'nun konserine kadar geniş bir yelpazede Türk – Alman ilişkilerine katkıda bulunmuştur. Bu kültürel etkinlikler, sadece sanat ve eğlence sunmanın ötesinde, iki toplum arasındaki dostluğu ve anlayışı pekiştirmeye yönelik bir çaba olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, etkinliklerin geniş bir izleyici kitlesi tarafından takip edilmiş olması, kültürel alışverişin toplumsal çeşitlilik ve katılımı teşvik ettiğini göstermektedir.

Ayrıca, "Memleketim" portalının lansmanı da bu etkinlik kapsamında gerçekleştirildi ve bu proje bugün hem yazılı hem görsel basında geniş bir yer buldu. Memleketim Projesi, Dışişleri Bakanlığı'nın liderliğinde başlatılan bir inisiyatifdir ve temel amacı, yurt dışında yaşayan Türkler arasındaki iletişimi güçlendirmek, özellikle gençler ve gençlerin Türkiye ile olan bağlantısını artırmaktır. Bu çerçevede, gençlerin gençlik kamplarında ağırlanması, Türkçe konuşma becerilerinin geliştirilmesi, e-kütüphanelerin oluşturulması ve aynı zamanda "Memleketim" portalının bir sosyal paylaşım sitesi olarak kullanılması önemli hedefler arasında bulunuyor. Portal, dün itibarıyla aktif bir şekilde kullanılmaya başlandı ve zamanla yurt dışında yaşayan vatandaşlarımız için etkin bir iletişim platformu olmayı hedefliyor (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2015). Bu çerçevede, metin, Türkiye ve Almanya arasındaki ilişkilerin geniş bir perspektifte güçlendirilmeye çalışıldığını vurgulayarak, kültürel, eğitimsel ve siyasi alanlarda yapılan iş birliğinin önemini vurgulamaktadır.

İki ülke arasında ilişkileri kuvvetlendirmek, Alman kamuoyunda Türk korkusunu aşmak için Türk – Alman Kültür Haftalarında Türk – Alman Dostluk Federasyonu tarafından 2005 yılında CHP Genel Başkan Yardımcısı Cevdet Selvi ve Münih Yabancılar Meclisi Başkanı Cumali Naz’ın konuşmacı olarak katıldığı “AB ve Ulusal Değerler”, “Türkiye’de Kadının Günlük Yaşamı”, “Tarihi Gerçeklerin Işığında Ermeni Meselesi” konulu konferanslar da düzenlenmiştir (T.C. Dışişleri

Bakanlığı, 2005, s. 16). Bu konferanslar, tarihi gerçeklerin açık bir şekilde ele alınmasını sağlayarak, Türk ve Alman toplumları arasındaki anlayışı artırmış ve geçmişin hassas konularında sağlıklı bir diyalog ortamı oluşturulmasına katkıda bulunmuştur.

2011 yılında, Dışişleri Bakanlığı, yasadışı yollarla çıkarılmış eserlerin iadesi konusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı ile sıkı bir iş birliği içinde önemli adımlar atmıştır. Bu çabaların bir sonucu olarak, Almanya Berlin Pergamon Müzesi'nden 94 yıl süren uğraşların ardından alınan Boğazköy Sfenksi ve 30 yıllık çabalardan sonra Boston Güzel Sanatlar Müzesi'nden alınan Herakles Heykeli ülkemize geri getirilmiştir. Ayrıca, Sırbistan makamları tarafından 2005 yılında ele geçirilen ve ülkemizden kaçırılmış yaklaşık 1100 arkeolojik eser de aynı yıl içinde ülkemize iade edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011, s. 74). Bu çabalar, Türkiye'nin kültürel mirasının korunması ve yurtdışına kaçırılan eserlerin iadesi konusundaki kararlılığını vurgulayan ve Türkiye ile Almanya arasındaki güçlü iş birliğini ve Almanya'nın kültür varlıklarının iadesi konusundaki duyarlılığını gösteren önemli adımlardır. Almanya, Boğazköy Sfenksi ve Herakles Heykeli gibi değerli eserlerin Türkiye'ye iadesinde gösterdiği anlayış ve iş birliğiyle takdir edilmelidir. Berlin Pergamon Müzesi'nin 94 yıl süren mücadelesi ve iadesi, Almanya'nın kültürel mirasın korunmasına olan bağlılığını gösterirken, bu süreçteki iş birliği Türk – Alman ilişkilerinin güçlü temellerine katkıda bulunmuştur. Almanya'nın bu anlamlı adımları, kültürel mirasın uluslararası platformda korunması ve iadesi konusunda örnek bir davranış sergilemektedir. Bu başarılar, Türkiye'nin kültürel mirasının korunması konusundaki uluslararası çabalarına yönelik önemli bir katkıdır ve uluslararası toplumla iş birliğinin önemini vurgulamaktadır.

Son olarak 2021 senesi sonbaharında, 30 Ekim'de T.C. Dışişleri Bakanlığı Berlin Büyükelçiliğinde gerçekleştirilen etkinlikle, Türkiye-Almanya İşgücü Anlaşması'nın 60. yıl dönümü için bir kutlama düzenlenmiş ve T.C. Cumhurbaşkanı'nın özel mesajı etkinlikte okunmuştur. Berlin Büyükelçiliğimiz ve Almanya'daki Başkonsolosluklarımız, yıl boyunca çeşitli etkinliklere ev sahipliği yaparak, toplantılar, sergiler ve seminerler gibi faaliyetlerle anlaşmanın önemini vurgulamış ve ilişkileri güçlendirmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021, s. 74). Almanya, etkinliklerde Türkiye ile olan uzun soluklu ortaklığını ve dostluğunu güçlendirmeye odaklanarak, bu anlaşmanın tarih boyunca biriktirdiği değeri bir kez daha vurgulamıştır. Berlin Büyükelçiliği ve Almanya'daki Başkonsolosluklar, bu özel dönüm noktasını çeşitli kültürel faaliyetlerle taçlandırarak, Türkiye – Almanya ilişkilerine sadece bir işgücü anlaşması perspektifinden bakılmayacak kadar zengin bir boyut kattılar. Bu kutlamalar, Almanya'nın Türkiye ile olan tarihi, kültürel ve ekonomik bağlarını ön planda tutarak, iki ülke arasındaki köklü iş birliğini övgüye değer kılıyor. Bu özel günde yapılan etkinlikler, Almanya'nın Türkiye ile olan dostluğunu ve iş birliğini daha da güçlendirmeye yönelik samimi çabalarını yansıtmaktadır.

Türk – Alman ilişkilerinde kültürel köprüler inşa eden bu etkinlikler, sadece toplumlar arasındaki diyalogu güçlendirmekle kalmayıp aynı zamanda dostluk bağlarını pekiştirmektedir. Her iki ülkenin kültürel zenginliklerini bir araya getiren bu etkinlikler, insanlar arasında ortak anlayışın oluşmasına katkıda bulunmakta ve karşılıklı saygı temelinde birbirine daha yakınlaşılmasına olanak tanımaktadır. Bu tür etkinlikler, kültürel farklılıkları bir zenginlik olarak gören ve bu farklılıklardan öğrenerek birbirine daha yakın hale gelen bir toplum yapısı oluşturulmasına da ön ayak olmaktadır. Bu sayede, Türk ve Alman toplumları arasında sürdürülebilir bir iş birliği ve dayanışma kültürü oluşturularak gelecekteki ortak projelerin başarılı bir şekilde yürütülmesine katkıda bulunmaktadır.

3.3.5. Ekonomik

Türkiye ve Almanya birbirlerinin önemli ticaret partnerleridir. Bu amaca hizmet etmek için İstanbul’da Türk – Alman ortaklığında sivil toplum kuruluşları da sorumluluk almaktadır. 1994 senesinde Alman-Türk Ticaret ve Sanayi Odası (AHK, Türkiye) iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri desteklemek için kurulmuştur. Alman Ticaret Odalarının bir ağı olan kuruluş Türkiye’deki en etkili dış misyonlardan biri olarak bilinir. Alman ekonomik faaliyetlerinin Türkiye’deki temsilcisi olan AHK Türkiye, üye kuruluşlarla ortaklık yaparak Alman ve Türk firmalarının uluslararası ticaretini teşvik eder (Almanya Federal Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu Basın ve Halkla İlişkiler Dairesi, 2020, s. 28). Türkiye ile Almanya arasındaki ticari ilişkilerin derinleşmesinde sivil toplumun önemi, Türk – Alman ortaklığıyla faaliyet gösteren kuruluşlar aracılığıyla daha belirgin hale gelmektedir. Bu kuruluşlar iki ülke arasındaki ekonomik temasları desteklemektedir. AHK Türkiye, Alman ekonomisinin Türkiye’deki temsilcisi olarak işlev görerek, devlet-STK paydaşlığında Alman ve Türk firmalarının uluslararası ticaretini teşvik eder.

Türk – Alman Dostluk Grubu da Türkiye ile Almanya arasındaki ekonomik iş birliğini güçlendirmek için ortak projeler yürütmeyi hedefler. Bu projeler, özellikle enerji, ulaşım, turizm ve savunma sanayi gibi alanlarda gerçekleştirilebilir. Örneğin Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilecek hafif raylı sistem (metro) projesinin finansmanı için 1998 yılında Türkiye ile Almanya arasında Kredi ve Proje Anlaşması, Kayseri Büyükşehir ve Isparta belediyelerinin bazı Projelerinin Finansmanı ile ilgili Kredi, Finansman ve Proje Anlaşmaları, Mali İş Birliği Anlaşması imzalanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1998, s. 16,31). Bu tür anlaşmalar, sadece ekonomik iş birliğini desteklemekle kalmayıp aynı zamanda Türkiye ve Almanya arasındaki stratejik ortaklığın derinleşmesine de katkıda bulunmaktadır. Ortak projeler, her iki ülkenin teknolojik ve mali kaynaklarını birleştirerek inovasyonu teşvik ederken, aynı zamanda ekonomik kalkınma ve istihdam yaratma potansiyeline sahiptir. Bu tür girişimler, Türkiye-Almanya ilişkilerini daha güçlü ve sürdürülebilir bir zemine taşıyarak gelecekteki iş birliği potansiyelini artırmaktadır.

Türkiye ve Almanya arasındaki diplomatik ilişkiler, üst düzey ziyaretlerle ve çeşitli anlaşmalarla güçlenmiştir. T.C. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 2011 tarihli ziyareti sırasında, Almanya ile Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması gibi önemli anlaşmalar imzalanmış, bu durum da olumlu bir atmosfer yaratmıştır. Ayrıca, T.C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın iki kez Almanya'ya yaptığı ziyaretlerde, CebIT Uluslararası Bilişim Fuarı'nın açılışı ve Türkiye'den Almanya'ya işgücü göçünün 50. yılı etkinliği gibi önemli konularda Merkel ile bir araya gelmiştir. Almanya Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle'nin Türkiye'ye yaptığı ziyaretler de bu diplomatik yakınlaşmanın bir yansımasıdır. Ayrıca, Türkiye'nin Almanya'da yaşanan NSU terör örgütü olaylarının ardından gerçekleştirdiği ziyaret, diplomatik ilişkilerin sadece siyasi ve ekonomik boyutlarını değil, aynı zamanda güvenlik ve insan hakları konularını da kapsadığını göstermektedir. Bu ziyaret, Türk – Alman ilişkilerindeki olası sorunlara çözüm odaklı bir yaklaşımın bir yansıması olarak değerlendirilebilir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011, s. 33-34).

Almanya, 2018'de ülkemizin en büyük ticaret ortağı ve başlıca ihracat pazarı olmaya devam etmiş, toplam hacimde yaklaşık 36,5 milyar ABD Doları'na ulaşarak öne çıkmıştır. Özellikle ihracatımızın 2018'de önceki yıla kıyasla %6,78 oranında artış göstermesi, bu ticaret ortaklığının güçlenmesine işaret etmektedir. Aynı dönemde ithalatımız ise %4,2 oranında azalarak dengeli bir ticaret dinamiği sergilemiştir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi açısından ise belirgin bir değişiklik yaşanmamış, %0,36 oranında bir değişim görülmüştür. Bu veriler, 2019 Ağustos itibarıyla ticaret hacminin 21 milyar 611 milyon ABD Doları olarak gerçekleştiğini göstermektedir. (Çavuşoğlu, 2020 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız, 2020, s. 39).

Bu veriler, Türkiye-Almanya ticaret ilişkilerinin önemini ve bu ilişkilerin karşılıklı olarak güçlendiğini göstermektedir. Özellikle Türkiye'nin Almanya'ya yönelik ihracatında yaşanan artış, ticaret ortaklığının dinamik bir şekilde geliştiğini göstermektedir. Aynı zamanda, ithalattaki dengeli azalma, ticaret dengesinin korunmaya çalışıldığını ve ticaretin sürdürülebilir bir zeminde yönetildiğini göstermektedir. İki ülke arasındaki ticaret hacmindeki nispeten düşük değişim ise ticaretin sağlam bir temelde istikrarlı bir şekilde devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, Türkiye ve Almanya arasındaki ticaret ilişkilerinin gelecekte de güçlü bir şekilde devam etme potansiyeline işaret etmektedir.

2018 yılının sonuna gelindiğinde, Türkiye'de faaliyet gösteren 7.312 Alman sermayeli şirket bulunmaktadır. Türkiye'deki yabancı sermayeli firmalar arasında, Almanya en fazla firma sayısına sahip ülke konumundadır. 2002-2019 Ağustos dönemi boyunca Türkiye'ye yapılan Alman yatırımlarının toplamı 9 milyar 733 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, 2019 yılı Ocak-Ağustos arasında Almanya'dan Türkiye'ye 245 milyon ABD Doları yatırım yapılmıştır. Öte yandan, Türk firmalarının Almanya'daki yatırımları genellikle bu ülkede yaşayan vatandaşlarımızın

sahibi olduğu küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. 2002-2019 Ağustos döneminde, Türkiye'den yapılan toplam Türk yatırımları 2 milyar 640 milyon ABD Doları seviyesindedir. 2019 yılı Ocak-Ağustos döneminde ise Türk firmalarından Almanya'ya 225 milyon ABD Doları yatırım yapılmıştır. Turizm açısından, 2018 yılında bir önceki yıla kıyasla %25,8 artışla 4.512.360 Alman turist ülkemizi ziyaret etmiştir. 2019 yılı Ocak-Ağustos döneminde ise, ülkemize gelen Alman turist sayısı 3.384.199'dur. Bu rakam, geçen yılın aynı dönemine oranla %15'e yakın bir artışı temsil etmektedir. Bu turizm verileri, Türkiye'nin Alman ziyaretçiler açısından hala popüler bir destinasyon olduğunu göstermektedir. (Çavuşoğlu, 2020 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız, 2020, s. 39).

Türkiye ve Almanya arasındaki ticaret, yatırım ve turizm bağlantılarındaki artışlar, her iki ülkenin ekonomik ilişkilerinin güçlenmekte olduğunu göstermektedir. Özellikle Türkiye'ye yapılan Alman yatırımlarının artması, ticaret ortaklığının ivme kazandığını ve karşılıklı güvenin arttığını göstermektedir. Diğer yandan, Türk firmalarının Almanya'daki yatırımlarının büyük ölçüde küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşması, Türk iş dünyasının Alman pazarındaki çeşitliliğini ve etkileşimini yansıtmaktadır. Turizm açısından ise Alman turistlerin Türkiye'yi tercih etmelerindeki artış, ülkemizin turistik cazibesinin sürdüğünü göstermekte ve iki ülke arasındaki insanlar arası ilişkileri güçlendirmektedir. Bu veriler, Türkiye ve Almanya arasındaki iş birliği ve ekonomik etkileşimin gelecekte de olumlu bir ivmeyle devam etme potansiyelini ortaya koymaktadır.

Sanal POS sistemi sayesinde, 14 farklı para birimi üzerinden alternatif ödeme imkanları geliştirilmiştir. Almanya'daki dokuz temsilciliğimizde, Lefkoşa Büyükelçiliğimizde (Avro) ve Londra Başkonsolosluğumuzda POS cihazları kullanılarak tahsilat yapılabilmektedir. Bu sayede, çeşitli para birimleri üzerinden yapılan ödemelerde esneklik ve kullanıcı dostu bir ödeme seçeneği sağlanmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021, s. 70). Bu sistem, özellikle ticaret ve turizm gibi alanlarda Türkiye ile Almanya arasındaki ekonomik ilişkileri güçlendirmektedir. Çeşitli para birimleri üzerinden yapılan ödemelerde esneklik ve kullanıcı dostu bir ödeme seçeneği sunulması, iş dünyasında ve diplomatik ilişkilerde pratik bir avantaj sağlamaktadır. Bu teknolojik gelişme, Türkiye ile Almanya arasında daha sıkı bir ekonomik iş birliği ve etkileşim için uygun bir zemin oluşturarak ilişkilerin daha da güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu yöndeki adımlar, Türkiye-Almanya ilişkilerinin gelecekteki başarılarına olumlu bir şekilde yansımaktadır.

3.3.6. Sağlık Diplomasisi

İki ülke arasındaki ilişkiler pandemi koşullarına rağmen gerilemedi; özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Şansölye Merkel arasındaki güçlü diyalog ve dostluk sayesinde, aynı şekilde Heiko Maas ile sürdürülen sürekli temas ve ilgili kurumların yakın iş birliği, ikili ilişkilerimizin her alanda gelişmesine katkı sağlamaktadır. Ticaret hacmimiz pandemi etkilerine rağmen 38 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Almanya, ihracatımızda birinci sırada yer alırken, ithalatımızda ikinci sırayı koruyor. Bu durum, iki ülke arasındaki güçlü bağları ve karşılıklı bağımlılığı gösteren anlamlı bir örnektir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021). Sonuç olarak, Türkiye ve Almanya arasındaki ikili ilişkilerin, pandemi koşullarına rağmen güçlü bir temelde ilerlediği ve özellikle ticaret hacmindeki artışın, diplomatik diyalogun ve yakın iş birliğinin bir yansıması olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, her iki ülkenin birbirine olan bağlılığını ve karşılıklı çabalarını vurgulayarak, gelecekteki iş birliği potansiyelini olumlu bir şekilde işaret etmektedir. 2021 yılında Ankara’da gerçekleştirilen basın toplantısında Heiko Maas bu görüşleri şu şekilde değerlendirmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021) :

bir çok açıdan şu anda seyahat etmek pandemi açısından da kolay değil. Tekrar karşılaşmak, şahsen burada olmaktan mutlu oldum, çünkü böyle fiziki olarak bir araya gelip sorunları ve çözümleri ele almak çok daha verimli oluyor, bundan dolayı çok mutluyum burada olabilmekten.

Yapılan bu basın toplantısından sonuç olarak şu yoruma ulaşabiliyor; Türkiye ve Almanya, karşılıklı çıkarlarını korumak ve koronavirüs pandemisinin neden olduğu zorluklarla başa çıkmak adına eşgüdüm halinde çalışma konusundaki kararlılıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle ekonomik ilişkilerin sürdürülebilirliği, her iki ülkenin öncelikli endişeleri arasında yer almaktadır. Türkiye'deki birçok Alman şirketinin faaliyet gösterdiği göz önüne alındığında, bu iş birliği pandeminin etkilerinden korunma ve ekonomik gelişmeleri yakından takip etme çabalarını içermektedir.

Bugün, Almanya'da yaşayan Türk topluluğu, iki millet arasında sağlam bir köprü oluşturan önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Türk toplumu, Almanya'da çeşitli yaşam alanlarında etkili bir şekilde varlık göstererek önemli katkılarda bulunmaktadır. Son dönemdeki dikkat çekici örneklerden biri, BioNTech şirketinin başarıyla öne çıkan kurucuları Uğur Şahin ve Özlem Türeci'dir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2021). Bu başarılı bilim insanları, aşı geliştirme alanındaki önemli çalışmalarıyla sadece Almanya'nın değil, tüm dünyanın salgınla mücadelesine önemli bir katkı sağlamışlardır. Bu bağlamda, Türk topluluğunun Almanya'daki varlığı, kültürel zenginlikleriyle birlikte bilim ve teknoloji gibi alanlarda da uluslararası arenada saygın bir konuma yükselmektedir.

Sonuç olarak TBMM Türk – Alman Dostluk Grubu, Türkiye ve Almanya arasındaki ilişkileri çeşitli boyutlarda güçlendirmeye odaklanan bir platform olarak etkili rol oynamaktadır. Dostluk Grubu, lobicilik faaliyetleri yürüterek politik süreçlerde Türk ve Alman çıkarlarını destekler ve iki ülke arasındaki diyalogu güçlendirir. Sosyal alanda, Dostluk Grubu, insanlar arasındaki bağları

kuvvetlendirmek ve toplumsal projelere destek sağlamak amacıyla çeşitli etkinliklere öncülük etmektedir. Eğitim alanında, Türk – Alman Dostluk Grubu, öğrenci değişim programları ve eğitim projeleri aracılığıyla iki ülkenin genç nesilleri arasında anlayış ve iş birliğini teşvik eder. Kültürel alışveriş ise sanat, edebiyat, müzik ve diğer kültürel faaliyetler aracılığıyla desteklenir, bu da entelektüel bir alışveriş ve kültürel zenginleşmeye katkıda bulunur. Ekonomik ilişkilerde, Türk – Alman Dostluk Grubu, ticaret ve yatırım alanında iş birliğini artırmak amacıyla çeşitli projelere öncülük eder. Ortak ekonomik çıkarları vurgulayarak, iş dünyası arasındaki bağları kuvvetlendirir ve ortak projelerin hayata geçirilmesine destek sağlar. Son olarak, Covid-19 pandemisi sürecinde, Türk – Alman Dostluk Grubu, sağlık alanında ortaklık ve dayanışmayı ön planda tutarak her iki ülkenin salgınla mücadelesine katkıda bulunur. Bu çabalar, Dostluk Grubu'nun sadece diplomatik ilişkileri değil, aynı zamanda insanların günlük yaşamlarını da etkileyen geniş bir yelpazedeki konularda önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Kamu diplomasisine gelince, Türk – Alman Dostluk Grubu, iki ülke arasındaki kamuoyunu etkilemeye yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunarak, toplumlar arasında olumlu bir algı oluşturmayı hedefler. Bu, insanlar arasında iletişimi artırır ve iki ülkenin halkları arasında güçlü ve sürdürülebilir bağlar kurulmasına katkıda bulunur. Kamu diplomasisi, Grubun faaliyetlerini geniş bir kitleye duyurarak, toplumların birbirini daha yakından tanımasına ve anlamasına yardımcı olur.

3.4. Almanya’da Faaliyet Gösteren Türk STK’lar

Almanya’da faaliyet gösteren Türk sivil toplum kuruluşları, Almanya’nın çeşitli şehirlerinde Türk kökenli bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak, haklarını savunmak ve topluma entegrasyon süreçlerine destek olmak amacıyla faaliyet gösteren önemli kuruluşlardır. Bu STK’lar kültürel, eğitimsel, sosyal yardım ve entegrasyon alanlarında çeşitli faaliyetler yürüterek Türk toplumunun Almanya’daki yaşamına katkıda bulunmaktadır. Almanya’da Türk kökenli nüfusun varlığı ve etkisi oldukça önemlidir. Türk göçmenler ve onların nesilleri, Alman toplumunun ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir. Bu bağlamda, Türk sivil toplum kuruluşları, Türk kökenli bireylerin Alman toplumuna entegrasyonunu desteklemek, kültürel bağlarını korumak ve Türk toplumunun ihtiyaçlarını karşılamak için kritik bir rol oynamaktadırlar. Bu sivil toplum kuruluşları genellikle çocukların eğitime destek olmak, iş bulma konusunda rehberlik sağlamak, dil kursları düzenlemek, kültürel etkinlikler düzenlemek ve sosyal hizmetler sunmak gibi çeşitli faaliyetler yürütmektedirler. Aynı zamanda, Türk kökenli bireylerin haklarını savunmak, ayrımcılığa karşı mücadele etmek ve toplumsal adaleti sağlamak için çeşitli adımlar atmaktadırlar. Ek olarak Almanya’daki Türk toplumunun güçlenmesine ve gelişmesine katkıda bulunarak, Almanya’nın çok kültürlü yapısına zenginlik katmaktadırlar.

Almanya’da Türklerin sivil toplumun faaliyetlerine karılması 50 yıllık bir geçmişe sahiptir. İşçi göçü ile Almanya’ya giden Türkler arasında dernekleşme ile başlayan bu süreç hızla yaygınlaştı. Özellikle İslam inancının anayasal olarak tanınmaması nedeniyle camiler, dernek statüsünde kurulmuştur. Tüzükler de standart hale getirilerek Almanya genelinde uygulanmıştır. 1973'te İslam Kültür Merkezleri, 1976'da Millî Görüş Teşkilatları, 1978'de Türk Federasyonu, 1984'te Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) ve 1987'de Avrupa Türk – İslam Birliği (ATİB) gibi kuruluşlar bu süreçte kurulmuştur (Şahingöz, 2018). Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) hakkında kısaca bahsedecek olursak Almanya’da yaşayan Müslümanlara ibadet edebilecekleri alanlar yaratmak için kurulmuştur. 896 derneği çatısı altında toplayan kuruluş kültürel ve sosyal alanlarda da çalışmalar yaparak sadece Türklere değil her millettten insana destek olmaktadır. Dini eğitim, hayır hizmetleri, kadın ve gençlere yönelik faaliyetler, dayanışma, cenaze, rehberlik, hac ve umre gibi hizmetler gerçekleştirmektedir (Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, 2024). Beyrut’ta meydana gelen patlamada gönüllü faaliyetler üstlenen DİTİB, bu süreçte Türkiye Diyanet Vakfı ile ortak çalışarak toplanan bağışların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması sağlamıştır (Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, 2021, s. 12). Bu tür ortak çalışmalar, devlet ve sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelerek kriz anlarında hızlı ve etkili çözümler üretebilmesinin bir örneğidir. DİTİB ve Türkiye Diyanet Vakfı’nın bu ortak çalışması hem toplumun dayanışma ruhunu güçlendirmekte hem de acil yardım faaliyetlerinin daha kapsamlı ve etkin bir şekilde yürütülmesine olanak sağlamaktadır. Bu tür ortaklıklar, toplumun ihtiyaç duyduğu destek ve yardımları daha hızlı bir şekilde sağlama yolunda önemli bir adımı temsil etmektedir.

Dini topluluklar dışında bir de Batı Avrupa’da 1960’lı yılların sonları ve 1970’li yılların başlarında kurulan ilk Türk örgütleri genellikle sağ-sol olaylarına odaklanan siyasi işçi örgütleriydi. O dönem Türkiye’de aynısı yaşanan bu sağ-sol çatışmaları anavatandan ithal edilerek Almanya’da da göçmen örgütleri aracılığıyla sürdürüldü. Batı Avrupa’da büyüyen Türk gruplar siyasi ve dini çeşitli hareketlerle güç mücadelesi içerisine girmişlerdir. (Vermeulen, 2006, s. 64). Bu durum, Türk toplumunun hem siyasi hem de dini alanda çeşitli akımların etkisi altında olduğunu ve toplum içindeki dinamik ilişkilerin karmaşıklığını ortaya koymaktadır.

Akabinde yine Türk toplumunun siyasi, ideolojik, kültürel meselelerinde yetkili mercii olabilmek adına pek çok Sivil Toplum Kuruluşu, hizmet etmek için kurulmuştur. Bunlardan biri olan, Almanya’daki Türk toplumunu temsil eden ve haklarını savunan Türkische Gemeinde in Deutschland (TGD – Almanya Türk Toplumu) 1995 yılında kurulmuştur ve eğitim, iş ve sosyal entegrasyon gibi alanlarda faaliyet gösterir ve projeler yürütür. Bu projeler arasında gençlik projeleri, kültürel etkinlikler, dil kursları, sosyal hizmetler ve entegrasyon projeleri bulunmaktadır. Ayrıca bu kuruluş, Almanya'daki Türk kökenli bireylerin eğitimle ilgili ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal entegrasyonlarını desteklemek amacıyla çeşitli içerikler sunmaktadır. Dil eğitimi programları, meslek

eğitimi ve kariyer geliştirme fırsatları, öğrenci destek programları bunlardan bazılarıdır. TGD, Almanya'daki Türk toplumunun eğitim ve öğrenimle ilgili fırsatları artırmak için çeşitli projeler yürütmekte ve eğitim politikalarının geliştirilmesi konusunda savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. Bu şekilde, Almanya'daki Türk kökenli bireylerin eğitim ve kariyer hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmak ve topluma daha etkin bir şekilde katılmalarını sağlamak amaçlanmaktadır (Türkische Gemeinde in Deutschland (TGD - Almanya Türk Toplumu), 2024).

Bir TÜSEV kuruluşu olan ve 1993 senesinde kurulan Türk – Alman Dayanışma ve Eğitim Vakfı (TADEV) ise Federal Almanya'da eğitim görmüş ve hala bu ülkeyle sıkı ilişkileri olan Türk meslek sahipleri, iş insanları ve akademisyenlerin oluşturduğu bir vakıftır. Amacı, bu kişilerin birikimlerini kullanarak Türkiye'nin teknolojik, sosyal ve ekonomik gelişimine katkıda bulunmak, Türkiye ile Almanya arasında iş birliği olanakları yaratmak ve Türkiye'nin uluslararası alanda tanıtımını artırmaktır (TADEV, 2024). 2022 yılında TADEV yönetim kurulu üyelerinin Federal Almanya Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosu Johannes Regenbrecht'in düzenlediği davete katılmaları ve kuruluş hakkında Başkonsolosa bilgi vermeleri, faaliyet ve projelerinden bahsetmeleri (TADEV, 2024) bizlere devlet ile sivil toplum kuruluşları arasındaki ortaklaşa çalışma potansiyelini vurgulamaktadır. Türkiye – Almanya ilişkilerinde STK'ların rolüne dikkat çekilmesi, bu gibi toplantı ve davetlerde devlet – STK ilişkilerinin güçlendirilmesi iki ülke arasında ortak projelerin gerçekleştirilmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Berlin Çalışma, Sosyal İşler, Eşitlik, Entegrasyon, Çeşitlilik ve Ayrımcılıkla Mücadele Senatosu tarafından finanse edilen Berlin Türkiye Kadınlar Birliği, 8 Mart 1975'ten beri faaliyet göstermektedir ve bu süreçte benimsediği prensipler; birlik ve dayanışmanın güçlendirici bir etkiye sahip olduğuna inanç, her bireyin öğrenme hakkına sahip olması, yaşadıkları ülkeye uyum sağlamak için dil öğrenmenin önemi ve sosyal ile kişisel hakların korunması gerektiğine dikkat çekilmesidir (Türkischer Frauenverein Berlin e. V., 2024). Devletin bu tür finansal destek sağlaması, sivil toplum kuruluşlarının toplumdaki ihtiyaçlara cevap verebilme kapasitesini arttırırken aynı zamanda devletin politika ve hedeflerine de hizmet eder. Bu ilişkinin dengede sağlanması çok önemlidir. Devletin STK'ları karar verme süreçlerinde ilgi alanları doğrultusunda sürece dahil etmesi olumlu gelişmelere katkı sağlarken bu tür finansal desteği içeren durumlarda devletin sivil toplum kuruluşları üzerinde kontrol ve etki kurmasına sebebiyet verebilir. Aynı zamanda STK'lar da devletin politikalarını eleştirebilmeli ve bağımsız bir şekilde faaliyet gösterebilmelidir. Bu denge, demokratik bir toplumun işleyişı için hayati öneme sahiptir.

İki ülke arasında ekonomik ilişkileri düzenlemek için 2003 senesinde Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ile Alman Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği (DIHK) ortaklığında kurulan Türk – Alman Ticaret ve Sanayi Odası (TD-IHK), Türkiye ve Almanya arasındaki ticari ilişkilerde

şirketler, resmî kurumlar ve sivil toplum örgütleri için bir aracı rolü üstlenmektedir. Bu kuruluş, iki ülke arasındaki ticari faaliyetlerde iletişimi kolaylaştırarak, ticaretin gelişimine katkı sağlamaktadır. TD-IHK'nın varlığı, Türkiye ve Almanya arasında ticaretin artmasını teşvik ederek ekonomik ilişkilerin güçlenmesine yardımcı olmaktadır (Türk-Alman Ticaret ve Sanayi Odası, 2024). Özellikle ticaretin kolaylaşması, yatırımların teşviki ve ticari engellerin aşılması gibi konularda devletlerle iş birliği yapması, sivil toplum kuruluşlarının sürece dahil edilmesi ise toplum ve iş dünyası arasında diyalogun teşvik edilmesi uygun politika önerilerinin geliştirilmesine de ortam hazırlamaktadır. Ancak bu arabuluculuk rolü devlet ve STK arasında denge sağlanması ve tüm tarafların çıkarlarının korunması açısından TD-IHK'ya önemli bir sorumluluk yüklemektedir. Bu rolün etkili şekilde yerine getirilebilmesi için dengeli, şeffaf ve hesap verilebilir durumda olunması önem arz etmektedir.

2021 senesi TD-IHK üyelerinin katılımıyla Berlin'de gerçekleştirilen ve pandemi döneminde yaşanan sorunlar ve iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin ele alındığı toplantıya TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı olarak katılan Akif Çağatay Kılıç Almanya'da 2021 Eylül ayında gerçekleşecek seçimler sonrası oluşacak yeni siyasi iktidar ile iki ülke dostluğunun pekişeceğini dile getirmiştir (TD-IHK, 2024). Dışişleri Komisyonu Başkanı'nın bir Sivil Toplum Kuruluşu toplantısına katılması, devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkilerin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu durum, devletin, sivil toplumun düşüncelerini ve endişelerini dinlemeye ve onlarla etkileşimde bulunmaya önem verdiğini gösterebilir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşlarının politika oluşturma süreçlerine katılımını teşvik etmek ve toplumun farklı kesimlerinin seslerini duyurmak için devletin açık bir yaklaşım sergilediğini düşündürtebilir. Dolayısıyla, Dışişleri Komisyonu Başkanı'nın STK toplantısına katılması, devlet ve sivil toplum arasındaki ortak çalışma ve diyalogun önemini vurgulayan olumlu bir işarettir.

2004 senesinde Union of European Turkish Democrats (UETD) adıyla Köln'de kurulan topluluk tüm 2018 senesinde, dünyadan gelen taleplere karşılık verebilmek için adını Union of International Democrats (UID) olarak değiştirmiştir. Temel amacı insanların etnik kimlikleri sebebiyle uğradıkları ayrımcılığı ortadan kaldırmak olan kuruluş, Almanya'da camilere yapılan saldırıların önüne geçmek, entegrasyonun sağlanması, İslamın resmi din olarak tanınması, çifte vatandaşlık hakkı, çift dilli eğitim, yerel seçimlerde oy kullanma, devlet kurumu ve bürokrasi de çokkültürlülük gibi konuların gerçekleştirilmesi için faaliyet göstermektedir (UID, 2024). 2020 senesinde Hannover'de ırkçılığa karşı tepki amacıyla düzenlenen basın toplantısına Avrupa Türk Demokratlar Birliği (UID)'de katılım göstermiştir. Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) Eyalet Birliği Başkanı Ali İhsan Ünlü'nün konuşma yaptığı bu basın açıklamasında Almanya'daki Türk Sicil Toplum Kuruluşları bir araya gelerek Aşağı Saksonya Eyaleti'nde meydana gelen ve giderek artan ırkçı saldırılara tepki gösterildi. Sadece UID değil basın toplantısında okunan ortak bildiriye Atatürkçü Düşünce Derneği,

Türk Veli Dernekleri Federasyonu (FöTEV Nds), Aşağı Saksonya Türk Toplumu (TGN) gibi kuruluşlar da destek vermiştir (Perspektif, 2020). Görüldüğü üzere sadece devlet ve sivil toplum kuruluşları değil Almanya'daki Türk toplumu ve onların çeşitli konulardaki faaliyetleri ile ilgili birbirleriyle ilişkili olan çeşitli kuruluşların bir araya gelerek ortak amaçlar doğrultusunda hareket ettikleri görülüyor. Bu kuruluşlar ortak noktalarda birleşerek toplumsal sorunlara karşı birlikte mücadele etmektedirler.

3.5. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Alman STK’lar

Daha önceden bahsettiğimiz gibi Türkiye ve Almanya arasındaki ilişkiler, tarih boyunca kültürel, ekonomik ve sosyal alanlarda derinlemesine bir etkileşim sergilemiştir. Bu ilişkiler, sadece devletler arası diplomatik temaslarla sınırlı kalmamış, bununla beraber sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla da kuvvetlendirilmiştir. Almanya’da temellenen ve Türkiye’de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları bu anlamda önemli roller oynamaktadırlar. Türk sivil toplumunun Almanya’daki varlığı ne kadar önemli ise Alman sivil toplumunun da Türkiye’deki varlığı, geniş yelpazede faaliyet gösteren ve farklı alanlarda projeler yürütmeleri açısından önemlidir. Eğitim, sağlık, kültür, çevre gibi pek çok alanda faaliyet gösteren bu STK’lar Türk – Alman ilişkilerinin daha da derinleşmesine katkı sağlamaktadır.²

Türkiye’de 5253 sayılı dernekler kanununa göre faaliyet göstermesine izin verilen 17 Almanya merkezli Sivil Toplum Kuruluşu bulunmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2024). Bunlardan biri ekonomi, politika ve akademi gibi konularda projelerini yürütmek için Türkiye’deki ilk ofisini 1991 senesinde Ankara’da açan siyasi bir vakıf olan Fredrich Naumann Vakfı’dır. 2002 senesinde de faaliyetlerini yoğunlaştırarak İstanbul’da da ofisini açmıştır. Türkiye’nin jeopolitik konumu nedeniyle Almanya için önemli bir iş ortağı olması ve Almanya’nın Türkiye’ye liberal fikirleri aşlamak istemesi sebebiyle kurulmuştur. Türkiye’de liberal değerleri güçlendirmek için, liberal görüşlere sahip vatandaşlar ve kuruluşlara destek sunulmaktadır (Fredrich Naumann Foundation , 2024). Yabancı merkezli bir siyasi vakfın Türkiye gibi başka bir ülkede bu tür faaliyetlerde bulunmasının bazı eleştirilere yol açabileceği önemlidir. Öncelikle, bu tür vakıfların çalışmalarının o ülkenin sosyal, kültürel ve siyasi gerçeklikleriyle ne kadar uyumlu olduğu sorusu gündeme gelebilir. Ayrıca, vakfın faaliyetlerinin ne tür bir etki yarattığı ve bu etkinin ülke içindeki

² Örneğin Türkiye’de 12 Eylül darbesinden sonra bu yıllarda gerçekleştirilen ilk eylem Almanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Almanya’dan gelen bir grup eylemci darbe sürecinde gerçekleştirilen politikaları protesto etmek için kendilerini Ankara Kızılay’da birbirlerine zincirlemiş, fakat bu eylemleri pek dikkat çekmemiştir (Tanıl, 1989, s. 20).

siyasi ve toplumsal dengeye nasıl bir katkı veya etki sağladığı da dikkatlice takip edilmelidir. Yabancı merkezli siyasi vakıflar bulundukları ülkenin iç işlerine müdahale etme girişiminde bulunabilirler.

Öyle ki Fredrich Naumann Vakfı'nın medya aracılığıyla kamusal sorunlara dahil olması ve siyasi danışmanlık (Friedrich Naumann Vakfı (FNF), 2024)misyonunu da üstlenmesi bu riski de beraberinde taşımaktadır. Bu vakıfların faaliyetleri yerel demokratik süreçlere müdahale olarak algılanabilir ve bazı kesimler tarafından ulusal egemenlik haklarına tehdit olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle yabancı merkezli siyasi vakıfların çalışmalarının denetlenmesi ve topluma karşı şeffaflığının sağlanması önemlidir. Ancak her eleştirinin bir de karşı görüşü olduğunu unutmamak gerekir. Bazı kesimler ise bu tür vakıfların varlığını demokratik değerleri güçlendirmede önemli rol oynadığını ve uluslararası camiada ortak çalışmaları teşvik ettiğini savunabilir.

Türkiye'de 5253 sayılı dernekler kanununa göre faaliyet göstermesine izin verilen bir diğer yabancı STK'lardan olan German Sparkassenstiftung, mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve ev sahibi toplumla uyumun sağlanması için yapılan çabalara ek olarak, Türkiye'deki mülteci sorununun çözümüne yönelik farklı bir yaklaşımla gündeme gelmiştir. Bilindiği üzere İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana mülteci sayısı rekor seviyelere ulaşmıştır. Türkiye, Suriye'deki iç savaşın etkisiyle 4 milyondan fazla mülteciyi kabul ederek, en fazla mülteci barındıran ülke olmuştur. Bu durum, mültecilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve ev sahibi toplumla uyumun sağlanması için yeni çözümleri gündeme getirmiştir. Bu amaçla German Sparkassenstiftung tarafından “Türkiye'deki Mülteciler ve Ev Sahibi Toplulukların Finansal Katılımı” projesi başlatılmıştır. Kuruluşun Türkiye'de uygulamaya aldığı faaliyetler ile hedef kitlenin finansmanının sağlanması, finansal okuryazarlıklarının ve girişimcilik yeteneklerinin artırılması hedeflenmektedir (German Sparkassenstiftung, 2024). Bu durum daha önceki kısımlarda değerlendirdiğimiz iki ülke arasında göçmenlik ve entegrasyon konularında karşılaşılan sorunlarda bilgi ve deneyimlerinin paylaşılması açısından önemli bir projedir. German Sparkassenstiftung, tarafından belirlenen bu hedef hem Almanya'nın kendi bünyesinde barındırdığı Türk nüfusun entegrasyonu ile ilgili deneyimlerini paylaşması hem de Suriyeli mültecilerin Türk toplumu ile entegrasyonunun sağlanarak Avrupa'ya geçişlerinin engellenmesi açısından Batı Avrupa için kazan kazan durumu olarak değerlendirilebilir. Türkiye'deki mülteci krizine yönelik geliştirilen projeler, mültecilerin yaşamlarını iyileştirmek ve topluma uyum sağlamalarına yardımcı olmak adına önemli bir rol oynamaktadır. 2019 senesinde hazırlığına başlanan ve Almanya Federal Ekonomi İş Birliği ve Kalkınma Bakanlığı tarafından finanse edilen “Türkiye'deki Mülteciler ve Ev Sahibi Toplulukların Finansal Katılımı” projesinin ilk fazı 2021 senesinde German Sparkassenstiftung tarafından yürütülmüştür. Bu proje kapsamında German Sparkassenstiftung pek çok kamu kurumu ve Sivil Toplum Kuruluşu ile çalışmalarını yürütmüştür. Bunlar arasında Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkiye'de mikro girişimcilere finansal destek sağlayan

Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP) bulunmaktadır (German Sparkassenstiftung, 2024). Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ve German Sparkassenstiftung'un "Türkiye'deki Mülteciler ve Ev Sahibi Toplulukların Finansal Katılımı" projesinde birlikte çalışması, mültecilerin finansal entegrasyonunu ve ev sahibi toplumlarla uyumunu teşvik etme açısından olumlu bir adımdır. Bu iş birliği, mültecilerin finansal okuryazarlıklarını arttırarak ekonomik olarak daha güçlü hale gelmelerine ve topluma daha iyi entegre olmalarınaa yardımcı olabilir. Ayrıca, projenin Milli Eğitim Bakanlığı'nın uzmanlığından ve German Sparkassenstiftung'un uluslararası deneyiminden yararlanarak, daha etkili ve sürdürülebilir çözümler geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Bu iş birliği, mültecilerin ve ev sahibi toplumların ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verilesine ve toplumsal uyumun güçlendirilmesine yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Almanya merkezli Malteser International'a göre Türkiye dünyada en fazla mülteci nüfusu bünyesinde barındıran ülke konumundadır. 3,6 milyonu Suriyelilerden oluşan 4 milyon mülteci nüfusa en sahipliği yapmaktadır (Malteser International, 2024). İnsani yardım, sağlık hizmetleri ve sosyal destek sağlamayı amaç edinen Malteser International uzun vadeli gelişim projelerini destekleyen, uluslararası alanda faaliyet gösteren bir yardım kuruluşudur. Gıda güvenliği, su, acil yardım, eğitim ve refah alanında çalışmalar gerçekleştirmektedir. 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de yaşanan yıkıcı deprem sonrasında Malteser International bölgedeki yerel kuruluşlar vasıtasıyla temel ihtiyaçların karşılanmasında destek olmuş, battaniye, çadır gibi gereçleri dağıtarak, depremden etkilenen küçük girişimcilerin de destekleyeceklerini ifade etmişlerdir (Schellhammer, 2024).

Türk – Alman ortaklığında Türkiye'de bilim adına faaliyet gösteren, Türkoloji ve bölge araştırmaları yapan Orient-Institut İstanbul (OII), Max Weber Vakfı'na bağlıdır ve Alman Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı tarafından fonlanmaktadır. Bilim alanında araştırmalar yapan bir diğer Alman kuruluşu ise Alman Arkeoloji Enstitüsü (DAI)'dür. Enstitü, Anadolu ve çevresinin arkeolojik ve kültür çalışmalarını yapmayı kendisine hedef belirlemiştir. Projelerle desteklenen bu çalışmalar özellikle Göbeklitepe, Boğazköy-Hattuşa gibi UNESCO Dünya mirasın alanlarına odaklanmaktadır (Almanya Federal Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu Basın ve Halkla İlişkiler Dairesi, 2020, s. 40,41). Türkiye'deki bu bilim kuruluşlarının devlet ile olan ortak çalışmaları hem bilimsel araştırmaların yürütülmesinde hem de kültürel mirasın korunmasında önemli rol oynamaktadır. Örneğin, Almanya Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı tarafından finanse edilen kuruluşlar, Türk – Alman iş birliği çerçevesinde bilim alanında faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlar Türkiye'nin arkeolojik ve kültürel zenginliklerini araştırarak bilimsel çalışmalar gerçekleştirmekte ve bu çalışmaları devletle ortaklaşa sürdürmektedirler. Ayrıca, UNESCO Dünya mirası alanlarına odaklanan projelerde devlet kurumları ile paydaşlık yaparak kültürel mirasın korunması ve aktarılmasına katkı

sağlamaktadırlar. Bu ortak çalışmalar hem bilimsel bilgi üretimine hem de uluslararası ilişkilerin güçlenmesine önemli katkı sağlamaktadır.

Türkiye’de faaliyet gösteren bir diğer kuruluş ise Hürriyetçi Türk – Alman Dostluk Cemiyeti - Freiheitlich Türkisch-Deutscher Freundschaftsverein (Hür Türk)’dir. 1989 senesinde kurulan Hür-Türk Alanya’da Almanca konuşan pek çok insana ulaşmaya, Türk – Alman dostluğunu pekiştirmeye çalışan bir kuruluştur. Genel bir yardım kuruluşu olmasından ziyade kendi üyeleri arasında oturma izni, ehliyet, sigorta düzenlenmesi, sağlık ve hukuki konular da kendileri gibi Alanya’da yaşayan Almanları ilgilendiren meseleler üzerine toplantılar gerçekleştirmektedirler. Derneğin misyonu, bireylere rehberlik etmek ve onlara ikinci vatanlarında günlük yaşamlarını düzenlemeleri için destek olmaktadır. Bu destek, Almanlar, Türkler ve Alman-Türkler arasında tanışma fırsatı sağlamak, sosyal etkileşimde bulunmak, Türkiye’nin keşfedilmesine katkıda bulunmak ve çeşitli sorunlarda danışmanlık hizmeti sunmak şeklinde ortaya çıkmaktadır (Hür-Türk, 2024). Hür-Türk’ün faaliyetlerine baktığımızda doğrudan devletle olan işleri veya devletin bu derneğe sağladığı bir destek olduğunu iddia etmek zor gözükmemektedir. Ancak faaliyet ve misyonlarına bakarak iki ülke arasında ilişkileri güçlendirmeye yönelik etkinlikleri olduğu söylenebilir. Bu tür bir odak, sivil toplum kuruluşlarının genellikle diplomatik ilişkileri destekleyen ve kültürel anlayışı arttıran bir rol üstlendiğini yansıtır.

Yine Alanya’da faaliyet gösteren ve Almanca konuşan 160 yıllık Evangelische Kirche Alanya (Protestan Kilisesi) 1843 senesinde Almanya’dan İstanbul’a gelen tüccarlar tarafından sosyal hizmetler için kurulmuştur. Hem İstanbul’a yeni gelenlere yol göstermek hem de burada hastalanan üyelerine sağlık hizmeti vermeyi amaçlayan dernek zaman içerisinde evrilerek bugünkü Alman Hastanesi halini almıştır. Ayrıca bugünkü Alman Lisesi’de 1850 senesinde bu dernek tarafından açılan okulun devamı niteliğindedir. Gönüllülük prensibi ile mülteciler ve sosyal hizmetler alanında projeler yürüten Evanjelist Cemaati Türkiye’de yaşayan Hristiyan azınlığın sosyal hayata aktif katılımlarını teşvik etmektedir. Ayrıca Evanjelist Cemaati potansiyel göçmenler için Türkiye’deki emlak piyasası hakkında bilgi vererek, emlak danışmanlığı yapar, buradaki yaşam ile alakalı önemli detayları aktarır. Hukuki destek de önemli bileşenlerinden birisidir. Türkiye’de yaşam kurmak için gerekli olan belgeler ve süreç hakkında da bilgilendirme yapar, hukuki anlamda güvende olmaları için yönlendirirler (Evangelische Kirche Alanya (Protestan Kilisesi), 2024). Evanjelist Cemaati faaliyetlerini incelediğimizde Türkiye ile doğrudan ortak bir çalışmalarından söz edemeyiz. Almanya’dan Türkiye’ye göç eden bireylere hizmet etmeyi amaç edinen Evanjelist Cemaati Türkiye ile sadece yaşam koşulları, konut piyasası ve hukuki prosedürler gibi dolaylı bir temas içerisinde.

Ancak Evangelische Kirche Alanya (Protestan Kilisesi) Alman Konsoloslğunun görev alanında bulunan Türk – Alman kuruluşlarından birisidir. Evanjelist Cemaati gibi Alman Konsoloslğu görev alanında bulunan bir diğer kuruluş ise St. Nikolaus Kirche (Katolik Kilise Derneği)’dir. 2004

senesinde Antalya’da bulunan Almanlara hizmet etmek için kurulan Kilise’nin öncelikli hizmeti tüm kiliseleri Hristiyan birliğine teşvik etmektir (St. Nikolaus Kirche (Katolik Kilise Derneği), 2024).

Bu noktada dikkati çekmek istediğim bir nokta ise Almanların bu tür faaliyetler içerisinde Alanya ilçemizde girmiş olmasının sebepleridir. Bu soruya cevap verebilmek için TÜBİTAK’ın desteklediği “Yabancı Emekli Göçünün Sosyal ve Ekonomik Etkileri: Antalya ve Çevre Projesi” ve “Türk – Alman ilişkileri ve Kültür Projesi” bizlere kaynak olacaktır. Alanya’da yaşayan Almanlar’ın bu tercihlerinin nedeni konusunda araştırma yapmayı hedefleyen projelerle birlikte soruya cevap aramak için Türk – Alman Dostluk Federasyonu üyeleri ile iletişim kurulmuştur. Genellikle emekli insanlardan oluşan bu grubun Alanya’yı tercih etmesinde iklim koşullarından, havanın yaz aylarında çok sıcak olması ana etken olarak görülmektedir. Emeklilik sonrası bir dinlenme durağı olarak tercih ettikleri bu ilçede hiçbir ekonomik ve politik kaygı içerisinde olmadıklarını da dile getirmişlerdir (Dayıoğlu, 2012, s. 36,38,40). Yapılan bu projelere göz atıldığında Alanya bölgesinde kurulan Alman kuruluşlarının Türkiye ile entegre çalışma, politik hayatı etkileme veya Almanların entegrasyonu ile ilgili bir çalışma ve kaygıları bulunmamaktadır. Bu alandaki varlıkları çoğunlukla emeklilik sonrası gündelik hayatlarını sıcak iklim koşullarında, Alman çevreleri ile Alman gibi yaşayarak devam ettirme gayretidir.

Ancak bu gibi kendine münhasır istisna kuruluşlar olsa da Türkiye ve Almanya arasında ilişkiler, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla derinleşmiş ve çeşitli alanlarda etkili paydaşlığa yol açmıştır. Bu STK’lar eğitimden sağlığa, kültürden sosyal meselelere kadar iki ülke arası ilişkileri güçlendirmekte ve insanların yaşam standartlarını arttırmaya çalışmaktadır. Almanya merkezli kuruluşlar, Türkiye’deki mülteci sorununa finansal katılım sağlamak ve liberal değerleri güçlendirmek gibi amaçlar doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Bununla birlikte, Türk – Alman dostluk cemiyetleri ve kiliseler gibi yerel sivil toplum kuruluşları, Türkiye’de yaşayan Almanlar ve Türkler arasında sosyal etkileşimi arttırmak ve pratik yardımlar sunmak için çaba göstermektedir. Görüldüğü üzere, bu kuruluşların Türkiye ile doğrudan ortak çalışmaları olduğu söyleyemiyoruz. Sonuç olarak, Türkiye ve Almanya arasındaki sivil toplum kuruluşları, iki ülke arasındaki temasların artırılması ve toplumların birbirine daha da yaklaşmasına önemli katkılarda bulunmaktadır.

SONUÇ

TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grupları, parlamenterler arasında karşılıklı anlayışı geliştirme, iş birliği ve görüş alışverişini sağlamak için oluşturulan mekanizmalar olduğunu belirtmiştik. Sivil toplum, bu gruplar aracılığıyla parlamentolarla daha etkin bir temasta bulunma fırsatı bulabilir. İlgili gruplar farklı ülkelerden milletvekillerini bir araya getirerek sivil toplum görüşlerini ve önerilerini duyma fırsatı sunar. Sivil toplum ve devlet arasındaki ilişki, demokratik süreçlerin ve toplumun sağlığı açısından hayati bir öneme sahiptir. Sivil toplum, devletin yanı sıra, bireylerin siyasi kararlar üzerinde doğrudan etkide bulunma fırsatlarını artırarak demokratik süreçte katılımı artırır. Sivil toplum kuruluşlarının, devletin politikalarını etkilemek ve toplumsal sorunlarla mücadele etmek için aktif olarak çalışması, toplumda daha fazla adalet ve eşitlik sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Ancak, sivil toplumun güçlenmesi ve etkili bir şekilde çalışabilmesi için devletin desteğinin önemi büyüktür. İyi işleyen bir sivil toplum, toplumun çeşitli kesimlerinin ihtiyaçlarını temsil eder ve demokratik süreçlere katılımı artırır. Demokratik bir toplumun vazgeçilmez unsurlarından biri olan bu kuruluşlar, devletin politikalarını eleştirel bir şekilde takip ederek demokratik süreci denetler ve toplumun sesini duyurur.

Dostluk grupları aracılığıyla STK'lar devlet ile ortaklık yapabilme fırsatı bularak sosyal hizmetler, sağlık, eğitim ve çevre gibi alanlarda ortak projeler geliştirirler. Bu alanlarda gerçekleştirilen projeler dostluk grupları vasıtasıyla devlet yetkilileriyle doğrudan iletişim kurarak çeşitli konularda lobi faaliyetleri yürütürler. Ancak yapılan bu çalışma sonucunda iki grup arasında yoğun bir ortaklıktan söz edemeyerek ilişkinin yüzeysel kaldığını iddia edebiliriz. Bahsi geçen kaynak taramalarında STK'ların dostluk grubu faaliyetlerine pek fazla katılabildikleri söylenemez.

Sivil toplum kuruluşları ve parlamentolar arası dostluk grupları arasındaki ilişkinin arttırılacağı bir ortamda, kamu diplomasisinde uluslararası iş birliği ve diyalogun geliştirilmesine katkı sağlanacaktır. STK'lar, gruplar aracılığıyla ülkeler arasında daha etkin bir temasta bulunma fırsatı yakalayarak görüşlerini duyurabilir. Aynı şekilde, gruplar da sivil toplum kuruluşlarının uluslararası platformlarda temsil edilmesine yardımcı olabilir ve kamu diplomasisinin daha etkili bir şekilde yürütülmesine katkıda bulunabilirler. Bu sayede, STK'ların ve dostluk gruplarının iş birliği, uluslararası ilişkilerde daha kapsayıcı ve etkili bir diyalog ortamının oluşturulmasına yardımcı olur.

Bu bağlamda iki ülkenin parlamentoları arasında da dostluk grupları oluşturabilmek çok önemlidir. Bunun için, aralarındaki ilişkilerin ortak çıkar ve anlayışa dayanması gereklidir. Ancak, ikinci bölümde bahsettiğimiz gibi kültürel, tarihi ve politik anlamda uzlaşmazlık içinde olan ülkeler arasında böyle bir yapı kurmak mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, dostluk gruplarının oluşturulması

sürecinde esneklik ve uzlaşma önemlidir. İki ülkenin parlamentoları arasında olumlu bir diyalogun ve iş birliğinin geliştirilmesi, ilgili yapının kurulmasını teşvik etmektedir. Dostluk grubunun amacını yerine getirebilmesi için hedeflenen ülke ile tarihsel olarak iyi niyetli ilişkiler içerisinde bulunulması ve de içerisinde bulunacak farklı parti milletvekillerinin de birbirlerine karşı aynı iyi niyet içerisinde çalışması büyük önem arz etmektedir. Türkiye – Almanya özelinde baktığımızda dostluk grubunun sivil toplum kuruluşları ile gerek toplantıların STK’lar ile beraber veya onların ortamlarında gerçekleştirilmesi demokrasiye katkılarında artı değer olarak değerlendirilebilmektedir.

Bu tür olumlu örnekler, Türkiye’nin farklı ülkelerdeki etkinliğini arttırmak için grupların üstlendiği önemli rolleri daha da belirgin hale getirmektedir. Türkiye'nin dostluk grupları, farklı ülke ve bölgelerde sivil topluma katkı sağlamak amacıyla eğitim, kültür, siyaset ve ekonomi gibi çeşitli alanlarda faaliyet gösterir. Yunus Emre Vakfı gibi vakıflar aracılığıyla diasporaları ve farklı ülke vatandaşları ile temaslarını sürdürerek diğer ülkelerde lobicilik faaliyetlerini yürüterek çeşitli ülkeler Türk dili ve kültürü öğretilmektedir.

Görüldüğü üzere bu gruplar, sadece siyasi ilişkileri değil, eğitim, kültürel ve sosyal alanlardaki iş birliğini teşvik ederek Türkiye'nin uluslararası alandaki etkisini arttırmaktadır. Bu etkileşimler, insanlar arasında hoşgörü ve anlayışın gelişmesine katkı sağlar ve farklı kültürler arasında köprüler kurar. Diplomatik ilişkilerin güçlendirilmesine ve ticaretin artırılmasına katkıda bulunur. Ticaretin kolaylaştırılması, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve ortak ekonomik projelerin geliştirilmesi gibi konularda çalışmalar yapar. Özellikle, özel sektörün aktif katılımıyla gerçekleştirilen ziyaretler, ticaret potansiyelini artırır ve iş birliği fırsatlarını değerlendirir.

Bu grupların çalışmaları çeşitli avantajlara sahip olsa da belli bir kesimi temsil etme eğilimi, şeffaflık eksikliği ve politik ayrışmaların bir aracı haline gelme riski ön plana çıkmaktadır. Çıkar çatışmaları ve iletişim eksiklikleri gibi zorluklarla karşılaşılabilir. Ancak tarafsızlık sorunu, demokratik temsil eksikliği ve politik manipülasyon gibi zayıflıklarla mücadele etmelidir. Etkili yönetildiklerinde ülkeler arasında uzun vadeli iş birliklerinin temelini oluşturabilirler. Dengeli, şeffaf ve demokratik bir yapıya sahip olmaları olumlu etkiler sağlayabilir ve bu etkiler, küresel paydaşlığın güçlendirilmesi ve barışın teşvik edilmesi gibi önemli hedeflere katkıda bulunabilir.

Üçüncü bölümde ele aldığımız üzere Türk – Alman ilişkileri özelinde dostluk grubu Türk işçilerinin varlığı ile Almanya'nın dış politikasında ve kamu diplomasisinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu gibi topluluklar, Türk işçilerinin ve diasporanın temsilini sağlamak ve iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmek için faaliyet göstermiştir. Dernekler ve Almanya merkezli Türk STK’lar Almanya’daki Türk diasporasının rahatı ve hakları için çalışmalarda bulunmuştur. İlgili gruplar ve kuruluşlar, Türk – Alman ilişkilerini şekillendirmekte ve

Türk işçilerinin çıkarlarını savunmaktadır. Dolayısıyla, Türk işçi göçü, sadece ekonomik bir olgu olmanın ötesine geçerek, dostluk grubu ve Türk STK'ların çalışmaları ile lobicilik, diaspora, kamu diplomasisi gibi faktörlerle karmaşık bir ilişki ağı oluşturmuştur.

Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu ve Türk STK'lar, iki ülke arasındaki siyasi diyalogu ve iş birliğini güçlendirmeyi amaçlayan platformlar olarak hizmet vermektedir. Parlamentolar arası dostluk grupları, ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli bir köprü işlevi görür ve Türk işçi göçü gibi konuların çözümünde ortak bir zemin oluşturur. Almanya'da Türk STK'ların bulundurulması bizce küresel ilişkilerin gelişimi ve uluslararası iş birliğinin sağlanması açısından önemli bir adımdır. Bu tür STK'lar, ülkeler arasında diyalog, anlayış ve ortaklık sağlayarak farklı kültürleri bir araya getirir ve ortak çıkarlar etrafında birleştirir. Örneğin İslam Kültür Merkezleri, Millî Görüş Teşkilatları, Türk Federasyonu, Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, Avrupa Türk – İslam Birliği, Türkische Gemeinde in Deutschland, Türk – Alman Dayanışma ve Eğitim Vakfı, Alman Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği gibi kuruluşlar daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi Türk ve İslam kökenli insanların Almanya'daki yaşamlarını desteklemek, Türk ve İslam kültürünü korumak, toplumsal entegrasyonu sağlamak ve Türk – Alman ilişkilerini güçlendirmek için çalışırlar. Bu amaçla eğitim, kültürel etkinlikler, sosyal hizmetler, ekonomik ve dini hizmetler gibi faaliyetler gösterirler.

Zaten iki ülke arasında önemli anlaşmalar imzalanması ve liderlerin karşılıklı ziyaretleri, Türkiye – Almanya ilişkilerinin olumlu bir atmosferde geliştiğini göstermektedir. Özellikle Türkiye'ye yapılan Alman yatırımlarının artması, ticaret ortaklığının ivme kazanması, Alman turistlerin Türkiye'yi tercih etmelerindeki artış ülkemizin turistik cazibesinin sürdüğünü işaret eder ve iki ülke arasındaki ilişkileri kuvvetlendirir. Üçüncü bölümde değindiğimiz gibi Türkiye'nin güneyinde faaliyet gösteren Alman merkezli STK'ların bir varlığı da bu turistik cazibeye bağlıdır. Almanların emekli olduktan sonra yaşam koşulları ve iklimin uygun olması sebebi tercih ettikleri Alanya'da haklarını korumak ve ihtiyaçlarını karşılamak için Evangelische Kirche Alanya, Hür Türk gibi kuruluşlar kurmuşlardır. Ancak bu gibi kendine münhasır istisna kuruluşlar olsa da Türkiye ve Almanya arasında ilişkiler, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla derinleşmiş ve çeşitli alanlarda etkili paydaşlığa yol açmıştır. Türkiye'de faaliyet gösteren German Sparkassenstiftung tarafından T.C. Millî Eğitim Bakanlığı ortaklığı ile mültecilerin finansal entegrasyonu için yürütülen Türkiye Grameen Mikrofinans Programı gibi projelere diğer ülkeler tarafından destek verilmesi, ülkeler arası ilişkileri güçlendirdiği gibi devlet-STK ilişkilerini de güçlendirir. Hem Türk – Alman parlamentolar arası dostluk grubunun hem Türkiye'de faaliyet gösteren Alman STK'ların hem de Almanya'da faaliyet gösteren Türk STK'ların düzenlediği etkinlikler ve ziyaretler, kültürel alışverişi teşvik ederek toplumlar arasında köprüler kurmaktadır. Bu durum, gelecekteki ortak projelerin başarılı bir şekilde yürütülmesi ve Türkiye – Almanya ilişkilerinin daha da güçlenmesi için önemli bir zemin oluşturmaktadır.

Örneğin Türk – Alman Parlamentolar Arası Dostluk Grubu ve STK’lar Türkiye ve Almanya arasında bu uğurda sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirir. Bu projeler özellikle dezavantajlı gruplara ve mültecilere odaklanmaktadır. Bu çabalar, Türk – Alman ilişkilerinin insan odaklı bir boyutta geliştiğini gösterir. Ayrıca Türk – Alman Üniversitesi'nin (TAÜ) kurulması ve resmi açılışı, Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkilerin eğitim ve bilim gibi alanlarda da güçlü olduğunu göstermektedir. Bu durum, iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın sadece bugün için değil, gelecekte de sürdürülebilir olduğunu işaret eder. Bu bulgular, dostluk gruplarının sivil toplumla etkileşimi ve kamu diplomasisine katkılarını ortaya koymaktadır. Özellikle, farklı alanlarda gerçekleştirilen etkinliklerin ve çalışmaların Türkiye ve Almanya arasındaki ilişkilerin derinleşmesine ve güçlenmesine katkı sağladığı görülmektedir. Ancak, bu grupların karşılaştığı zorluklar ve olumsuzluklar da göz ardı edilmemelidir.

Sonuç olarak, bu çalışma, sivil toplumun parlamentolar arası dostluk gruplarının faaliyetlerine katılımının ve sivil toplum kuruluşları ile bu grupların ortak çalışmalarının sürecin etkili bir şekilde yürütülmesi için önemini ve grupların kamu diplomasisi ve sivil topluma katkılarını vurgulamaktadır. Gelecekteki araştırmalar, bu grupların etkinliğini artırmak ve sivil toplumun uluslararası ilişkilerdeki rolünü daha da güçlendirmek için stratejiler geliştirmeye ve bununla birlikte dostluk gruplarının etkili işleyişinin sadece siyasi partilerin ve devletin desteğiyle sınırlı kalmaması gerektiğine odaklanabilir. Bizce STK’ların sürece aktif katılımı ve toplumun çoğunluğunun desteği, grupların etkinliğini arttırmak ve daha kapsayıcı bir yapı oluşturmak açısından öneme sahiptir. STK’lar uzmanlık alanlarındaki bilgi ve deneyimleriyle bu grupların faaliyetlerine önemli katkılar sağlayabilir, çevre konularında faaliyet gösteren bir STK, dostluk gruplarının çevre politikalarıyla ilgili kararlar alırken bilimsel ve çevresel bakış açılarını dikkate almasına yardımcı olabilir veya insan hakları alanında faaliyet gösteren bir kuruluş, dostluk gruplarının insan hakları ihlallerini gündeme getirme ve bu konuda etkili politika önerileri sunma konusunda destek olabilir. Ayrıca, vatandaşların parlamentolar arası dostluk gruplarının varlığından haberdar olması, ilgi göstermesi ve STK’lar aracılığıyla desteği de büyük önem taşımaktadır. Halkın bu gruplardan haberdar olması ve STK’lar sayesinde faaliyetlerine aktif olarak katılması, grupların toplum nezdinde daha bilinirlik kazanmasını sağlayabilir. Bu nedenle düzenli olarak açık toplantılar, seminerler ve etkinlikler düzenlenerek halkın dostluk gruplarına ilgisi teşvik edilmelidir. Sosyal medya ve diğer iletişim aygıtları kullanılarak faaliyetleri hakkında geniş kitlelere duyuru yapılması ve katılımın artırılması sağlanabilir. Sivil toplumun daha aktif bir şekilde sürece dahil olması, daha çeşitli ve kapsayıcı perspektiften beslenilerek daha etkili kararlar alınması sağlanabilir. Benzer şekilde geniş halk katılımıyla gerçekleştirilen kamuoyu araştırmaları ve toplumun doğrudan katılımıyla düzenlenen forumlar, grupların politika önerileri ve kararlarını halkın gerçek ihtiyaçlarına daha uygun hale getirmesine

yardımcı olabilir. Dostluk grubu üyeleri için eğitim ve kapasite geliştirme programları düzenlenerek üyelerin uluslararası ilişkiler ve kamu diplomasisi konularında yetkinlikleri arttırılabilir. Bu şekilde parlamentolar arası dostluk grupları sadece siyasi ve devlet çıkarlarını değil, aynı zamanda toplumun genel çıkarlarını da gözeterek daha etkili ve adil politikalar geliştirebilir. Bu da dostluk gruplarının kamu diplomasisindeki rolünü güçlendirerek uluslararası ilişkilerin daha adil ve dengeli bir temel üzerine oturmasına katkı sağlayabilir, böylece toplumların ortak çıkarlarını koruyan ve destekleyen daha sürdürülebilir bir dünya düzeni oluşturulabilir.

Öyle ki bu çalışma parlamentolar arası dostluk gruplarının ve sivil toplumun rollerini, etkileşimlerini ve potansiyelini anlamak amacıyla kapsamlı bir analiz gerçekleştirmiştir. Gelecek yıllarda sivil toplum kuruluşlarının bu gruplara daha etkin bir şekilde katılımını teşvik etmek için çeşitli önlemler alınabilir. Bunlar arasında sivil toplum kuruluşlarına yönelik kapasite geliştirme programları düzenlemek, iletişim kanallarını güçlendirmek gibi konular ele alınabilir. Böylece ilgili gruplar resmi diplomatik kanalların ötesine geçerek iki ülke vatandaşları arasında doğrudan ve samimi ilişkilerin kurulmasına olanak tanıyabilir. Sonuçta TBMM Parlamentolar Arası Dostluk Grubu'nun faaliyetleri, sivil toplumun katılımını arttırarak ve kamu diplomasisini etkin kılarak, Türkiye ve Almanya arasındaki ikili ilişkilerin derinleşmesine ve sürdürülebilir bir iş birliği ortamının yaratılmasına önemli katkılar sunmaktadır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Abadan-Unat, N. (2016). Türkiye'nin Son Elli yıllık Emek Göçü: Yorum, Eleştiri, Öngörü. M. E. Ayhan Kaya içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 261-276). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Alexander, J. (2006). *The Civil Sphere*. Oxford University Press.
- Aydın, M. (2013). 1941-1943: Türkiye Üzerinde Alman Baskıları. B. Oran içinde, *Türk Dış Politikası Cilt I 1919-1980* (s. 399-475). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bowen, W. (2014). Türkiye ve İkinci Dünya Savaşı: Taraflı Fakat Savaşmayan Ülke. K. Ç. Hasan Celal Güzel içinde, *Türkler* (s. 803-812). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Cull, N. J. (2009). *Public Diplomacy*. Los Angeles: Figueroa Press.
- Çaha, Ö. (2007). *Aşkın (TRANSANDANTAL) Devletten Sivil Topluma*. Konya: Plato Yayınları.
- Ehrenberg, J. (2022). *Sivil Toplum: Bir Fikrin Eleştirel Tarihi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Etzioni, A. (1998). *The New Golden Rule: Community and Morality in a Democratic Society*. New York: Basic Books.
- Fırat, M. (2013). Yunanistan'la İlişkiler. Baskın Oran ed., *Türk Dış Politikası 1919-1980* (s. 716-768). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gönlübol, M., & Sar, C. (1974). *Olaylarla Türk Dış Politikası*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane Defterleri çev. Kenan Somer*. İstanbul: Onur Yayınları.
- Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*. İstanbul: Mozaik Yayınevi.
- Hegel. (1991). Hegel: Elements of the Philosophy of Right. E. A. Wood, & T. H. Nisbet. ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hira, İ., & Şan, M. K. (2007). Türkiye'de Sosyo-Politik Sistem ve Sivil Toplum. D. Dursun, B. Duran, & H. Al ed., *Dönüşüm Sürecindeki Türkiye* (s. 384-407). İstanbul: Alfa Basım.
- İletişim Başkanlığı. (2022). *Kamu Diplomasisi Nedir?* Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- İnsel, P. D. (2004). Sivil toplum, STK'lar ve Gönüllülük. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no 5* (s. 1-31). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi.

- İşyar, Ö. G. (2013). *Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler Modeller Örnekler Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Kalın, İ. (2011). Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi. A. Özkan, & T. E. Öztürk içinde, *Kamu Diplomasisi Enstitüsü Serisi; 1* (s. 145-160). İstanbul: TASAM Yayınları.
- Keyman, F. (?). Yumuşak Güç. TÜBİTAK Popüler Bilim Yayınları.
- Nye, J. S. (2023). *Yumuşak Güç Dünya Siyasetinde Başarının Araçları*. Ankara: Serbest Akademi.
- Oran, B. (2013). *Türk Dış Politikası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özgüldür, Y. (1993). *Türk-Alman İlikileri (1923-1945)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Özkan, A. (2015). *21.YY Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkanları*. İstanbul: TASAM Kamu Diplomasisi Enstitüsü.
- Simon Forrester, İ. S. (2020). *STK'lar ve Sivil Katılım*. Saraybosna: Sivil Toplum Kuruluşları için Teknik Destek TACSO Bölge Ofisi.
- Smith, A. (2021). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. İstanbul: Gece Yayıncılığı.
- Sönmezoğlu, F. (2011). *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Koçak, C. (2013). *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Rousseau, J.-J. (2012). *Toplum Sözleşmesi çev. Vedat Günyol*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Roper, G. (2009). *The Anholt-GfK Roper Nation Brands IndexSM 2009 Highlights Report*. New York: GfK Roper Public Affairs and Media.
- Salamon, L. M. (2003). *Global Civil Society An Overview*. Baltimore: Center for Civil Society Studies.
- Uzgel, İ. (2013). Almanya'yla İlişkiler. B. Oran içinde, *Türk Dış Politikası Cilt I 1919-1980* (s. 153-154). İstanbul: İletişim.
- Vermeulen, F. (2006). *Turkish Organisations in Amsterdam and Berlin and Surinamese organisations in Amsterdam, 1960-2000*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. University of California Press.

Makaleler

- Akçadağ, E. (2010). Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Diplomasisi. *Kamu Diplomasisi Enstitüsü*, s. 1-25.
- Alpan, B. (2015). Bir İmkan Olarak Avrupalılık Kimliği: Türkiye-AB İlişkileri Tartışmalarının Neresinde? *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi* 23(2), s. 5-26.
- Aras, İ., & Sağiroğlu, A. (2018, Haziran). Almanya ve Suriyeli Mülteci Krizi. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi* 1(1), s. 105-116.
- Aslan, S. (2015, Haziran 20). Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobicilik. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* s.23, s. 0-6.
- Aydın, A. (2017, Haziran 1). Türkiye-Almanya Dostluk Antlaşması (3 Mart 1924). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 107-121.
- Bolat, M., & Öztürk, Y. (2022). Milli Havacılığı Kurma Yolunda Berlin Büyükelçisi Kemalettin Sami Paşa'nın Girişimleri: Junkers Tayyare Fabrikası Örneği. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6(1), s. 255-279. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2407761>. (2 Mayıs 2024)
- Braatz, W. (1975). Junkers Flugzeugwerke A. G. in Anatolia, 1925 — 1926: An Aspect Of German-Turkish Economic Relations. *Tradition: Zeitschrift für Firmengeschichte und Unternehmerbiographie*, s. 24-41.
- Chambers, S. (2003). Deliberative Democracy Theory. *Annual Review of Political Science*, 307-326.
- Çiçekli, M. Y. (2014, Mayıs 1). Türkiye Büyük Millet Meclisi XIII. Yasama Dönemi (1965-1969) Ve Dış Politika; Dış Politikanın Parlamenter Denetimi İle TBMM’nin Dış İlişkileri. *Yasama Dergisi* s. 27, s. 71-119.
- Çolak, F., & Dağlı, E. (2022). 1945-1960 Arası Türk-Alman İlişkilerine Genel Bir Bakış. E. M. Yakup Kaya içinde, *Türk Dış Politikası Soğuk Savaşın Başından Yumuşamaya* (s. 187-216). Konya: NEÜ Yayınları.
- Dayıoğlu, L. (2012, Kasım 20). Almanya’dan Al(m)anya’ya Gönüllü Göç Sürecine Bakış: Emeklilik Sonrası Alanya’daki Yerleşik Bakış: Emeklilik Sonrası Alanya’daki Yerleşik Almanlar. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi* 1(27), s. 35-51. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuaded/issue/1051/11892>
- Demirbaş, T. (1990). Federal Almanya’ya Türk İşçi Göçü ve Bunun Yarattığı Sorunlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi hukuk Fakültesi Yayınları*, 417-436.

- Eren, S. (2023). Kamu Diplomasisi Bağlamında Türkiye'nin Türk Devletlerine Yardımları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, s. 251-266.
- Erken, B. (2022). Hegel'de Sivil Toplum Ve Devlet Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33-53.
- Ermağan, İ. (2012). Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye-Almanya İlişkileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi c.9, s.20*, 73-91.
- Eroğlu, M. (2010). John Locke'un Devlet Teorisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 1-15.
- Fukuyama, F. (2000). Social Capital and Civil Society. *IMF Working Paper*, 1-19.
- Hopyar, Z., Topal, F., & Tauscher, S. (2022, Mayıs). Diaspora Kavramı ve Türkiye'nin Diaspora Politikasına Yönelik Üniversite Öğrencilerinin Algısı. *Journal of Political Administrative and Local Studies (JPAL)* 5(1), s. 46-65.
- İspir, N. (2003). Thomas Hobbes ve Demokrasi. *Felsefe Dünyası*, 141-148.
- İşçimen, B. (2021, Haziran 28). Kamu Diplomasisi Aracı Olarak "Gastro Diplomasi": Yunus Emre Enstitüsü'nün Gastro Diplomasi Alanındaki Faaliyetleri. *Ankara International Journal of Social Sciences* 4(7), s. 75-83.
- Karlık, R., & Tonus, Ö. (1999, Aralık 1). Türkiye-AB İlişkileri Çıkmaz Sokakta. *Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi Cilt: 15 Sayı: 1*, s. 343 - 364.
- Özçelik, M. (2010, Şubat). İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 253-269.
- Özgiray, A. (2000). Rudolf Nadolny'nin Hayatı. *19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu*. Samsun.
- Öztürk, P. D. (2001, Haziran 6). Ermeni Sorunu, Ermenistan ve Türkiye. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 9 Sayı: 1-2*, s. 337-346.
- Köksoy, E. (2014). Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler ilişkisi: Kuramsal bir değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, s. 211-231.
- Kurban, V., & Cabbarlı, H. (2019, Mayıs 25). Türkiye-Rusya İlişkileri ve Uçak Krizinin Rus-Türk Kamuoyundaki Yansımaları. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 10(2), s. 105-118.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/765024>. (26 Nisan 2024)
- Putnam, R. (2015). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *The City Reader*, 223-234.

Sezgin, M. (2012, Şubat 7). Lobicilik Kavramı ve Yöntemleri. *İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi* 2(12), s. 751-771

Şahin, O., & Akboğa, S. (2019). Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi ve Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılım. *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 405-427.

Tanıl, B. (1989). 80’lerde Yeşil Hareket: Salonlardan Sokaklara. *Sokak Dergisi*.

Proje ve Raporlar

Altıntaş, M. (2010-2012). *Kadın ve Kadın STK’larının Güçlendirilmesi Projesi: STK Kurulum Rehberi*. GAP Bölge Kalkınma İdaresi.

Bullain, N., & Bikmen, F. (2006). *STK ve Kamu İşbirliğine İlişkin Yasal Çerçevenin Değerlendirilmesi Raporu*. İstanbul: TÜSEV.

Dünya Bankası. (2002). *Dünya Bankası Sosyal Adalet Raporu*.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2011). *2011 Faaliyet Raporu*. Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021). *2021 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı.

TÜSEV. (2006). *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu*. Tüsev Yayınları.

Resmî Belgeler

Çavuşoğlu, T. D. (2016). *Dışişleri Bakanlığı’nın 2017 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu’na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık*. Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı.

Çavuşoğlu, T. D. (2020). *2020 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız*. Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı.

ed. Kurdoğlu, N. (2021). *Milletvekili Personeli El Kitabı*. Ankara: TBMM Basımevi.

İHH. (2016, Aralık 22). *Balkanlarda Sivil Toplum Ve Resmi Kurumlarımızın Koordinasyonu Toplantı Raporu*. İHH: <https://ihh.org.tr/haber/balkanlarda-sivil-toplum-ve-resmi-kurumlarimizin-koordinasyonu-toplantisi-raporu>

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. (2020). Online ‘‘Keşmir Sorununun Bölgesel ve Uluslararası Boyutları’’ Konferansı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
<https://www.youtube.com/watch?v=6TLSORYsg6k>; <https://www.youtube.com/watch?v=1o3-XYcZWEA&t=2477s>. (26 Nisan 2024)

T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2022). *Kamu Diplomasisi Nedir?* Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.

- T.C. Çevre, Ş. v. (2023, Mayıs 14). *Haberler*. T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı:
<https://csb.gov.tr/arama?ara=sivil+toplum+kurulu%C5%9Flar%C4%B1>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (1998). *Dışişleri Bakanlığı Tarihçesi*. Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2005). *Yurtdışı Tanıtım ve Kültür İşleri Genel Müdürlüğü ve Yurtdışındaki Temsilciliklerimizin İşbirliğiyle 2005 Yılında Gerçekleştirilen Başlıca Bilimsel, Kültürel Ve Tanıtıcı Etkinlikler*. Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2011, Temmuz 1). *1 Temmuz 2011, Almanya'nın Schleswig-Holstein Eyaleti'nin Elmshorn Kentinde Meydana Gelen Kundaklama Hadisesi Hk.* T.C. Dışişleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/no_156_-1-temmuz-2011_-almanya_nin-schleswig-holstein-eyaleti_nin-elmshorn-kentinde-meydana-gelen-kundaklama-hadisesi-hk_.tr.mfa
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2014, Şubat 10). *Dış Politika Kronolojisi*. T.C. Dışişleri Bakanlığı:
https://www.mfa.gov.tr/subat____.tr.mfa
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2015, Mayıs 8). *Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tanju Bilgiç'in Basın Bilgilendirme Toplantısı, 8 Mayıs 2015, Ankara*. T.C. Dışişleri Bakanlığı:
https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-sozcusu-tanju-bilgic_in-basin-bilgilendirme-toplantisi_-8-mayis-2015_-ankara.tr.mfa
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2015). *Dışişleri Bakanlığı'nın 2015 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık*. Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021, Ocak 18). *Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Almanya Dışişleri Bakanı Sayın Heiko Maas ile Ortak Basın Toplantısı*. T.C. Dışişleri Bakanlığı:
<https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-almanya-db-ile-ortak-basin-toplantisi.tr.mfa>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021, Mayıs 6). *Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Frankfurter Allgemeine Zeitung Gazetesi'ne Verdiği Özel Mülakat*. T.C. Dışişleri Bakanlığı:
<https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-allgemeine-zeitung-mulakati.tr.mfa>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2024, Şubat 13). *Avrupa Ülkeleri İle İlişkiler*. T.C. Dışişleri Bakanlığı:
<https://www.mfa.gov.tr/avrupa-ulkeleri-ile-iliskiler.tr.mfa>
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2024, Şubat 13). *Türkiye - Azerbaycan Siyasi İlişkileri*. T.C. Dışişleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-azerbaycan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2024, Şubat 13). *Türkiye - Güney Kore Siyasi İlişkileri*. T.C. Dışışleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-guney-kore-siyasi-iliskileri.tr.mfa>
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2024, Şubat 13). *Türkiye - Japonya Siyasi İlişkileri*. T.C. Dışışleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-japonya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2024, Şubat 13). *Türkiye-Bosna-Hersek İlişkileri*. T.C. Dışışleri Bakanlığı: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-bosna-hersek-siyasi-iliskileri-.tr.mfa>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. Yabancı STK'lara İlişkin İstatistikler. *T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü*. Türkiye: T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (29 Nisan 2024)
- TBMM. (2023, Kasım 26). *Parlamentolararası Dostluk Grupları*. TBMM: <https://www.tbmm.gov.tr/DostlukGruplari>
- TBMM. (2023, Aralık 10). *Türkiye-Fransa*. Türkiye Büyük Millet Meclisi: <https://www.tbmm.gov.tr/DostlukGruplari/YonetimKurulu?ulkeId=E4764C51-8EA6-44F0-9912-017EB4D64AA8>
- TBMM. (9.12.1966). *Dönem 2 Cilt 9 16.Birleşim*. Ankara: Millet Meclisi Tutanak Dergisi.
- TBMM. *Türk-Alman Dostluk Grubu Genel Bilgiler*. (2023, 11 24). TBMM Türk-Alman Dostluk Grubu Genel Bilgiler: <https://www.tbmm.gov.tr/DostlukGruplari>
- TBMM VIII. Dönem Tutanakları Cilt 11 57. Birleşim. (1948). *03.06.1947 tarihli Gümrük ve Tekel Komisyonu Raporu*. Ankara: TBMM.
- TBMM VIII. Dönem Tutanakları, Cilt 12 73. Birleşim. (1948). *TBMM VIII. Dönem Tutanakları, Cilt 12 73. Birleşim*. Ankara: TBMM.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Dış İlişkilerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun. (1990, 3 28). *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Dış İlişkilerinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun*.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (2024, Ocak 25). *Türkiye-Almanya Federal Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri*. Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı: https://www.mfa.gov.tr/turkiye-almanya_-siyasi-iliskileri.tr.mfa

Yüksek Lisans Tezi

- Şit, İ. (2021). *Almanya'daki Türk Diasporası ve Türkiye - Almanya İlişkilerine Etkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Yurttaş, Ş. A. (2019). Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği Sürecinde Lobi Faaliyetleri. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Web Sitesinden Belgeler

Abramowitz, M. J. (2020, Nisan 29). *How Authoritarians Are Exploiting the COVID-19 Crisis to Grab Power*. Freedom House: <https://freedomhouse.org/>

Almanya Federal Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu Basın ve Halkla İlişkiler Dairesi. (2020, Kasım). *Almanya Federal Cumhuriyeti Başkonsolosluğu ve İstanbul'daki Alman Kuruluşları*. Almanya Federal Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosluğu: <https://tuerkei.diplo.de/blob/2346338/48581053a0abac3dd05751e58d7aa8b2/datei-broschuere-gk-tur-2020-data.pdf>

Anadolu Ajansı. (2018, Aralık 12). *Macaristan ile ilişkilerimizi daha ileri taşımayı hedefliyoruz*. NTV: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/macaristan-ile-iliskilerimizi-daha-ileri-tasimayi-hedefliyoruz,QY4FeLX5CkW5JoT98fZPLg>

Ankara Üniversitesi LAMER. (2022, Ocak 21). *Ankara Üniversitesinde Tarihi Latin Amerika Toplantısı*. Ankara Üniversitesi: <https://www.ankara.edu.tr/ankara-universitesinde-tarihi-latin-amerika-toplantisi/>

Atalay, A. (2022, Ocak 12). *Şentop, Ukrayna-Türkiye Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Eş Başkanı Umerov'u kabul etti*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/sentop-ukrayna-turkiye-parlamentolar-arasi-dostluk-grubu-es-baskani-umerovu-kabul-etti/2472174>

ATO. (2022, Aralık 23). *Kosova-Türkiye Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Ato'da*. Ankara Ticaret Odası: https://www.atonet.org.tr/Komite/40/haberler/23727_kosova-turkiye-parlamentolar-arasi-dostluk-grubu-ato-da

Avrupa Parlamentosu. (2015). *Ermeni soykırımı 100. yıl dönümü*. Brüksel: Avrupa Parlamentosu. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0094_EN.html. (26 Nisan 2024)

Balkan Günlüğü. (2023, Ekim 7). *TBMM Balkan Ülkelerinin Dostluk Grubu Başkanları Balkan Vakfı ile bir araya geldi*. Balkan Günlüğü: <https://balkangunlugu.com.tr/tbmm-balkan-ulkelerinin-dostluk-grubu-baskanlari-balkan-vakfi-ile-bir-araya-geldi/>

Berlin Başkonsolosluğu. (2013, Ekim 17). *Berlin Türkevi'nde, 21 Ekim 2013 tarihinde yapılacak sergi açılışı*. Türkiye Cumhuriyeti Berlin Başkonsolosluğu: <https://berlin-bk.mfa.gov.tr/Mission/ShowAnnouncement/196648>

BTMK. (2023). *Türk Kültür ve Halk Oyunları Festivali*. BerlinDEyiz:

<https://berlindeyiz.de/etkinlikler/berlin-dil-ve-kultur-etkinlikleri-turk-kultur-ve-halk-oyunlari-festivali-1686314956>

Bursa Büyükşehir Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Şube Müdürlüğü. (2013, Ağustos 22).

Bursa'dan Bulgaristan'a Kardeşlik Morali. Bursa Büyükşehir Belediyesi:

<https://www.bursa.bel.tr/haber/bursadan-bulgaristana-kardeslik-morali-14047>

Çek Cumhuriyeti Büyük Elçiliği. (2017, Mart 9). *Büyükelçi Türkiye - Çek Cumhuriyeti Dostluk Grubu Başkanı ile görüştü*. Çek Cumhuriyeti Büyük Elçiliği:

https://www.mzv.cz/ankara/tr/haberler_ve_olaylar/arsiv/buyukelci_pavel_kafka_tbmm_turkiye_cek.html

DEİK. (2022, Eylül 28). *Türkiye-Litvanya Parlamentolar Arası Dostluk Grubu Ve Vilnius Ticaret*

Odası Heyet Ziyareti. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: [https://www.deik.org.tr/etkinlikler-](https://www.deik.org.tr/etkinlikler-turkiye-litvanya-parlamentolar-arasi-dostluk-grubu-ve-vilnius-ticaret-odasi-heyet-ziyareti-28-09-2022-istanbul-3222)

[turkiye-litvanya-parlamentolar-arasi-dostluk-grubu-ve-vilnius-ticaret-odasi-heyet-ziyareti-28-09-2022-istanbul-3222](https://www.deik.org.tr/etkinlikler-turkiye-litvanya-parlamentolar-arasi-dostluk-grubu-ve-vilnius-ticaret-odasi-heyet-ziyareti-28-09-2022-istanbul-3222)

Deutsche Welle Türkçe. (2018, Nisan 24). *Dağdelen Türk-Alman Dostluk Grubu Başkanı seçildi*.

Deutsche Welle Türkçe: <https://www.dw.com/tr/da%C4%9Fdelen-t%C3%BCrk-alman-dostluk-grubu-ba%C5%9Fkan%C4%B1-se%C3%A7ildi/a-43516032>

Diyanet İşleri Türk İslam Birliği. (2021, Ocak-Mart). Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, Beyrut'ta yaraları sarıyor. *Bülten* (56).

Diyanet İşleri Türk İslam Birliği. *Hakkımızda, Hizmet Alanları*. Diyanet İşleri Türk İslam Birliği:

<https://www.ditib.de/default.php?id=5&lang=en>; <https://www.ditib.de/default.php?id=6&lang=en>. (29 Nisan 2024)

Dr. İsmail Karayel. (2020, Haziran 10). *Türkiye - Avrupa Birliği Dostluk Grubu kuruluşu toplantısı*.

Dr. İsmail Karayel: <https://ismailkarayel.com/Turkiye---Avrupa-Birligi-Dostluk-Grubu-kurulusu-toplantisi-y1730.html>

Evangelische Kirche Alanya (Protestan Kilisesi). *Evangelische Kirche Alanya (Protestan Kilisesi)*.

Evangelische Kirche Alanya (Protestan Kilisesi): <https://www.evkituerkei.org>. (29 Nisan 2024)

Fredrich Naumann Foundation. *İstanbul*. Fredrich Naumann Foundation:

<https://www.freiheit.org/tr/turkiye>. (28 Nisan 2024)

Friedrich Naumann Vakfı (FNF). *Özgürlük için Friedrich Naumann Vakfı*. Friedrich Naumann Vakfı

(FNF): <https://www.freiheit.org/tr/turkey/fnf-turkiye-hakkinda>. (30 Nisan 2024)

- German Sparkassenstiftung. *Sparkassenstiftung Türkiye*. German Sparkassenstiftung: <https://www.sparkassenstiftung-turkey.org/content/sparkassenstiftung-turkey.html>. (28 Nisan 2024)
- German Sparkassenstiftung. *Türkiye'deki Projemiz*. German Sparkassenstiftung: <https://www.sparkassenstiftung-turkey.org/content/our-project-in-turkey.html>. (28 Nisan 2024)
- Griffiths, D. (2018, Şubat 22). *Af Örgütü'nden Türkiye'ye eleştiri*. Uluslararası Af Örgütü: <https://www.dw.com/tr/uluslararası%C4%B1-af-%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BCnden-t%C3%BCrkiye-ele%C5%9Ftiri/a-42685874>
- Hür-Türk. *Startseite*. Hür-Türk: <https://xn--hrtrk-alanya-dlbc.de>. (29 Nisan 2024)
- IMDb. (2024, Şubat 13). *Ayla: The Daughter of War*. IMDb: <https://www.imdb.com/title/tt6316138/>
- Kemahlı, S. (2023, Ekim 10). *İsrail Filistin'de soykırım yapıyor*. Aydınlık: <https://www.aydinlik.com.tr/haber/israil-filistinde-soykirim-yapiyor-424706>
- KKTC Cumhurbaşkanlığı. (2021, Kasım 16). *Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, TBMM-KKTC Dostluk Grubu Başkanı Orhan Erdem ve beraberindekileri kabul etti*. KKTC Cumhurbaşkanlığı: <https://kktcb.org/tr/cumhurbaskani-ersin-tatar-tbmm-kktc-dostluk-grubu-baskani-orhan-erdem-ve-9069>
- Malteser International. (2024, Nisan 29). *Türkiye*. Malteser International: <https://www.malteser-international.org/en/our-work/middle-east/turkey.html>
- Memurlar.net. (2023, Ekim 11). *TBMM Türkiye-Filistin Dostluk Grubu Başkanı Turan'dan İsrail'e tepki*. Memurlar.net: <https://www.memurlar.net/haber/1079170/tbmm-turkiye-filistin-dostluk-grubu-baskani-turan-dan-israil-e-tepki.html>
- Mıhçı, B. (2024, Şubat 13). 90'ların çocukları tamam da, Japonlar Barış Manço'yu neden bu kadar sevdi? *Milliyet Gazetesi*, s. <https://www.milliyet.com.tr/molatik/galeri/90larin-cocuklari-tamam-da-japonlar-baris-mancoyu-neden-bu-kadar-sevdi-80526/6>.
- Nevşehir Valiliği. (2017, Ekim). *Şili-Türkiye Parlamentolararası Dostluk Grubundan Valiliğimize Ziyaret*. Nevşehir Valiliği: <http://nevsehir.gov.tr/sili-turkiye-parlamentolararasi-dostluk-grubundan-valiligimize-ziyaret>
- OdaTV. (2016, Şubat 28). *Meclis'e göre 5 ülke dostumuz "değil"*. OdaTV: <https://www.odatv4.com/siyaset/meclise-gore-5-ulke-dostumuz-degil-90355>

- Perspektif. (2020, Temmuz 20). *Almanya'daki Türk Sivil Toplum Kuruluşlarından Artan Irkçılığa Tepki*. Perspektif: <https://perspektif.eu/2020/07/29/almanyadaki-turk-sivil-toplum-kuruluslarindan-artan-irkciliga-tepki>. (28 Nisan 2024)
- Schellhammer, L. (2024, Ocak 30). *One year after the earthquake in Syria and Türkiye*. Malteser International: <https://www.malteser-international.org/en/about-us/service/news/press-detail-en/one-year-after-the-earthquake-in-syria-and-tuerkiye.html>. (29 Nisan 2024)
- St. Nikolaus Kirche (Katolik Kilise Derneği). *St. Nikolaus Kirche*. St. Nikolaus Kirche (Katolik Kilise Derneği): <https://www.stnicholascenter.org/gazetteer/6240>. (29 Nisan 2024)
- Şahin, S. (2020, Temmuz 30). *Türkiye'de Alman, Almanya'da Türk okulları*. Gerçek Hayat: <https://www.gzt.com/gercek-hayat/turkiyede-alman-almanyada-turk-okullari-3533245>. (30 Nisan 2024)
- Şahingöz, C. (2018, Mart 8). *Almanya'daki Türk STK'lar ve Dernekler*. Öztürk: <https://www.ozturk.de/almanyadaki-tuerk-stklar-ve-dernekler>. (28 Nisan 2024)
- TADEV. *TADEV Hakkında (Türk-Alman Dayanışma ve Eğitim Vakfı)*. TADEV : <http://www.tadev.org.tr/index.php>. (28 Nisan 2024)
- TADEV. (2024, Nisan 28). *Yönetim Kurulu Üyelerimiz Federal Almanya Cumhuriyeti İstanbul Başkonsolosunu Ziyaret Etti*. TADEV: <http://www.tadev.org.tr/index.php/duyurular/30-yonetim-kurulu-uyelerimiz-federal-almanya-cumhuriyeti-istanbul-baskonsolosunu-ziyaret-etti>
- Tarhan, M. (2023, Şubat 3). *Paraguay: Türkiye'nin öncülüğünde yapılan tahıl anlaşması ve Rusya-Ukrayna arabuluculuğu çok önemli*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/paraguay-turkiyenin-oncugunde-yapilan-tahil-anlasmasi-ve-rusya-ukrayna-arabuluculugu-cok-onemli/2805628>
- TASAM. (2009, Temmuz 22). *Türkiye'nin Kullanmadığı Stratejik Güç; Lobicilik*. TASAM: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1109/turkiyenin_kullanamadigi_stratejik_guc_lobicilik%E2%80%A6
- TD-IHK. (2019, Kasım 11). *Türkiye-Almanya Parlamentolar Arası Dostluk Grubu toplantısı TD-IHK'da gerçekleştirildi*. Türk Alman Ticaret ve Sanayi Odası: <https://td-ihk.de/tr/haberler/turkiye-almanya-parlamentolar-arasi-dostluk-grubu-toplantisi-td-ihkda-gercekleştirildi>
- TD-IHK. (2024, Nisan 28). *TBMM Dışişleri Komisyonu Başkanı Sayın Akif Çağatay Kılıç TD-IHK'yi ziyaret etti*. TD-IHK: <https://td-ihk.de/tr/haberler/tbmm-disisleri-komisyonu-baskani-sayin-akif-cagatay-kilic-td-ihk-yi-ziyaret-etti>

- TRT Avaz. (2021, Kasım 11). *TBMM heyeti Azerbaycan'da temaslarda bulundu*. TRT Avaz: <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/tbmm-heyeti-azerbaycanda-temaslarda-bulundu/618d129201a30a898c53f441>
- TRT Avaz. (2022, Şubat 21). *TBMM Başkanı Şentop, Gürcistan Parlamentosu Başkanı Papuaşvili ile görüşti*. TRT Avaz: <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/tbmm-baskani-sentop-gurcistan-parlamentosu-baskani-papuasvili-ile-gorustu/6213922a01a30a1190690612>
- Türk Eğitim Merkezi (TEM). (2024, Nisan 30). *Etkinlikler*. Türk Eğitim Merkezi (TEM): <https://www.dotem.de/etkinlikler/>
- Türk Eğitim Merkezi. *Hakkında*. Türk Eğitim Merkezi: <https://www.dotem.de/hakkinda>. (30 Nisan 2024)
- Türk-Alman Ticaret ve Sanayi Odası. *Türk-Alman Ticaret Ve Sanayi Odası* . Türk-Alman Ticaret Ve Sanayi Odası : <https://td-ihk.de/tr/sayfalar/kurum>. (28 Nisan 2024)
- Türkische Gemeinde in Deutschland (TGD - Almanya Türk Toplumu). *Türkische Gemeinde in Deutschland* (TGD - Almanya Türk Toplumu): <https://www.tgd.de/tr>. (28 Nisan 2024)
- Türkischer Frauenverein Berlin e. V. *Kuruluş öykümüz*. Türkischer Frauenverein Berlin e. V.: <https://www.tuerkischerfrauenverein-berlin.de/kurulu%C5%9F-%C3%B6yk%C3%BCm%C3%BCz.html>. (28 Nisan 2024)
- Türkiye Etiyopya Dostluk Platformu. (2018, Mayıs 7). *Dostluk Grubu Başkanı Hasan Sert Etiyopya'da*. Türkiye Etiyopya Dostluk Platformu: <https://turkiyeetiyyopya.com/tbmm/dostluk-grubu-baskani-hasan-sert-etiyyopyada-677.html>
- UID. *Hakkımızda*. UID: <https://u-id.org/hakkimizda>. (28 Nisan 2024)
- Uslu, S. (2022, Aralık 3). *TBMM Dışişleri Komisyonundan Balkanlar'a parlamenter diplomasi turu*. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/tbmm-disisleri-komisyonundan-balkanlara-parlamenter-diplomasi-turu/2754574>
- World Report 2021: *Rights Trends in the Time of COVID-19*. (2021). Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/world-report/2021>
- Yılmaz, A. (2023, Kasım 24). TBMM'de "dostluk köprüsü" kurulan ülke sayısı 147'ye ulaştı. *Anadolu Ajansı*.
- Yılmaz, T. (2009, Temmuz 9). *Türkiye'nin Kullanamadığı Stratejik Güç; Lobicilik*. TASAM: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1109/turkiyenin_kullanamadigi_stratejik_guc_lobicilik%E2%80%A6

YTB. *Yurtdışı Vatandaşlar Çalışma Alanları*. YTB: <https://ytb.gov.tr/daireler/yurtdisi-vatandaslar>. (11 Şubat 2024)

Yunus Emre Enstitüsü. (2019, Mart 18). *Türk mutfağı, kültürel diplomasının en güçlü araçlarından biridir*. Yunus Emre Enstitüsü: <https://www.yee.org.tr/tr/haber/turk-mutfagi-kulturel-diplomasinin-en-guclu-araclarindan-biridir>

